

عرفان

مجله تحقیقی، ادبی، تربیتی و اجتماعی

سال نود و نهم دور دوم ماه میزان، شماره مسلسل ۵۸۱، سال ۱۳۹۶ هجری شمسی

- روش تدریس تسلط آموزی...
- درحمان بابا په دیوان کې بشري...
- اهمیت شاگردان در جامعه و مکتب

عرفان

د پوهني وزارت

مجله تحقیقی، ادبی، تربیتی و اجتماعی

میزان ۱۳۹۶ هجری شمسی

Erfan

Research, Cultural & Social Magazine

October - 2017

په ښوونځيو کې د نظم او دسپلين رامنځته کول په هېواد کې د پوهنې د ودې او پرمختگ لامل گرځي.

با آموزش یک دختر، یک جامعه با سواد می شود.

د پوهني وزارت
د نشراتو او اطلاعاتو رياست
کابل - افغانستان

Directorate of Publication & Information
Ministry of Education
Islamic Republic of Afghanistan

E-mail: magazineerfan@gmail.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مسوول مدير

محمد ابراهيم ستانكزى
مهتمم: صادق سپين غر
كتنپلاوي

پوهنيار محمد كبير حقمل
معراج زمانى

استاد گل رحمان رحمان

سر محقق محمد آصف گلزاد
د سرمؤلف مرستيال عنایت الله عادل
محمد اکرم وفادار
عبدالصبور غفرانى
محمد نسيم عياد

خبريال

عبدالواسع سعادت

انځور

محمد ادریس نوري

کمپوز چارې

احمد شعیب ورسجی

ډیزاین

بريالی رحمانزى

د دفتر شميره
۰۷۲۹۸۱۹۰۳۵

..... ۱	سرمقاله
..... ۳	روش تدریس تسلط آموزی...
..... ۱۲	د خپلواکۍ د جگړې اتل ...
..... ۲۱	اهمیت شاگردان در جامعه و مکتب
..... ۲۸	معاملات
..... ۳۲	نقش زن در پارلمان
..... ۳۹	د خوشحال خټک په دستار نامه...
..... ۴۴	نقش تکنالوژی در انتخابات شفاف
..... ۴۹	د پشه بې د تسمیې وجه
..... ۶۲	تعلیم و تربیه از نظر برخی دانشمندان
..... ۷۱	د رحمان بابا په دیوان کې بشري...
..... ۷۵	سیاه چاله ها
..... ۸۳	معلومات مختصر در مورد...
..... ۹۰	دولت ابدالی و تشکیل مجدد...
..... ۹۸	بور و کراسی
..... ۱۰۱	تأثیر رنگ ها بالای افراد...

د عرفان مجله د مطالبو په اېډیټ کې خپلواکه ده، راغلي ليکنې له عرفان سره پاتې کېږي
د عرفان مجله د ليکوال د ليکنې ننگه نه کوي، هر ليکوال ته ښايي،
چې د خپلې ليکنې ننگه په خپله وکړي

د پوهنې وزارت

خپرنیزه، ادبي، ښوونیزه، روزنیزه او ټولنیزه مجله

تله ۱۳۹۶ هجري لمريز کال

سرمقاله:

د پوهنيز نظام د برياليتوب راز د زده کوونکو د ميندو او پلرونو په مرسته کې نغښتی دی

زده کړې له همدې ځايه پيلوي؛ نو له دې امله کورنۍ مينه او محبت د انسان د نيکمرغۍ او خوښې سبب گرځي او د ماشوم د ژوندانه ډېرې ستونزې له همدې لارې اواريزي. کورنۍ مينه او محبت کولای شي د ماشومانو زړه نازړه توب او کمزورې اداره پياوړې کړي او هغوی د يو نېمکرغه او هوسا ژوند لپاره هيله من کړي؛ نو د خپلو ماشومانو د سالمې بنوونې او روزنې او دا چې هغوی د پياوړي ايمان او ارادې خاوندان شي د هغوی لپاره کورنۍ چاپيريال بايد له هر ډول لانجو او اختلافاتو پاک اوصاف وي.

مينه، محبت، صداقت، رښتولې او يووالی کولای شي چې د ژوندانه ډېرې ستونزې اوارې کړي. د زده کوونکو کره وړه او نورې ټولې ځانگړتياوې د هغوی د کورني چاپيريال او د هغوی د ميندو، پلرونو او د کورنۍ د غړو د علم، پوهې او شخصيت زېږنده او انگازه ده، د

مکتب لکه څنگه چې له نوم څخه يې څرگنديږي، د ماشومانو او ځوانانو د شخصيت د ودې، پرمختگ، سمون او روزنې ځای ته ويل کيږي، دا چې انسان د چاپيريال زېږنده ده؛ نو په زغردی وياي شو چې مکتب او مدرسه د انسان د شخصيت په وده او پرمختگ کې ټاکونکی رول لري. د زده کوونکو د روح، روان او شخصيت ودې ته پاملرنه د دې سبب گرځېدلې چې ياده مسئله د پوهنيز نظام په لومړيتوبونو کې وگڼل شي.

د تربيتي ارواپوهنې پوهان په دې اند دي، چې د زده کوونکو، روح، روان او شخصيت چې د هغه د ټولو ځانگړنو استازيتوب کوي هغه وخت ښه او سالمه وده موندلی شي، چې مکتب او مدرسه له نورو ټولنيزو بنسټونو په ځانگړې توگه کورنۍ سره پوره او بشپړه همغږي ولري. کورنۍ هغه لومړنۍ بنوونيزه بنسټ دی چې ماشوم پکې ژوند کوي، ماشوم خپلې لومړنۍ

میندو او پلرونو تر منځ ناوړه چلند، د کورنۍ د غړو تر منځ نه همغږي، اختلاف، تفاوتونه د ماشومانو په بنسټه او پالنه کې افراط او تفریط د ماشومانو او اولادونو بې ځایه ملاتړ او دغه شان د کورنۍ د غړو ناسم عاطفي چال چلند هغه مسایل دي، چې د ماشومانو په بریالیتوب او ناکامۍ کې اغېزمن رول لري؛ نو له دې امله د کورنۍ چاپیریال او د کورنۍ د غړو تر منځ نیکو مناسباتو ته پاملرنه د ماشومانو او په ټوله کې د ټولنې په سلامتیا او برخلیک کې ټاکونکی رول او ارزښت لري.

د سرته رسېدلو څېړنو پایلې څرگندوي چې په تعلیم او تحصیل کې پرمختګ، ما ته او ناکامی، د تعلیم او تحصیل پرېښودل زیات عوامل لري، چې ځینې یې په لاندې توګه په ګوته کوو: کورنۍ چاپیریال، ډله ییزې رسنۍ، همزولي او انډیوالان، د زده کوونکو رواني چاپیریال، انګېرنې، شخصیتي ځانګړتیاوې پخواني معلومات او د بنسټونکو او بنسټونځي هیلې او غوښتنې، دا ټول هغه څه دي چې کولای شي د ماشومانو او ځوانانو په بریالیتوب کې اغېزمن ثابت شي، یا هغه د منکراتو سیلاو ته ورټیږي وهي.

له پورتنیو یادونو څخه دې پایلې ته رسیږو چې کورنۍ د ماشومانو په وده او پرمختګ کې ټاکونکی رول لري او د زده کړو او مهارتونو د انتقال اصلي سرچینه پېژندل شوې ده، اړینه ده چې د روغو، سالمو او غوره اولادونو د درلودلو

لپاره کورني ژوند او کورنۍ ته چې د ټولنيز ژوند کوچنی واحد ګڼل کيږي، زیاته پاملرنه وشي. میندې او پلرونه چې د کورنۍ او په ټوله کې د ټولنې د سیاسي، ټولنيز، فرهنگي او اقتصادي بهیر مرکزي لوبغاړي دي باید د یوې سالمې ټولنې د رامنځته کولو لپاره چې په هغه کې د سوله ییزو او انساني ژوندانه ټول تهذیب شتون ولري، د خپلو اولادونو په سالمه بنسټه او روزنه کې د ننني وخت او علومو د غوښتنو سره سم هڅه وکړي او د نوموړي بهیر د بریالیتوب لپاره خپلې هڅې له بنسټونځي، بنسټونکو او د بنسټونځي له مدیرانو سره همغږې کړي؛ څو بنسټونځي او بنسټونکي په دې وتوانیږي چې د بنسټونې او روزنې په ډګر کې اغېزمن ګامونه پورته او په ډاډه زړه عمل وکړي. که کورنۍ د خپلو اولادونو په بنسټه او روزنه کې سست او بې تفاوته کړنه تر سره کړي؛ نو د دې هیله او توقع دې نلري چې کرونده به یې ښه حاصل ورکړي.

په پایله کې باید په ډاګه وویل شي، چې یوازې بنسټونکي د درنو میندو او پلرونو له بشپړې همکارۍ پرته نشي کولای خپلو پوهنیزو موخو ته چې هغه د هیواد د اولادونو سالمه بنسټه او روزنه او د یوې با تهذیبه، نیکمرغه، هوسا او بسیا ټولنې جوړول دي، ورسیري. کورنۍ او والدین باید په دې پوه وي چې د بنسټونځي د بریالیتوب راز د میندو او پلرونو په همکارۍ او مرستو کې نغښتی دی.

روش تدریس تسلط آموزی و نقش آن در یادگیری بهتر

چکیده

در این مقاله چگونه گی روش تدریس تسلط آموزی و اثرات آن در یادگیری بهتر شاگردان مورد تحلیل و تجزیه قرار گرفته، معنا و تعریف واژه تسلط به بررسی گرفته شده و همچنان بنیان گذاران و نظریه پردازان این مکتب نیز به مطالعه گرفته شده است. علاوه بر آن مطالبی مانند: الگوی یادگیری در حد تسلط، انواع تسلط آموزی، به کار گیری اصول تسلط آموزی، تحقیقات انجام شده در این راستا مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است. همچنان نتیجه، پیشنهادات، ارایه و منابع نیز در اخیر مقاله معرفی شده است.

واژه های کلیدی

تدریس، یادگیری، تسلط آموزی، ارزیابی تکوینی، ارزیابی تراکمی، آموزش تک شاگردی، بازده.

مقدمه

تدریس در صنف درسی هر اندازه بی که به دقت طراحی و اجرا شود بازهم با اشکالاتی مواجه می باشد. روشی را که معلم برای یک صنف ۳۰ تا ۴۰ نفر شاگرد و یا بیشتر از آن به کار می برد برای همه شاگردان قابل استفاده است. اما طوری که تحقیقات نشان داده بین شاگردان از لحاظ ویژگیهای مختلف فردی تفاوتی وجود دارد، هیچ روش تدریس را نمی توان یافت که برای همه شاگردان یک صنف درسی اثربخشی یکسانی داشته باشد. بنابراین، هر روشی را که معلم با گروهی از شاگردان مورد استفاده قرار دهد برای تعدادی از آنها یادگیری صورت می گیرد و برای تعدادی دیگر غیر قابل

يادگيري خواهد بود. بهترين روش آموزشي آن است که متناسب با ويژگيهاي فرد فرد شاگردان طراحي و اجرا شود که اين هم فقط از آموزش تک شاگردی برمی آيد. به دلايل مختلف، آموزش تک شاگردی، يعني گماشتن يک معلم برای يک شاگرد، غير عملی است. تنها راه عملی آن است که آموزش گروهی موجود را به گونه يی اصلاح کنيم که مشکلات فعلی آموزش گروهی را به حداقل برساند، ولی در عين حال از مزايای آموزش فردی بهره مند گردد. روش آموزش تسلط يابی يا آموزش در حد تسلط دارای همين خواص است. در اين روش، تدریس به صورت گروهی انجام می شود، اما به گونه يی که تفاوتهاي فردی و ويژگيهاي اختصاصی شاگردان مورد توجه قرار می گيرند و معلم در ضمن تدریس فرصت آن را می يابد که به هريک شاگردان رسیده گی نمايد و در رفع مشکلات خاص آنها تلاش نمايد.

متن

تعريف آموزش برای يادگيري در حد تسلط *teaching for mastery learning* بر يک فرض اساسی استوار است که با فرضهاي سنتی متداول در پروسه تدریس مغايرت دارد. زيربنای روش يادگيري در حد تسلط طوريبست که اگر شرايط مناسب تدریس و يادگيري فراهم شوند و زمان کافی در نظر گرفته شود، همه يا تقريباً همه شاگردان می توانند همه هدفهاي آموزشي يک درس را بياموزند، يعني برآن تسلط يابند. قبلاً عقیده رايج در آموزش مغاير با فرض بالا بود و چنين تصور می شد که در يادگيري هم شاگردان قوی و هم ضعيف وجود دارند و اين يک خصيصه نسبتاً پايدار در افراد است. همچنين نظر رايج اين بود که افراد به درجات مختلف از اين خصيصه برخوردارند. علاوه براین، فرض بر اين بود که شاگردان قوی می توانند اندیشه های پيچيده و انتزاعی را يادگيرند، در حالی که شاگردان ضعيف تنها قادر به يادگيري ساده ترين و محسوس ترين اندیشه ها هستند. نظام آموزشی سراسر جهان بر مبنای همين نظر استوار شده و روشهاي انتخاب، نمره گذاری و حتی تنظيم برنامه های آموزشی نیز بر اساس آن طرحریزی شده اند.

نظريه زيربنای روش تدریس برای يادگيري در حد تسلط ابتدا در مدل يادگيري جان کرول *John Carroll* (۱۹۶۳، ۱۹۶۵) ارايه شد و بعدها اين نظريه به وسيله بنيامين بلوم *Benjamin Bloom* (۱۹۶۸) گسترش يافت و به صورت يک روش آموزشی با نام روش يادگيري در حد تسلط آموزی تدوين گرديد.

طبق مدل يادگيري کارول، يادگيري پديده مبتنی بر زمان است. يعني هرچه زمان يادگيري بيشتر باشد مقدار يادگيري نیز بيشتر خواهد بود. کارول، برخلاف روانشناسان قبل از وی، استعداد را، نه به عنوان يک پديده ثابت ارثی، بلکه به صورت مقدار زمانی که شخص نياز دارد تا مطلبي را بياموزد يا مهارتی را کسب کند تعريف می کند. اگر به شاگرد، زمان مورد نياز برای رسيدن به سطح معيني از

يادگيري داده شوه و اگر او از اين زمان برای يادگيري مورد نظر استفاده كند، در اين صورت به سطح تعيين شده ای به يادگيري خواهد رسيد.

بلوم (۱۹۶۸) اين الگوي نظري را به يك الگوي عملي بربادگيري مراكز آموزشي تبديل كرده است. او معتقد است كه اگر استعداد يادگيري بيانگر زماني است كه شاگرد برای يادگيري نياز دارد، پس می توان شرايطی را فراهم آورد كه همه شاگردان در يادگيري به سطح دلخواه (حد تسلط) برسند. اين فرض، اساس روش تدریس برای يادگيري در حد تسلط را تشكيل می دهد، به عبارت ديگر، در روش تدریس برای يادگيري در حد تسلط اين گونه باور می شود كه عملاً همه شاگردان و محصلان می توانند همه آنچه را كه در مكاتب و پوهنتونها به آنها تدریس می شود يادبگيرند، مشروط بر آنكه به آنها وقت لازم برای يادگيري داده شود، هرزماني كه نياز به كمك داشته باشند به آنها كمك صورت بگيرد و برای حد تسلط يك ملاك مشخص وجود داشته باشد. بنيامين بلوم Benjamin برماهيت «زمان ثابت» در آموزش دادن شاگردان كه استعداد متفاوتی دارند انتقاد كرده و آن را زبان بار دانسته است.

جان كرول John Carrol (۱۹۶۳) نیز اعتقاد داشت كه تفاوت در استعداد شاگردان به زمان بسته گی دارد و در واقع اگر شاگردان وقت كافي و تمرينات كافي برای يادگيري داشته باشند همه گی بر درس مسلط خواهند شد. باجراي اين روش ديگر هيچ شاگرد ضعيفی وجود نداشته و همه می توانند با نمره های خوب و هم سطح يكدیگر قبول شوند. افزون بر زمان، شيوه يادگيري تسريع خواهد شد. بنابراين، در اين روش به ويژه گی های فردي شاگردان، ميزان استعداد، پشتكار و ترجيحات يادگيري آنها توجه و تأكيد می شود.

$$\text{میزان يادگيري} = \frac{\text{زمان صرف شده برای يادگيري}}{\text{زمان مورد نياز برای يادگيري}}$$

در فورمول فوق مخرج كسر (زمان مورد نياز) به ازاي هر شاگرد متفاوت است و به زمانهايی كه معلم جهت تمرين و تكرر به شاگرد می دهد و نیز پشتكار و انگيزه خود شاگرد بسته گی دارد. در اين روش به جای تأكيد بيش از حد بر محتوا، « تأكيد تسلط بر محتوا» می باشد. (۷: انترنت)

مفهوم تسلط

منظور از تسلط mastery مقدار يادگيري واقعي شاگرد است. بنابراين، تسلط به بازده مطلوب يادگيري و هم به سطح قابل قبولی از عملكرده كه حاكي از توفيق در يادگيري باشد اشاره می كند. معنی اين سخن آن است كه متعلم يا به نتيجه يادگيري درس تسلط می يابد يا در تسلط يابی شكست می خورد. يعنی در رسيدن يادگيري به حد تسلط در جات مختلف وجود ندارند. مفهوم

تسلط به مفاهيم کفايت competency و مهارت proficiency نزديک است، اما با آنها فرق دارد. تسلط يافتن، بخشی از کفايت يافتن و ماهر شدن است ولی با آنها یکی نیست. آندرسون Anderson و بلاک Block (۱۹۷۷) کفايت را يک مفهوم دو بُعدی می دانند. بُعد نخست آن تسلط است. تسلط عنصر ذهنی کفايت است. شاگرد با کفايت کسی است که بر مطلب تسلط يافته است. با وجود اين، کفايت علاوه بر تسلط، شامل کسب اعتماد به خود يا حس مقابله با مشکل نيز هست. اين اعتماد به خود عنصر عاطفی کفايت است. پس، گرچه تسلط مبنای اعتماد به خود و در نتيجه مبنای کفايت را در فرد تشکل می دهد، اما تسلط و کفايت در عين حال که دو مفهوم مرتبط هستند ولی مستقل از يکديگرند.

هرچند که تسلط به اثر بخشی effectiveness فرايند يادگيري در ايجاد يادگيري مطلوب اشاره می کند، مهارت به کارآمدی استفاده از يادگيري، پس از آنکه يادگيري انجام گرفت، دلالت می کند. به طور مثال، يک محصل روانشناسی تربيتی را در نظر بگيريد که به او آموزش داده می شود تا اصول انگيزشی معينی را در طرح تدریس آموزی (دوره ستاز) خود استفاده کند. وقتی از او خواسته می شود اين کار را انجام دهد، در ابتدا کار او با ترديد و احتياط همراه بوده و به کندی انجام می گيرد. اما نتيجه کار او حاکی از آن است که قادر به استفاده از اصول مورد نظر بوده است. پس از گذشت زمان و تکرار اين عمل از جانب آن فرد، کار او نسبتاً با سرعت و کارآمدی انجام می گيرد. پس گفته می شود، او در کار خود ماهر شده است. مهارت به دنبال تسلط می آيد، يعنی شخص بايد ابتدا بر کاری تسلط يابد تا بعد بتواند در آن ماهر شود. می توان گفت که شاگردان از راه تمرين کردن يادگيريهايی که قبلاً بر آنها تسلط يافته اند مهارت کسب می کنند. بنا بر اين، مهارت شبیه مفهومی است که روانشناسان آن را «پرازموی» نام نهاده اند، در حالی که تسلط يافتن همان «يادگيري اصلی يا اوليه» است.

بنا بر آنچه گفته شد، رابطه میان تسلط، کفايت و مهارت از اين قرار می باشد: تسلط پيش شرط کفايت و مهارت است. پيامدهای مثبت عاطفی همراه با تسلط يابی سبب می شوند که فرد به کفايت برسد و از راه تمرين و استفاده مکرر از آموخته های خود، فرد با کفايت به فرد ماهر تغيير می يابد.

تعيين حد تسلط

در روش آموزش در حد تسلط، علاوه بر ارزشیابی قبل از درس جديد، دو نوع ارزشیابی ديگر يعنی ارزشیابی تکوينی formative (هدف از ارزشیابی تکوينی آگاهی يافتن از ميزان و نحوه يادگيري شاگردان و محصلان برای تعيين نقاط قوت و ضعف يادگيري آنها و نيز تشخيص مشکلات روش تدریس معلم است) و ارزشیابی تراکمی summative (در ارزشیابی تراکمی تمامی آموخته های شاگردان در طول يک دوره آموزشی تعيين می شوند و هدف آن نمره دادن به شاگردان و قضاوت در باره اثربخشی کار معلم و برنامه درسی يا مقايسه برنامه های مختلف درسی با يکديگر است) مورد

استفاده قرار می گیرند که برای هر دوی آنها تعیین حد تسلط ضروری است. ارزیابی تراکمی و نتایج آن برای تعیین اینکه شاگردان در یادگیری مطالب درسی به حد تسلط رسیده اند یا نه مورد استفاده قرار می گیرند. ارزیابی تکوینی و هدف آن تعیین نقاط قوت و ضعف فعالیتها و تدابیر تدریس معلم و کوششهای یادگیری شاگردان است. این دو نوع ارزیابی به نوعی ملاک یا معیار عملکرد نیاز دارند که نشان دهد شاگردان در یادگیری هدفهای آموزشی به حد تسلط رسیده اند یا نه.

بلاک (۱۹۷۲) برای تعیین ملاک عملکرد در رسیدن به حد تسلط گفته است که این ملاک باید دارای ویژگیهای زیر باشد:

الف- مبتنی بر همان تصمیم و ارزشی باشد که انتخاب اهداف درسی بر آن استوار است.
ب- به نحوی انتخاب شود که معلم بتواند آن را از لحاظ منطقی یا تجربی بر سایر ملاکها ترجیح دهد.

پ- طوری تعیین شود که منابع کافی انسانی، مادی و زمانی در اختیار شاگرد قرار داشته باشد و این ملاک قابل دستیابی باشد. (۱: ۴۱۰-۴۱۳، ۴۱۲)

یادگیری در حد تسلط یابی اساسی ترین مفهوم، « تسلط » است. تسلط به مقدار یادگیری واقعی شاگرد یا محصل اشاره می کند. اندرسون و بلاک می گویند، مهارت به دنبال تسلط می آید؛ یعنی شخصی باید ابتدا بر کاری تسلط یابد تا بعد در آن ماهر شود. شاگردان از راه تمرین کردن یادگیریهایی که قبلا بر آنها تسلط یافته اند مهارت کسب می کنند. بنابراین می توان گفت تسلط پیش نیاز مهارت است. کنترل میزان تسلطی که متعلم در فرایند آموزش به دست می آورد از طریق آزمون های مرحله یی «تکوینی» و « تراکمی» امکان پذیر است. بر مبنای نظر روزنشتاین عواملی که زمینه ساز تسهیل و فرایند یادگیری اند، عبارت است از: تمرین های گام به گام، تمرینات مبتنی بر مثال هایی درباره مهارت ها و مفاهیم جدید، گفتارهای توضیحی درباره مواد مورد نظر برای یادگیری، تلاش برای تسلط بر مفهوم موضوع درسی. معلم باید تلاش کند متناسب با نوع درس بازخوردهای (آگاه ساختن شاگرد از چگونگی یادگیری وی) مناسب را ارائه دهد.

مراحل اجرای روش تدریس یادگیری در حد تسلط

روش حاضر از پنج مرحله برای آموزش مفاهیم و مهارت ها است که به ترتیب زیر تشریح می گردند:
مرحله نخست: در مرحله نخست معلم درس را می خواند و فعالیت های زیر را انجام می دهد:
(۱) اهداف درس را معین می کند.

(۲) رابطه بین محتوای درس را با یادگرفته های پیشین شاگردان تعیین می کند.

(۳) مسوولیت شاگردان را برای تمرین و یادگیری معین می کند.

مرحله دوم: ارايه درس

معلم در مرحله دوم مفاهيم و مهارت طرح شده در قالب اهداف درس را مورد توجه قرار مي دهد. او در مرحله دوم عموماً به صورت زير عمل مي کند:

- (۱) مفهوم جديد را شرح مي دهد.
- (۲) گام هاي دستيابي به مهارت را معين مي کند.
- (۳) ابزارهاي کمک آموزشي مناسب را تدارک مي بيند.

مرحله سوم: تمرين منظم

در مرحله سوم، تمريني که شاگردان انجام مي دهند به دستورالعمل معلم وابسته است:

- (۱) معلم، شاگردانرا براساس گام هايي که در مرحله شماره دوم معين کرده است، هدايت مي کند.
- (۲) او لغزش هاي شاگردان را تصحيح و پيشرفت هاي آنها را مورد تمجيد قرار مي دهد.
- (۳) اصول کار گروهي براي رسيدن به اهداف درس را مشخص مي سازد.

مرحله چهارم: تمرين هدايت شده

هر اندازه که اطلاعات و تبحر شاگرد بيشتر شود از ميزان وابسته گي او به معلم کاسته مي شود. در اين مرحله کار معلم هدايت برنامه هاي نيمه مستقل شاگردان است. متعلمان براي اجرائ دستورات معلم تلاش مي کنند و معلم تلاش مي کند تا اقدامات زير را انجام دهد:

- (۱) تدارک تمرين هاي مناسب.
- (۲) بازنگري تمرين ها.
- (۳) تدارک بازخوردهاي اصلاحي و تقويتي

مرحله پنجم: تمرين مستقل

معلم تا مرحله پنجم، شاگردان را با دو مرحله وابسته به معلم و نيمه مستقل براي دستيابي به مهارت و يادگيري مفاهيم پيش برده است و معلم بايد فعاليت هاي زير را انجام دهد:

- (۱) براي فعاليت هاي مستقل يادگيري در صنف و خانه مرتبط به يادگيري همين درس وظايف تعيين مي کند.

(۲) يافته هاي شاگردان را بررسي مي کند و بازخوردهاي لازم را ارايه مي دهد. (۸ : انترنت)
بدون شک راهي براي تنظيم کردن آموزش با نيازهاي شاگردان متفاوت تدريس با روش تسلط آموزي mastery learning نام دارد. ايده اساسي نهفته در اين روش طوريست که اطمينان حاصل شود تمام شاگردان يا تقريباً تمام آنها، مهارت خاصي را قبل از رفتن به سراغ مهارت بعدي، در سطح تسلط از پيش تعيين شده اي ياد گرفته باشند.

تسلط آموزي ابتدا به عنوان راه حلي براي مسئله تفاوتهاي فردي توسط بنجامين بلوم BloomBenjamin (۱۹۷۶) مطرح شد که توصيه هاي خود را تا اندازه يي براساس کار پيشين

جان كارول (۱۹۷۳) استوار كړد. همانگونه كه قبلاً اشاره شد، كارول توصيه كرده بود كه يادگيري تحصيلي با مقدار زمان لازم براي يادگرفتن آنچه تدريس مي شود و مقدار زماني كه صرف تدريس مي شود، ارتباط دارد.

يكي از تلويحات مدل كارول اين است كه اگر زمان صرف شده براي همه شاگردان برابر باشد و همه آنها تدريس يكساني را نصيب شوند، در اين صورت، تفاوتهاي موجود در پيشرفت شاگردان عمدتاً بيانگر تفاوتها در استعداد آنهاست، با اين وضعيت، در سال ۱۹۶۸، بلوم اعلام داشت كه به جاي اينكه مقدار زمان تدريس يكسان را براي تمام شاگردان فراهم كنيم و اجازه دهيم يادگيري تفاوت كند، شايد بهتر باشد با تغيير دادن زمان، از تمام شاگردان يا تقريباً از تمام آنها بخواهيم به سطح پيشرفت خاصي برسند. يعني بلوم معتقد بود كه ما، هر مقدار زمان و آموزش را كه شاگردان نياز دارند در اختيار شان قرار دهيم تا تمام آنها را به سطح يادگيري قابل قبولي برسانيم. اگر به نظر برسد كه برخي از شاگردان در معرض خطر يادنگرفتن قرار دارند، در اين صورت بايد آموزش بيشترى به آنها بدهيم تا ياد بگيرند. فرض اساسي تسلط آموزي اين است كه تقريباً هر شاگرد مي تواند مهارتهاي ضروري در برنامه درسي را ياد بگيرد. اين فرض به شاگردان انتقال داده مي شود و معلم كه وظيفه اش تأمين كردن آموزش لازم براي تحقق بخشيدن به اين انتظار است، مطابق به آن عمل مي كند. (۲: ۳۴۹)

الگوي تيوريك يادگيري تسلط آموزي

اين اصطلاح كه در زبان فارسي دري يادگيري در حد تسلط، تسلط ياب، يادگيري كامل، فراگيري كامل و تسلط آموزي معادل گذاري شده مبتني است بر نظريه هاي بنيامين بلوم Benjamin Bloom، جيمز بلاك James Block، و جان كرول John Carrol (۱۹۶۳). بلوم بر ماهيت « زمان ثابت» در آموزش دادن متعلمان كه استعدادهاي متفاوتي دارند انتقاد كرد و آن را زيانبار دانست. همچنين او معتقد بود كه نمره دادن و درجه بندي پيشرفت تحصيلي بر مبناي توزيع نمرات معياري نادرست است و الگوي نظري خود را با استناد نظر يه كرول ارايه كرد. كرول عقیده داشت كه تفاوت در استعداد شاگردان به زمان بسته گي دارد و در واقع، استعداد، مدت زماني است كه يك شاگرد براي يادگيري كامل و مسلط شدن بر درس به آن نياز دارد. بنا بر اين، اگر شاگردان وقت كافي براي يادگيري داشته باشند، مي توانند به درس مسلط شده و آن را به طور كامل ياد بگيرند، با اجراي اين ديده گاه، ديگر هيچ شاگرد ضعيفي وجود نخواهد داشت و همه آنها با نمره هاي خوب و هم سطح با همدیگر قبول خواهند شد. افزون بر عامل زمان، شيوه يادگيري شاگردان با يكدیگر متفاوت است و در صورتی كه براي هر فرد شيوه مناسب در نظر گرفته شود، يادگيري تسريع خواهد شد. كرول بر اين باور است كه ميزان يادگيري به پنج عامل بسته گي دارد كه سه عامل نخست آن مربوط به متعلم و دو عامل ديگر مربوط به معلم است و اين عوامل عبارتند از:

- ۱- استعداد يا مدت زماني كه شاگرد براي يادگيري در شرايط مساعد نياز دارد.
 - ۲- توانايي درك شاگردان از آموزش معلم.
 - ۳- پشتكار يا مدت زماني كه شاگرد ماييل است به طور فعال براي يادگيري صرف كند.
 - ۴- كيفيت آموزش.
 - ۵- فرصتي كه براي يادگيري شاگرد تعيين مي شود.
- عاملهاي دوم و سوم از عوامل متعاملند و عامل اول بر عوامل دوم و سوم اثر مي گذارد. اين فورمول را مي توان با در نظر گرفتن عامل آن بدین صورت گسترش داد: (۱) زمان اختصاص يافته، (۲) پشتكار، (۳) استعداد، (۴) كيفيت آموزش (۵) و توانايي درك آموزش.

كاربرد الگوي تيوريك يادگيري در حد تسلط

الف) از منظر برنامه درسي: اين يادگيري به محتوا نمي پردازد، بلكه به فرايند تسلط بر محتوا اهميت مي دهد. الگوي نظري يادگيري در حد تسلط، بيشتر با برنامه هاي درسي سنتي كه مبتني بر آموزش محتواست سازگار است، يعني با برنامه هايي كه هدفشان بخوبي تعريف شده اند و ساختار هاي مدوني دارند.

ب) از نظر آموزش: معلم براي آنكه بتواند تفاوتهاي فردي در يادگيري را کاهش بدهد، با استفاده از فنون متنوع و نيز با در نظر گرفتن ميزان نياز شاگردان، به تدريس آنها مي پردازد و سرانجام با فنون ارزيابي، مشوره و بازخورد هاي لازم را براي آنها فراهم و به طور مرتب مسير يادگيري شان را تصحيح مي كند. (۳: ۴۳-۴۴)

انواع تسلط آموزي نسبت به زمان

مشكل همه راهبردهاي تسلط آموزي اين است كه چگونه بايد زمان آموزشي اضافي براي شاگرداني كه به آن نياز دارند، تأمين شود. در برخي از تحقيقات انجام شده در مورد تسلط آموزي، معلوم شده كه اين آموزش اضافي خارج از وقت عادي صنف درسي مانند بعد از ختم درس رسمي يا هنگام تفريح ارايه شود. به شاگرداني كه توانستند ملاك تسلط از پيش تعيين شده را برآورده كنند (مانند ۹۰در صد پاسخ درس در امتحان کوتاه)، بعد از اتمام درس، اين آموزش جبراني اضافي داده شد تا اينكه توانستند در امتحان مشابه به ۹۰ در صد سؤالاها پاسخ درست بدهند. تحقيقات انجام شده در باره برنامه هاي تسلط آموزي كه علاوه بر وقت رسمي در صنف، آموزش جبراني تأمين مي كنند، از افزايش پيش رفت، مخصوصاً در متعلمان ضعيف، خبر مي دهند.

انواع تسلط آموزي كه به زمان آموزشي اضافي نياز دارند، در پروسه تدريس رسمي صنوف درسي مكاتب كه مقدار زمان آنها ثابت هستند، اجرا نمي شوند. راه بيرون رفت طوريست كه اين امكان وجود دارد تا از شاگردان خواسته شود به مدت چند هفته بعد از ختم درس رسمي، براي دريافت آموزش جبراني در صنف بمانند، اما ترتيب و تنظيم آن در درازمدت دشوار است.

به کاربردن اصول تسلط آموزی

فرض اساسی تسلط آموزی این است که چنانچه برنامه های یادگیری به اجزای تشکیل دهنده آن تقسیم شده و به طور متوالی یا زنجیره وار ارایه شده باشد، تقریباً همه شاگردان می توانند دانش و مهارتهای ضروری را در چارچوب برنامه درسی یاد بگیرند. معلمان برای اینکه این دیدگاه را به نحو مؤثری به اجرا درآورند باید با چند چالش مواجه شوند

چالش اول، تقسیم کردن مطالب درسی یا مهارتها به واحدهای کوچکی است که بتوانند آنها را با استفاده از راهبردهای تدریس درست و حسابی به طور متوالی ارایه بدهند. بعداً معلمان باید شاگردان خود را ارزیابی نمایند. اطلاعاتی که به دست می آورند به آنها کمک می کنند تا مشخص کنند که تدریس آنها از چه جایی در این توالی برنامه درسی باید شروع شود. ارزیابی کیفی به معلمان کمک میکند تا فعالیتهای آموزشی خود را با نیازهای هریک از شاگردان مرتبط نمایند.

در حالی که درگیر فعالیتهای تدریس هستید، با چالش دیگری مواجه خواهید شد و آن این است که چگونه به تنوع یادگیری در شاگردان بپردازید. برای شاگردانی که مفاهیم را به سرعت درک می کنند باید فرصتهای غنی سازی ایجاد کنید تا یادگیری آنها را تقویت نمایید. این گسترش مفاهیم بنیادی به متعلمان امکان خواهد داد تا در فعالیتهای یادگیری سطح عالی درگیر بمانند و در عین حال به طور همزمان به معلمان امکان می دهد تا فرصتهای یادگیری شاگردانی را که به زمان بیشتری برای تسلط یافتن بر مفاهیم بنیادی نیاز دارند، گسترش دهند.

برای بالا بردن اثر بخشی فرایند تدریس و یادگیری بعدی شاگردان، باید به ارزیابی تکوینی formative evaluation بپردازید، ارزیابی های مکرر یادگیری شاگردان که معلمان را قادر خواهند ساخت تا تدریس خود را برای برآورده ساختن نیازهای فردی آنها تنظیم کنند. بعداً ارزیابی های نهایی از هر هدف را انجام دهند. این ارزیابی ها احتمالاً معلوم خواهند کرد که برخی از شاگردان در محدوده زمانی که تعیین گردیده بود، هنوز به سطح تسلط در دانش یا مهارتها نرسیده اند. معلم باید دوباره روشهای نوآورانه ای را برای تدریس ابداع و فرصتهای دیگری را برای یادگیری یا ادامه تمرین فراهم کند. راهبرد هایی مانند تدریس جبرانی بعد از ختم درس رسمی، تدریس تک شاگردی، استفاده از شاگردان ممتاز، کمک والدین در خانه و ... می توانند به شاگردان کمک کنند و بر موضوعات محتوای ضروری تسلط پیدا کنند. (۴: ۳۴۹-۳۵۰)

مزایای یادگیری تسلط یاب مانند سودمندیهای یادگیری از طریق همیاری یا گروهی در سالهای اخیر از سوی متخصصان تعلیم و تربیت روزنه را باز نموده است. یادگیری تسلط یاب فرایند آموزشی است که ریشه های آن را می توان در آثار بنیامین بلوم جستجو کرد. بر مبنای آموزشهای انفرادی (فرد به فرد) به دست آمد و براساس راهبردهای یادگیری که از شاگردان بسیار موفق اخذگردید، بلوم فرایندی را پیشنهاد کرد که در آن معلمان می توانند به طور تنگاتنگ به یادگیری سطح بالای

شاگردان کمک کنند و به صورت واقعی برآنچه تدریس می شود تسلط یابند. اگرچه دیدگاههای متعددی به اجرای یادگیری تسلط یاب وجود دارد با اینهمه دوعنصر را می توان برای فرآیند یادشده بسیار حیاتی فرض کرد و این دوعنصر عبارتند از:

۱- بازخورد: (از طرف معلم مشوره، معلومات، متوجه ساختن یا رهنمایی های لازم درمورد چگونه گی یادگیری به شاگرد).

۲- تصحیح و تقویت: شاگردان باید با فواصل زمانی منظم در طی فرایند آموزش اطلاعات دقیق تشخیص یا بازخورد از پیشرفت و چگونه گی یادگیری خود دریافت نمایند. گرچه بازخورد را می توان به شیوه های متعددی عرضه کرد، ولی بهترین راه آن است که بازخورد ارتباط مستقیم با سطح یادگیری و ثمره یادگیری حایز اهمیت باشد. همراه با این بازخورد، شاگردان را برای تصحیح خطاهای یادگیریشان رهنمون شد و رهنمایی لازم را برای بهبود مسایل یادگیری عرضه کرد. برای تصحیح خطاهای یادگیری، مواد آموزشی، باید به شیوه متفاوت تری عرضه شود و شاگردان به صورت های مختلفی با جریان یادگیری درگیر شوند و در گیری باید به بهبود عملکرد بیانجامد. افزون براین شاگردانی که نشان می دهند از طریق آموزش اولیه یادگرفته اند، باید از طریق ارایه پاداش و فعالیت های غنی فرصتی برای گسترش یادگیری خود شان داشته باشند.

تجانس میان عناصر آموزشی:

میان عناصر اساسی فرآیند یادگیری و تدریس باید پیوسته گی کامل وجود داشته باشد. عناصر مورد نظر عبارتند از:

- ۱- آنچه از متعلم انتظار است یادبگیرد،
- ۲- فعالیت های آموزشی که شاگردان به آنها می پردازند،
- ۳- بازخوردی که شاگردان از پیشرفت در یادگیری و همزمان از فعالیت های تصمیمی دریافت می کنند،
- ۴- فرآیندی که برای ارزیابی یادگیری شاگردان مورد استفاده قرار می گیرد.

یادگیری تسلط یاب را می توان در انواعی از موقعیت های تدریس و یادگیری به کار بست. راهبردهای یادگیری تسلط یاب به معلمان راه انتقال جنبه های توانمند آموزش انفرادی را به موقعیت های آموزشی گروهی نشان می دهد، از طریق کاربرد منظم باز خورد و تشخیص و فعالیتهای تصمیمی ویژه، معلمان به خوبی می توانند آموزش را به صورت انفرادی درآورند تا شاگردان با اعتماد به نفس به یادگیری مطلوب تری بپردازند. علاوه بر این، یادگیری تسلط یاب به همه شاگردان یاری می کند تا راهبردهای یادگیری را پدید آورند که نوعاً آنها را فقط شاگردان بسیار قوی مورد استفاده قرار می دهند، شاگردان تمایل دارند از امتحانات و دیگر آزمونها نه به مثابه ارزیابی یادگیری، بلکه به مثابه ابزار، تشخیص اشتباهات، بدفهمی ها و تصحیح فرایند تکمیل

يادگيري استفاده كند. در نتيجه، بسياري از شاگرداني كه از اضطراب امتحان رنج مي برند با آسوده گي خاطر به فعاليت يادگيري مي پردازند.

لازم به ياداوري است كه برخي، يادگيري تسلط ياب را مورد انتقاد قرار داده اند و گفته اند كه چنين يادگيري هيچ مزيتي ندارد و زمان بيشترى را از آنها در اين پروسه مي گيرد. طرفداران استفاده از يادگيري تسلط ياب براي باور اند، زماني را كه شاگرد صرف مي كند به ارتقاي سطح كيفي يادگيري مي انجامد تا افزايش سطح كمى. آنها به نتيجه تحقيقاتي اشاره دارند كه نشان مي دهد، زمان زياد مورد نياز اين صنوف درسي از طريق توجه كامل شاگردان به صنف درسي و از طريق فعاليت بيشتر معلم و فعاليتهاي يادگيري خارج از وقت رسمي و كار خانه گي برآورده مي شود نه از زمان ساعات درسي رسمي مكتب. پژوهشي ديگر نشان داده اند كه نياز به زمان زياد بعد از ختم يك دوره اين صنوف خاتمه مي پذيرد و در اين راستا مهارتهاي بيشتر براي صرفه جويي زمان به دست مي آيد. همچنين بحث شده است كه هزينه هاي مورد نياز براي تأمين زمان اضافي در ابتداي آموزش ها زياد نيست و ثمره آموزش نسبت به آن بسيار بالاست. (۹۳-۹۵: ۵)

تحقيقات انجام شده در باره تسلط آموزي

نويد بخش ترين شكلهاي تسلط آموزي آنهايي هستند كه اين ديده گاه را با يادگيري مشاركتي تركيب مي كنند، طوري كه شاگردان ابتدا باهم كمك مي كنند تا ياد بگيرند و بعد به اعضاي گروهشان كه به آموزش جبراني نياز دارند، كمك مي كنند.

پژوهشهاي انجام شده در باره اثر بخشي روش آموزش بر يادگيري در حد تسلط عموماً نشان داده اند كه اين روش بر پيشرفت تحصيلي شاگردان و محصلان، به ويژه شاگردان و محصلان ضعيف، اثر مثبت دارد. جديد ترين بررسي ها و بازنگري هاي تحقيقات انجام شده در باره اين روش تدريس يكي به وسيله اسلاوين (۱۹۸۷) و ديگري به توسط كوليک kulik و بانگرت- دراونز Bfngert-Drowns (۱۹۹۰) انجام گرفته هردو در مجموع اين روش را موفقيت آميز وصف کرده اند. پژوهشهاي مورد بررسي اسلاوين به شاگردان در دوره هاي تحصيلي قبل از پوهنتون و به هدفهاي شناختي اختصاص داشته اند، اما تحقيقات مورد بررسي كوليک و همكاران پژوهشهاي انجام شده در سطح پوهنتون را شامل بوده و علاوه بر هدفهاي شناختي هدفهاي عاطفي را نيز منظور کرده اند. در رابطه با هدفهاي عاطفي نيز، نتايج بررسي نشان دادند كه روش آموزش براي يادگيري در حد تسلط بر نگرش و علاقه مندي محصلان نسبت به موضوع درسي تأثير مثبت به جاي مي گذارد.

گيج و برلاينر (۱۹۹۲) در جمع بندي يافته هاي تحقيقات انجام شده در باره روش آموزش براي يادگيري در حد تسلط گفته اند كه اثر بخشي اين روش يكي به نوع آزمون مورد استفاده براي سنجش نتايج اين روش و ديگري به طول مدت اجراي اين روش تدريس وابسته است. معلوم شده است در آزمونهايي كه براي تعيين اثربخشي روش تدريس براي يادگيري در حد تسلط از آزمونهاي

معلم ساخته استفاده شده اثريخشي روش چشم گيرتر از آزمائشهايي است كه در آنها آزمونهاى استاندارد شده استفاده شده است. دليل اثريخشي آزمائشهاي نوع اول اين است كه آزمونهاى معلم ساخته بيشتر از آزمونهاى ميزان شده محتواى مطالب تدريس شده را منعكس مى كند، پس طبيعى است كه موفقيت شاگردان در اين آزمونها بهتر نشان داده شود.

روش آموزش براى يادگيري در حد تسلط، از لحاظ كمك به شاگردان در رسيدن به ملاكهاي از قبل تعيين شده پيشرفت تحصيلي روشي مؤثر است. بنا به گفته گيج و برلاينر (۱۹۹۲)، وقتي كه شاگرد فهميد كه اگر بخواهد مى تواند تا سطح بهترين شاگردان پيشرفت كند، حتى اگر اين كار به قيمت صرف وقت و تلاش بيشترى تمام شود، نتيجه تجربه موفقيت آميز موجب تقويت آنها خواهد شد. همچنين بلوم (۱۹۶۸) كه از واضعان اصلي اين روش آموزشي است در باره اثريخشي مثبت آن گفته است كه موفقيت فرد در تسلط آموزي بر مفهوم خود (خودپنداره يا خود بيني) او تاثير مثبت دارد، لذا اين نوع يادگيري از منابع نيرومند سلامت رواني محسوب شده است. (۶: ۴۲۱-۴۲۲)

نتيجه

مجموعه تحقيقات انجام شده در باره يادگيري تسلط ياب روشن مى سازد كه متخصصان تعليم و تربيت قطعاً مى توانند اثر قابل توجهي بر كيفيت يادگيري و نگرش شاگردان نسبت به خود به مثابه يك شاگرد بگذارند، زيرا معنى معلم به مثابه يك شاگرد اينست كه هميشه در پي يادگيري و روشهاي بهتر يادگيري است. دست يابي به مزيت كامل اين اثرگذاري، به بيش از يك مهارت مجرد نياز دارد. شواهد تازه بيانگر آنند كه با تلفيق راهبردهاى يادگيري جديد و تسلط ياب متخصصان تعليم و تربيت به ابزارهاي تكميلي ارزشمندترى دست مى يابند. با بكارگيري چنين ابزارهاي تكميلي، مربيان به نتايج مثبتي دست مى يابند كه حصول آنها با بكارگيري تنها يك راهبرد هرگز به بارنمي نشست. كاربرد مطلوب چنين ابزارهاي تكميلي و ديگر راهبردهاى بالقوه هم بايد در آينده به صحنه و كارآيي خودشان را در يادگيري نشان دهند. يكي از ابزارهاي تكميلي و راهبرد هاي يادگيري تسلط يابي در كشورهاي توسعه يافته جريان تدريس در مكاتب از آغاز روز تا ختم بعداز ظهر نهادينه شده است مانند كشورهاي جاپان، هالند و غيره.

پيشنهادات:

- ۱- روش تدريس در حد تسلط براى يادگيري بهتر شاگردان ضعيف در مكاتب كشور حداقل آغاز گردد.
- ۲- روش تدريس و يادگيري تسلط آموزي به وسيله شوراى اولياى شاگردان و معلمان ترتيب و تنظيم گردد.
- ۳- روش آموزش و يادگيري تسلط يابي بعد از وقت رسمي مكتب، در خانه به وسيله والدين انجام گردد.
- ۴- يادگيري تسلط يابي شاگردان با كمك همصنفان برتر و... تدارك ديده شود.

منابع:

- ۱- امان الله، صفوی، روشها فنون و الگوهای تدریس، تهران: سمت، چاپ چهارم، ذره، ۱۳۸۵، صص ۴۳-۴۴.
- ۲- رابرت ای، اسلاوین، روان شناسی تربیتی نظریه و کاربست، مترجم: یحیی سید محمدی، تهران، چاپ دوم، روان، ۱۳۸۷، ص ۳۴۹.
- ۳- علی اکبر سیف، روانشناسی پرورشی، تهران: آگاه، نیل، چاپ چهاردهم، ۱۳۸۴، ص ۴۱۰-۴۱۳، ۴۱۲.
- ۴- محرم، آقازاده، روشهای نوین تدریس، تهران: چاپ ششم، آبییز، ۱۳۹۰، صص ۹۳-۹۵.
- ۵- فرشید مؤمنی فراهانی، روش تدریس در حد تسلط، انجمن علمی آموزش و توسعه منابع انسانی ایران، بی تا، تاریخ استخراج ۱۳۹۵/۱۱/۴، istd.ir/fa/ReadItem.aspx?itemID=300.
- ۶- جالینوس داوری، روش تدریس یادگیری در حد تسلط، bkdj.persianblog.ir/post/14/، ساعت ۱۰: ۱۱ مورخ ۱۳۸۸/۱/۴، استخراج شده به تاریخ ۱۳۹۵/۱۲/۲.

څېړنپوه دوكتور محمد شريف ځدران

د خپلواکۍ د جگړې اتل ببرک خان ځدران

دواړو غاړو افغان ولسونه د استعمار ضد ملي آزادي بڅبونکې مبارزه پيل کړې. بايد ووايم چې يو له دغو ملي آزادي بڅبونکو شخصيتونو څخه غازي ببرک خان ځدران و، چې د انگرېزانو پر ضد يې د وطن د خپلواکۍ په موخه وسله واله مبارزه پيل کړه. ببرک خان ځدران د مزرک خان ځدران زوی او په ۱۲۱۴ هـ.ش. کال د خوست ولايت د شمل (دوه مانده) ولسوالۍ د خلوتې په کلي کې دنيا ته راغی او د پلار له خوا د ببرک خان نوم پرې کېښودل شو او د هغه د کورنۍ هيله دا وه، چې زوی يې په رښتينې توگه ببرک شي او الله تعالی د دوی دغه هيله پر ځای کړه، ځکه هغه د خپل ملت او وطن د دفاع په لاره کې د غازي او شهادت لوړ مقام ته ورسېد.

غازي ببرک خان ځدران په يو داسې دور کې ژوند کاوه، چې افغان زړور ولس د لويې برتانيې دوه ستر پوځي بریدونه شنل او له ناکامۍ سره مخ کړي وو. د افغان او انگلیس له دویمې جگړې وروسته، انگریزانو لاهم خپلو استعماري هلو ځلو ته دوام ورکاوه او د افغانستان د وخت امير يې پخپلو شیطاني لومو کې بند ساتلي و او د ډيورنډ ظالمانه او تحميلې کرښه يې پر هغه تحميل کړه او د افغانستان تاريخي او جغرافيوې بدن يې دوه ټوټې کړ او افغانستان يې د يو نيمه مستعمره هېواد په توگه تر خپل نفوذ لاندې راوست. دغه راز يې د ډيورنډ پر کرښه (۳۴۰۰۰۰) برتانوي نيواکگر پوځونه ځای پر ځای کړل. د تاريخي او لرغوني افغانستان په کورنيو چارو کې د انگریزي استعمارگرو لاسوهنې د دې لامل وگرځېدې، چې د ډيورنډ د

ببرک خان ځدران په يوه بې وزله، خو په يوه ننگياله او هېواد پاله کورنۍ کې دنيا ته راغی او د وړکتوب او ځوانۍ پر مهال يې د پښتنو دودونه، دستورونه، مېړانه او هېواد پالنه له خپلې کورنۍ او چاپېريال څخه په ښه انداز زده کړه. له بلې خوا پر افغانستان باندې د انگرېزانو تېرۍ او لاسوهنو او استعماري اغېزو دغه ځوان د هېواد پالنې په ژوره روحيه وروژه او د بل هر افغان په څېر يې په وجود کې استعماري ضد روحيه پياوړې شوه او همدا دليل و، چې د انگرېزانو پر ضد يې د قومي چريکي ډلو په روزلو، شوق او رهبرۍ کې فعاله برخه واخيسته او د ډيورنډ پر کرښه پراته استعماري ځواکونه يې تر اور او فشار لاندې راوستل.

د ببرک خان ځلېران تر مشرۍ لاندې برتانوي ضد چريکي وسله وال بریدونه د انگرېزانو لپاره په يو لوی گواښ او خطر باندې بدل شول. هماغه و چې انگرېزانو د يوه ځانگړي مجبوريت له مخې امير عبدالرحمن ته د ببرک خان ځلېران د جگړه ييزو او خطرناکو فعاليتونو په اړه شکايت وکړ او له امير څخه يې جدي وغوښتل، چې ببرک خان د انگرېزانو پر ضد له پوځي بریدونو منع کړي.

امير عبدالرحمن خان چې دغه مهال د تزارې روسيې او برتانوي امپراتوريو ترمنځ له سختو گواښونو سره مخ و او په واقعيت کې دغو دواړو امپراتوريو غوښتل، چې

افغانستان چیت پیت کړي او پخپلو کې يې سره وويشي، نو د همدغه جدي خطر په وجه امير عبدالرحمن خان سملاسي ببرک خان ځلېران له خوست څخه کابل ته راوغوښت او ورته ويې ويل: ((اوس د انگرېزانو پر ضد د جهاد مناسب وخت نه دی، موږ بايد پخپل لاس دښمن تحريک نه کړو، څو د انگرېزانو او روسانو له شر او تېري څخه په امان پاتې شو)). (۱: ۲۶-۲۷)

ببرک خان ځلېران د امير خبرې په غور واورېدې او افغانستان ته ورپېښه خطر ونه يې ډېر ژر درک کړل او امير ته يې په ځواب کې داسې وويل: (موږ د دښمن گواښونو او افغانستان ته ورپېښه خطر ونه احساسوو، له دې امله موږ ستاسو قوماندانه منو او ستاسو ملاتړي يو. هر کله چې تاسو د انگرېزانو پر ضد د جهاد پر پکړه وکړه، هغه مهال موږ د وطن د دفاع او ساتنې کار ته په بشپړه توگه تيار يو او ستاسو تر څنگ به ودرېږو). (۱: ۲۷)

امير عبدالرحمن خان چې په دې لنډه کتنه کې د غازي ببرک خان ځلېران پوهه، څيرکتيا، مېړانه، متانت او اطاعت وليد، سملاسي يې د خوست اعلى حاکم شيريندل خان ته يو فرمان وکاره او ورته يې وليکل؛ چې د ځلېرانو په امره کې دولتي ځمکه ببرک خان ځلېران ته ورکړه. تقريباً دغه ځمکه (۱۵۰۰) جريبه وه او وروسته له دې دغه کورنۍ د خانۍ درجې ته لوړه شوه، د قومي مشرتوب تر څنگ يې

ژوندی راتللی نه شي او د امير له خوا به هرومرو ووژل شي، خو د ده د تدبير او څيرکتيا په نتيجه کې و، چې برعکس د باور او د لوړ مقام څښتن شو.

د امير عبدالرحمن خان له وفات او پادشاهی ته د امير حبيب الله خان له رسېدو وروسته غازي بيرک خان له مرکزي دولت سره د دوستی او همکارۍ اړیکې د پخوا په څېر وساتلې. د دولت پرضد د پکتيا د بېلا بېلو قومونو د ۱۹۱۳-۱۹۱۲ کلونو د پنځه میاشتني اړ دور پر مهال بيرک خان د دولتي واکمنی په دفاع کې ودرېد او د هغه په غلي کولو کې يې خپله ملي وجيبه ادا کړه. (۶۸:۲) دغه راز بيرک خان په ۱۹۱۷م. کال (۱۲۹۶ش) د خوست د سيمې په امنيت راوستلو کې د ناظم په توگه فعاله برخه واخيسته او ځدران يې په سرحد کې د توجي له نا اراميو څخه راوگرځول. لنډه دا چې بيرک خان د امير حبيب الله خان يو ښه دوست او همکار و او تل يې د مرکزي دولت د پياوړتيا په موخه د خوست په سيمه کې فعاليت کاوه او نه يې پرېښودل چې د انگرېز په اشاره د افغانستان مرکزي حکومت کمزوری او يا له زوال سره مخ شي. (۲۰۶:۳-۲۰۷)

څار هم د امير حبيب الله خان په پلوی د بيرک خان فعاليتونه تاييدوي او ليکي؛ چې امير د جانناده په مشرۍ د پکتيا د پاڅون د خپلو لپاره د مشرقي د بېلا بېلو قومونو يو زر کسيزه قومي لښکر او د جنرال محمد

د غونډې مشرۍ اعزازي رتبه هم ترلاسه کړه او د ټولې پکتيا د سرحدونو د ساتنې دنده ورته وسپارل شوه. بيرک خان ځدران په ډېرې هوشيارۍ سره د پکتيا په جنوب ختيځو او جنوبي برخو کې د ډيورنډ له کرښې سره موازي دولس تانې جوړې او په هره تانه کې يې سل تنه ولسي غازيان ځای پر ځای کړل، چې لا تر اوسه هم يوه تانه د بيرک تانې په نامه يادېږي او د سرحد په ساتنه کې ورڅخه گټه اخيستل کېږي. (۶۸:۲)

محمد ولي څلمی هم د بيرک خان ځدران دغه دنده تاييدوي او ليکي، چې امير عبدالرحمن خان په ۱۸۹۸م. کال کې بيرک خان ځدران ته د پنځو ټپلو د مشرۍ او د پکتيا د سرحدونو د ساتنې او امنيت د تامين دنده د يوه ځانگړي تړون له مخې ور وسپارله. (۲۰۶:۳)

بايد ووايم، چې د پولادي واکمن امير عبدالرحمن خان سره د غازي بيرک خان د اړیکو جوړولو کار ساده نه و، بلکې دا د بيرک خان د استعماري ضد مبارزو له برکته و، چې د امير عبدالرحمن سره اشنا او همکار شو او هم د ده ځانگړې پوهه، ملي او سياسي وړتيا وه، چې د امير عبدالرحمن خان پاملرنه او مهرباني يې ځان ته جلب کړه. د هغې زمانې د خلکو په قول، کله چې بيرک خان ځدران کابل ته وغوښتل شو، داسې اوازې د خلکو ترمنځ تيت شوې، چې گویا بيرک خان بېرته

بیرک خان ځدرانې د شاه سره له دې کتنې وروسته خوست ته ستون شو او د خپلواکۍ د گټلو په ارمان يې د خوست قومونه راوبلل او يو موټی يې کړل، حتی د ډيورنډه آخوا پښتنو سره يې اړیکه ټينگه کړه او هغوي يې په نژدې راتلونکې کې د خپلواکۍ گټلو تاريخي جهاد ته تيار کړل.

اخو انگرېزانو د شاه امان الله خان له خوا د افغانستان د بشپړې خپلواکۍ اعلان ته نه يوازې منفي ځواب ووايه، بلکې د جگړې لپاره يې تياری وښود. بالمقابل افغان حکومت هم د هېواد سرحداتو ته د پوځونو د لېږولو لارښونه وکړه او جنوبي محاذ ته يې جنرال محمد نادر خان واستوه. نوموړي جنرال په گړديز کې د پکتيا قومونه راغونډه او له خپل محدود پوځ سره په خوست کې د بیرک خان کور ته ورسېد او د قومونو له خوا يې په ډولونو، اتونونو او د ټوپکو په ډزو هر کلی وشو. جنرال نادر خان د بیرک خان او د نورو قومي مشرانو په مشوره د قومي او دولتي لښکرو د جگړې او مقابلې نقشه تنظيم او برابره کړه. له دې وروسته د خوست په ښار کې د متون پوځي مرکز ته ولاړل او له هغه ځايه يې جنگيالي د جبهې مختلفو برخو ته واستول.

بیرک خان ځدرانې د خپلو دوو زامنو شېرک او ځمړک په گډون د ځدرانو، تينو، وزيرو دورو او مسعودو د لس زرو غازيانو په مشرۍ د ميرامشاه شېرانيو سيمې

نادر خان په مشرۍ يو غونډه منظم پوځيان پکتيا ته واستول او په دې ډول يې د پکتيا د قومونو پاڅون غلی کړ. (۷۴۶:۴)

بیرک خان ځدرانې د غازي امان الله خان واکمني نه يوازې په رسمیت وپېژنده، بلکې د دې ځوان پاچاه له خپلواک سياست او د خپلواکۍ له اعلان څخه يې خپل جدي ملاتړ اعلان کړ او سملاسي کابل ته راغی او له شاه امان الله سره يې د هېواد د راتلونکي او د خپلواکۍ د تامینولو په باب خبرې اترې وکړې. د خبرو په ترڅ کې شاه امان الله له بیرک خان څخه د جنوبي د حالاتو، د انگرېزانو د پوځي قوت او تحرکاتو او د سيمې د خلکو غبرگون او د خپلواکۍ په گټلو کې د پکتيا او خوست د قومونو د برخې اخیستنې او تياري په اړه وپوښتل.

بیرک خان ځدرانې په ځواب کې داسې وويل: که څه هم انگرېزان له پوځي او اقتصادي پلوه هر څه لري، خو هغه څه چې نه لري هغه قوي مورال او پخه اراده ده. زه تاسو ته ډاډ درکوم، چې هر وخت له انگرېزانو سره د ډغرو وهلو اړتيا پېښه شي، نو تاسې به په عملي ډول وگورئ، چې د وطن بچيان پخپله وسله او د هېواد پالنې او خپلواکۍ غوښتنې پر روحيه څرنگه مقابله کوي، تاسې باوري اوسئ، چې برتانوي استعمار به هرومرو له منځه وړو او د هېواد خپلواکي به گټو.

ته ولاړ او د انگرېزانو پر ضد يې د خپلواکۍ جگړه ونيولوله او په نتيجه کې د سپين وام، وانا اوسرویکي پوځي مرکزونه يې يو په بل پسې فتح کړل. د ټل بنار او پوځي مرکز چې لا پخوا کلابند و، د بيرک خان د لښکر په ورسېدو سره سملاسي فتح شو او د افغانستان بيرغ ورباندې وځړول شو. انگرېزان په تېښته تر کوهات او پېښوره ورسېدل، افغان غازيان د هغوي په تعقيب کې وو، چې انگرېزانو د متارکې اعلان وکړ او دې ته يې غاړه کېښوده، چې د افغانستان خپلواکي په رسميت وپېژني. (۶۹:۲)

بايد ووايم، چې بيرک خان ځدران د خپلواکۍ په جگړه کې په ډېر لوړ انداز خپل ملي رسالت ادا کړ او د همدغه ملي رسالت د ادا کولو له امله و، چې غازي امان الله خان د لمر اعلى درجه نښان ده ته منظور او د يوې لويې مېلمستيا په ترڅ کې يې ورته ډالۍ کړ او هم يې د غنډ مشرۍ له اعزازۍ رتبې څخه د نايب سالارۍ

اعزازۍ رتبې ته لوړ کړ. (۶۹:۳) کاتب هزاره ليکي، چې بيرک خان ځدران د پکۍ، کپړې، المرې د تنگي او شمل درو له هغو دېرشو مشرانو څخه و، چې د خوست د اعلى حاکم شيريندل خان سره يې د ځدرانو او منگلو د بغاوت په غلي کولو کې مرسته وکړه. (۶۹:۵)

بيرک خان ځدران د يو باشعوره قومي مشر او غازي په توگه د غازي امان الله خان له خپلواک بهرني سياست او له کورنيو اصلاحاتو څخه په مينه ملاتړ کاوه او هيله يې درلوده، چې افغانستان د يوه خپلواک هېواد په توگه ترقي وکړي، خو افسوس چې دغه لوی او ملي ارمان يې پوره نه شو او په ۱۹۲۵م. کال د اماني دولت د مخالفينو له خوا په خوست کې په شهادت ورسېد، ده ته جنت فردوس غواړو، خو ياد يې تل ژوندی دی او د دهمزنگ د علم او جهل په منار کې د ده نوم د ملت په غاښونو کې ثبت شوی دی. (۶۹:۲)

سرچينې:

- ۱- سرمحقق دکتور محمد شريف ځدران، (دوطن په ننگ شهيد سيد اکبر بركزي)، عرفان مجله، لسمه گڼه، ۱۳۹۵.
- ۲- آريانا دايرة المعارف، دويم چاپ، دويم ټوك، كابل: علومو اكاډمي، ۱۳۸۷.
- ۳- مير غلام محمد غبار، افغانستان در مسير تاريخ، جلد اول و دويم، پېښور: دارالسلام كتابخانه، ۱۳۸۸.
- ۵- ملا فيض محمد كاتب هزاره، سراج التاريخ، جلد سوم، بخش اول، موسسه، تحقيقات و انتشارات بلخ، ۱۳۷۳.

نبونومل حفيظ الله همكار صديقي

اهميت شاگردان در جامعه ومکتب

شاگردان مهم ترين و اساسی ترين سرمايه جوامع بشريت در کشور ها بشمار ميروند. زيرا همين شاگردان امروز مکاتب استند که در فردای جامعه به صفت شخصيت های سر نوشت ساز و تصميم گیر جوامع تبارز ميکنند. شاگردان ويا اطفال کسانی اند که آینده سازان کشور های شان می باشند. شاگردان امروز محصول دست مزد جامعه فردا ها اند که به صفت معلم، داکتر، انجینر، دانشمند، سياست گزاران، مديران، ماهران، کارمندان، مبتکران و شخصيت های پر تلاش جامعه ظهور ميکنند و جامعه را بسوی پيشرفت، ترقی و کنترل سوق ميدهند. همين شاگردان مکتب و اطفال امروزی جامعه است که مردم را سازماندهی کرده و منحيث پيشروان جامعه و سازماندهنده گان قوی و يا ضعيف به جامعه تقديم ميشوند.

اطفال و شاگردان کسانی اند که در مرحله نخست، نهال دست پدران، مادران و معلمين ميباشند. همين والدين است که فرزندان شان را جهت فراگيري آموزش و تعليم و تربيه به مکتب و مدارس نزد ملا امام مسجد و يا معلم می فرستند. تا اينکه آنها فردا بتوانند در جامعه خود با اندوخته های کامل تبارز کرده به افراد و شخصيت های نام آور و سرشناس ظهور کنند. اگر چه در جهت تربيت اطفال دوستان، خانواده ها، رول مهم دارند. مگر بسا عوامل ديگر اجتماعي و محيطی است که هر کدام در تربيت اطفال و شاگردان به نحوه خود دخالت کرده و تغييرات را در سلوک و رفتار کودکان و شاگردان ايجاد ميکنند. والدين تلاش ميدارند که اطفال شان در مکاتب مصروف تحصيلات و فراگيري آموزشهای گوناگون شوند. تا بتوانند در تکميل فراورد های دانشی و شخصيت فرزندان شان تغييرات بميان آيد.

همه مردم توقع دارند که مکتب جای ووسيله است که بهتر زنده گی کردن را در اختيار شاگردان و اطفال شان قرار ميدهد. مکتب بچه ها و دختران راتوانا می سازد. مکتب شاگردان را طوری پرورش ميدهد که در نتيجه آنها به مثابه افراد شايسته لايق، کارکن و با اخلاق تربيت شده به جامعه تقديم

ميشوند. در اینجا لازم میدانیم که شاگرد را تعریف کنیم تا بدانیم که شاگرد به چه کسی گویند چه ارزش و اهمیت در جامعه دارد.

تعریف شاگرد:

شاگرد یا شاگردان عبارت از اساسی ترین و پربها ترین قشر یا مواد اولیه بسیار مهم نظام آموزشی جامعه بشمار میرود. که بدون آنها نظام آموزش جامعه به هیچ وجه تکمیل نمی شود. در این حالت وظیفه هر نظام آموزشی است که در تهیه و دریافت شاگردان جهت فراگیری آموزش پرورش سالم و به موقع جد و جهد و فعالیت های مثمر و هدفمند را انجام بدهند. تا بتوانند که زمینه فراگیری بهتر تعلیم و تربیه را برای اولاد وطن به وجه احسن در زمان معین با کیفیت کامل در یافت کنند.

شاگردان یا اطفال به نیروی نظام آموزشی خطاب میشوند که با رسیدن به سن معین واجد شرایط به مکتب روانه میشوند. شاگردان از شروع تدریس در مکتب الی اخیر دوره تحصیلی و اخذ سند فراغت تمامی مقررات، قوانین، لوايح و ضح شده مکتب و صنف درسی و معارف را رعایت میکنند. شاگردان خود را به اجرا و تطبیق تمامی قوانین، اصول، مقررات و دستورالعمل ها، رهنمودها و دایرکتیف های وزارت معارف مکلف می دانند.

این مکلفیت ها شاگردان را در بین سایر افراد جامعه که شامل مکتب نمی باشند ازهم فرق کرده کاملاً متفاوت می شمارد. به همین دلیل است که محصولات اساسی نظام های آموزشی یا تعلیم و تربیه نسبت به افراد سایر نظام های اجتماعی متفاوت میباشد. چنانچه دیده میشود که اطفال در نظام های آموزشی از لحاظ برخورد های سلوکی، روابط همزیستی اجتماعی باهم متفاوت و متغییری باشند. زیرا شاگردان که در نظام های آموزشی تربیت شده اند تحت یک قانون مشخصه مقررات و اصول مفید تربیت شده اند. باید که رابطه خویش را و سلوک ذهنی و عملکرد خود را مطابق به همان مقررات و اصول منظم که تحت یک قانونیت تعلیمی و تربیتی باشد نگهداری کنند و یک الگوی خوب آموزشی باشند.

در مملکت عقب مانده و روبه انکشاف افزونی شاگردان در دوره ابتدائی مکاتب جهت فراگیری تعلیم و تربیه خیلی بیشتر میباشد. ولی این افزونی ورودی شاگردان در مکاتب دوام نمی کند. مگر در کشور های پیشرفته و مترقی جهان این ارقام از ابتدا الی ختم دوره تحصیلی یک رقم افزونی را دارا می باشد. بخاطری که در ممالک عقب مانده و روبه انکشاف اطفال مردم بخاطر در یافت شغل به طرف مکتب رجوع میکنند و لی در کشورهای پیشرفته تعلیم و تربیه را به اساس ضرورت خود و جامعه خود فرامیگیرند. که این گونه تفاوتها در بین مردم و جوامع نظر به کلتور و فرهنگ خاص مردم فرق میکند. یعنی تعلیم بخاطر یک هدف شخصی و یا بخاطر یک هدف کلی یا مردمی است.

همه می دانیم که شاگردان نیروی اساسی و پر تحرک جامعه به حساب می آیند. فلهدا باید بودجه کماکان لازم و سرمایه گذاری معین و مناسب را برای تقویت و تدارک این سرمایه و نیروی ذخیره وی در اختیار داشته باشیم. دریافت بودجه را جهت رشد و ارتقاء تعلیم و تربیه میتوان از جانب حکومت، سازمانهای دولتی، جوامع بشری در نظر گرفته شود. دولت ها مکلف اند تا تمام وسایل تجهیزاتی تدریسی و آموزشی را که در بلند بردن سطح آگاهی و دانشی شاگردان و معلمان کمک و یاری می رساند آنرا تهیه و تکمیل کنند. در اینجا لازم میدانیم که شاگردان را بشناسیم و اهمیت ارزشی آنها را در جامعه تبارز بدهیم. از لحاظ اهمیت و ضرورت شاگردان قشر است که باید تمام اقشار جامعه آنرا درک کنند که از هم متفاوت اند. زیرا شاگردان افرادیست که در هر حال و هر لحظه چه در محیط خانه و محیط مکتب نیاز به تدریس و فراگیری دارند. این زمینه باید برای شان آماده شود. اطفال در مرحله اول زنده گی مصروف همان فعالیت های آموزشی می باشند که والدین معلمین به آنها هدایت و رهنمائی میکنند. و در مرحله بعدی حیات که مرحله رشد بلوغیت و دوره جوانی است در این مرحله نوجوانان مطابق به خواست خود و روند جامعه عملکرد را انجام میدهند. این گونه جوانان دیگر به رهنمائی های کسی ضرورت احساس نمی کنند. زیرا آنها دیگر خود کفا شده اند و خود کامه گی را فرا گرفته اند. و با تمایل خود پسندی خود می چرخند. این خود کامه گی ها زمانی پیدا میشود که والدین و معلمین بزرگان جامعه در تربیت اطفال و شاگردان بی تفاوتی را اختیار کرده باشند و احساس مسؤلیت در برابر اطفال نداشته باشند. و اگر بر خلاف والدین، معلمین و بزرگان جامعه در تربیت و نگهداری اطفال و شاگردان خود تلاش همه جانبه را جهت تربیت خوب و اصلاحی شان بکار برده باشند معلوم است که این طفل دیگر همان طفل و شاگردی نیستند که خود ارادیت و عملکرد های نامناسب را بر روند اخلاقی قدامت بدهد. این شاگرد دیگر مکتب رفته است و تحت پوشش والدین معلمین و بزرگان جامعه خود تربیت خوبی را فرا گرفته است و متفاوت از اطفال است که به مکتب نه رفته اند.

به همین دلیل است که والدین، بزرگان جامعه، معلمین تلاش دارند تا همه اطفال چه در شهرها و قصبهات، دهات توجه خاص اطفال شان را به مکتب و تعلیم و تربیه داشته باشند. در جهان کنونی تعداد شاگردان که به مکتب میروند دوبرابر بیشتر از نسل گذشته است. در کشور ما افغانستان نیز بنا بر درک حقایق از ارزش تعلیم و تربیه تلاش روز افزون گردیده است که خوشبختانه روز تا روز های قبل جلب و جذب شاگردان در مکاتب افزایش یافته است. البته که همه نمادها و سازمانهای سیاسی، اقتصادی، فرهنگی در کشور متوجه به فراگیری تعلیم و تربیت اطفال گردیده اند. همه مردم در صدد فراهم سازی جمعیت بزرگ از شاگردان دختران و پسران در مکاتب می باشند. حال مردم و جامعه درک کرده اند که نباید جوانان، کودکان ما در سنین و مرحله نوجوانی دستخوش

حوادث نا گوار و ضد کرامت بشری شونډ. و تلاش دارند تا نو جوانان، جوانان بلاخره بار دوش خانواده ها، جامعه، مردم و دولت ها فرار نگیرند. باید اطفال ما از آغاز زنده گی درک کنند که من کی هستم؟ چی باید بکنم؟ مقصد زنده گی کردن چی است؟ و برای چه زنده گی میکنیم؟ این گونه سوالات را پیدا و درک کرده خود شناسی و جامعه شناسی کنند. اطفال ما باید از شروع زنده گی که شمولیت به مکتب است عطف توجه داشته باشند تا در جهت تکمیل کردن مناسبات بهتر تعلیم و تربیه، فراگیری آموزش خوب، اتکاء به خود، درک اعتماد به نفس، خلاق و مبتکر شدن را از روند تعلیم و تربیت اخذ کنند تا در مسیر حرکت زنده گی کمی و کاستی را مشاهده نکنند.

وظایف شاگردان در وقت تدریس:

میدانیم که شاگردان اساسی ترین قشر و مواد اولیه نظام آموزشی جامعه ها میباشد. و تلاش به فراگیری این قشر است. در اینجا لازم است که مردم، جامعه ها در بهبود بخشیدن نظام های آموزشی در جهت رشد و تکامل شاگردان برای فردا ی جامعه تلاش کنند. و در این حالت وظایف شاگردان در جهت تقویت آموزشی یک امر حتمی و ضروری پنداشته میشود. طوری که اشاره نمودیم شناخت و خصوصیات فردی هر شاگرد در مدرسه و یا مکتب و در صنف درسی مربوط به هوش، استعداد، علاقمندی، انگیزه رشد عاطفی، رشد جسمی، رشد اجتماعی، و رشد فرهنگی شاگردان متوجه میشود که از وظایف عمده معلم بشمار میرود. معلم بدون در نظر گرفتن تفاوت های فردی نمی تواند تدریس موثری به شاگردان در جریان صنف داشته باشد. تدوین و ترتیب اساس خصوصیات شاگردان در جریان تدریس تأثیر بسزائی دارند. که همیشه در نظر گرفته شود. وظایف شاگردان در پیش بردن تدریس بهتر از نظر دانشمندان پیدا گوژی عبارت اند از:

۱. احترام به معلم و حرف های معلم .
۲. تواضع و فروتنی نسبت به معلم .
۳. آماده گی روحی و ذهنی برای شرکت کردن در صنف درسی.
۴. سوال و جواب کردن جهت ازدیاد معلومات به موقع مناسب از معلم.
۵. توجه به وضع ظاهری خویش.
۶. در صنف داخل شدن شاگردان قبل از معلم .
۷. تلاش کردن برای یاد گیری خوب از تدریس معلم .
۸. رعایت کردن نوبت سوال بخاطر آموزش بهتر.
۹. بیان کردن نظریات خود در صنف به مقابل معلم در قالب ادب و احترام .
۱۰. دوری از خود نمائی، خود خواهی و تشدد کردن در صنف درسی .
۱۱. تحمل کردن تند روی های معلم را در ساعت درسی و خارج از صنف درسی.

بر علاوه نکات فوق الذکر شاگردان مکلف اند تا در محیط صنف، خارج از صنف و محیط مکتب بیرون از فضای مکتب به اجرای یک سلسله و ظایف دیگر نیز خود را عیار سازند. شاگردان مکلف اند تا در روند تدریسی و فعالیت های امور تدرسی با همصنفيان، معلمین وسایر کارمندان مکتب یک روابط حسنه و اخلاقی داشته باشند. که این رابطه را میتوان قرار ذیل واضح کرد تا اینکه با در نظر گرفتن این نکات شاگردان با معیای های خوبی آموزشی عیار شوند.

۱. با هم صنفيان خود صميمی و مهربان دلسوزانه برخورد کردن.
 ۲. انضباط، مقررات، قوانین و اصول مکتب را جدآ رعایت و بالای خود تطبیق کردن.
 ۳. در پاکی و صفائی صنف، صحن مکتب از همه پیش قدم بودن.
 ۴. با هم صنفيان و دیگران از خشونت لفظی بد رفتاری مجادله و دوری کردن.
 ۵. در لباس پوشیدن مطابق یو نفورم مکتب و پاکی نظافت توجه داشتن.
 ۶. مشکلات دوستان و رفقای خود را تا حدود امکان رفع و همراهی شان کمک کردن.
 ۷. در اجرا و انجام کار های خانگی همیشه به همصنفيان خود مدارا و احترام داشتن.
 ۸. همیشه راست گو، با کلتور و حقیقت پسند باشید.
 ۹. هیچ چیزی را از معلم و در خانواده از والدین خود پنهان نکنید.
 ۱۰. دروغ نگوئید و مشکل را از معلم خود پیر سید و سوال کنید.
 ۱۱. همیشه با جرئت شاد و با اخلاق با شید
 ۱۲. هیچ گاه کسی را تهدید نکنند، همیشه با دوستان مدارا کنید.
- نکات فوق الذکر شاگردان را آماده میسازد تا همیشه با تمکین، با اصول و بر وفق عادت های مکتب آماده باشند. همیشه در کار های خانگی، وظایف درون صنفی، با کمال صداقت و با نیت خوب و حسن نظر دوستانه با دوستان و هم صنفيان خود باشند.
- چون میدانیم که مکتب جای جدید و با اهمیت و قابل درک به شاگردان است. زیرا در مکتب شاگردان به یادگیری و آموزش تعلیم و تربیه و فراگیری دانش محول میگردند. پس لازم است تا در تربیت و تعلیم بهتر شان دقت تمام صورت گیر د.

اطفال همیشه مقلد و یاد گیرنده تمام روابط، عملکردها و گفتار های دیگران و همقطاران خود می باشند. اگر اطفال در ایام نخست وارد شدن به مکتب با اطفال ناخلف، بی پروا، گپ نا شنو، گستاخ و شوخ مقابل شوند و با همچو اطفال رابطه حسنه را ایجاد کنند معلوم است که رابطه این پسر و یا دختر با همچو شاگردان باعث یاد گیری بد رفتاری و خلاف رفتاری اخلاقی وی میشود.

قابل یاد آور است که اگر اطفال از تربیت کانون خانواده گی خود مناسبات نادرست را یاد گرفته باشند و در مکتب با همچون اطفال مقابل گردند واضح است که با داشتن خواص لجوجانه فامیلی

شان يک خاصيت نا درست و خطرناک نامعقول را از هم قطاران خود در ذهن و سلوک خود تقويت کرده به همين سلسله يادگيري غلط و نادرست از هم قطاران باعث شده که شاگرد هميشه نامعقول و لجوج، بي پروا، و ناخلف به جامعه تقديم شود.

اين چنين اطفال هيچگاه موازين و مقررات، قوانين، اصول و دائرکتيف هاي وزارت معارف را نمي داند و تطبيق هم نمي کند.

از ديدگاه روانشناسان و دانشمندان پيداگوژي لازم است تا براي تربيت همچو اطفال که به مکتب وارد ميشوند معلمين کاملاً آراسته و مسلکي گماشته شوند. يعني معلم بايد داراي سه خاصيت اساسي و مسلکي آموزشي باشد. مانند مسلک روانشناسي، پيداگوژي، ميتودولوژي. که بايد معلمين بالاي اين مسلک ها حاکم باشند. تا بتوانند با علم روانشناسي روان اصلي شاگردان را درک کرده و با علم پيداگوژي ميتود هاي دست داشته را بالاي شاگردان در صنف درسي خود در تحت حاکميت ساعت درسي تطبيق کند. تا با شد که با شيوه هاي عالي رواني و اصول روانشناسي تربيتي و تطبيق علم پيداگوژي در جهت ايجاد تنظيم و تربيت سالم، و تطبيق اصول و مقررات مکتب و جامعه تغييراتي قابل ملاحظه را در شاگردان تدارک کنند. شاگردانيکه در محيط و محلات دور دست و منطقه خويش هميشه با خاصيت هاي نادرست اطفال عادت کرده اند تغيير در سلوک و روشهاي آموزشي و تربيتي آنها خيلي ها دشوار و ناراحت کنند است. در اين صورت معلمين مکاتب، مشاورين رواني مکاتب و والدين اطفال وظيفه دارند تا در جهت رشد تربيت سالم و آموزشي بهتر آنها اقدامات جدي را به همکاري اداره و معلمين مکتب بکار گيرند و آنها را بهتر تطبيق کنند. تا باشد که اطفال ما در پرتو قانون، اصول و تربيت سالم آموزشي و پرورشي از مکتب به جامعه تقديم شوند.

پس معلوم است که مکتب جاي است که از آن اشخاص سالم، با کمال توانمند، شجاع و با کيفيت به جامعه سپرده ميشود. و بعداً با مردم روابطه هاي کاري را يکي پي ديگر شريک مي سازند. و در خدمت مردم و جامعه قرار ميگيرند. همه ميدانيم که تعليم و تربيه سالم در جهت تقويت ذهن سالم، روان و طرز تفکر درست شاگردان خيلي ها با اهميت است. زيرا تعليم و تربيت هميشه در بلند بردن سطح دانش و بهتر شدن ديدگاه هاي شخص، و در تکميل شخصيت شدن اطفال خيلي ها سازگار و با اهميت ميباشد.

چهار دانشمند تعليم و تربيت اطفال هريک: (پياژه، ويگور يستي، پلورنسکي، و الگوين) عقیده بر آن اند که تاثيرات محيط در تعليم و تربيت اطفال و رشد ذهني، سلوکی و طرز تفکر شان حائز اهميت به سزايي است.

يعني محيط مکتب، محيط خانواده، محيط کاري مستقيماً بالاي روح روان و طرز تفکر سلوکی اطفال تاثير دارد. به همين ترتيب محيط مکتب که داراي معلمين با تجربه، فعال، کارکن و روانشناس با

میتود های خوبی آموزشی باشد معلوم است که تاثیرات آموزش بالای اطفال از لحاظ تحولات سلوکی، ذهنی، عاطفی و آموزشی خیلی ها موثر و ارزشمند میباشد. زیرا محیط مکتب با داشتن معلمین با کیفیت و با تجربه دارای فضای با کیفیت و آموزش بهتر عیار میشود. بخاطری که نظم و دیسپلین، اداره صنف و مکتب، برخورد معلم و شاگردان، ترتیب و تنظیم صنف و شاگردان همه بلاثر توانمندی خلاقیت معلم در صنف بالای شاگردان صورت میگیرد و آنها را بهتر آموزش میدهند. روی همین اصل است که مکتب برای اطفال بخاطر تربیت سالم و تکمیل شخصیت فردای جامعه میباشد.

زیرا اطفال باید به مکتب بروند آموزش فرا گیرند، قانون و نظم دیسپلین را بیاموزند، و بالای خود تطبیق کنند. تا باشد که اطفال ما دیگر تخطی از قانون مقررات، و اصول نکرده و به مردم محیط جامعه و دوستان علاقمندی پیدا کنند و همیشه مسوولیت پذیر در جامعه تبارز کنند تا جامعه عاری از هر نوع خشونت و نا بسامانیها شود. تربیت اطفال یک امریست حقیقت نا پذیر در جهت رشد سلامت روانی و روحی، سلوکی و طرز تفکر، دیدگاه های شخص در محیط و در بین مردم میباشند.

پس جای اطفال در مکتب است تا خوب و بهتر تربیت شوند. و مکتب جای فراگیری آموزش و پرورش سالم اطفال است به خاطر مسوولیت فردای جامعه، بدین ترتیب اطفال باید به مکتب بروند، در مکتب ذریعه معلمین مجرب و مسلکی تربیت سالم را فرا گیرند بعداً به جامعه ظهور کنند و مطابق به روند جامعه فعالیت های کاری را با احساس نیک اندیشانه و حب وطن و اخلاص برادرانه آغازو به پایان برساند تا باشد که مردم جامعه همه عاری از خشونت ها و نابه سامانی زنده گی روز مره خود را ادامه بدهند و یک جامعه مرفح از هر نوع دشواری ها و مصیبت ها داشته باشیم.

د سرمؤلف مرستيال استاذ عنايت الله (عادل)

معاملات شرکت

د **مفاوضې شرکت**: کار او سوداگري کول د شتمني گټلو لارې چارې دي. انسانان کله په يوازې ځان کار او سوداگري کوي خو کله بيا له نورو سره خپل کار او شتمني شريکوي څو زياتې گټې لاس ته راوړي او هغه لوی سوداگريز فعاليتونه ترسره کړي چې يو تن يې په ځانته ځان نشي ترسره کولای.

شرکت په دوه ډوله دی: د ملکیتونو شرکت او د عقدونو شرکت. د ملکیتونو شرکت داسې دی لکه دوه کسان چې په گډه يو مال واخلي يا يې په ميراث يوسي. دوی دواړو ته روا نه دي چې له اجازې پرته د يو بل په مال کې تصرف وکړي او دوی دواړه يو د بل په برخه کې لکه پردي دي.

دويم ډول شرکت د عقدونو شرکت دی او په څلورو ډولونو دی:

۱. د مفاوضې شرکت.

۲. د عنان شرکت.

۳. د کار شرکت.

۴. د وجوهو شرکت.

د مفاوضې شرکت دا دی چې دوه کسان سره شريک شي او په مال، تصرف او دين کې سره برابر وي. دا عقد د دوو عاقلو بالغو ازادو مسلمانانو تر منځ روا دی، د بادار او مريي، بالغ او کوچني او يا هم د مسلمان او کافر تر منځ روا نه دی. د مفاوضې شرکت د وکالت او کفالت په بنسټ رامنځته کيږي.

د کورنی له خوراک او جامو پرته چې هر يو څه اخلي (لگښت يې) پر شرکت دی.

هغه پورونه چې په يوه د داسې شي په بدل کې لازميري چې په هغه شرکت راځي، هغه بل يې ضامن دی. که يو شريک داسې مال په ميراث يوسي چې شرکت په کې صحيح وي يا يې څوک ورته وبخښي او د ده لاس ته ورسيري

نو د مفاوضې شرکت باطل او په عنان شرکت بدليري.

شرکت يوازې په درهمو، دينارو او د چلن وړ روپو باندې منځته راځي، له دې پرته په نورو شيانو روا نه دی مگر دا چې د خلکو تعامل د سرو او سپينو زرو په ټوټو باندې جوړ شي نو بيا ورباندې شرکت صحيح دی.

که په مالونو باندې يې د شرکت رامنځته کولو هوډ وکړ نو هر يو به خپل نيم مال د بل پر نيم مال وپلوري او بيا به د شرکت عقد وتړي.

شرح: د شرکت تعريف: شرکت گډولو ته وايي. په مالونو کې په داسې ډول يو ځای والی راوستل چې د يو مال له بل څخه بيل نه وي، شرکت بلل کيږي.

د شرکت مشروعيت: د رسول الله (صلي الله عليه وسلم) په زمانه کې خلکو د شرکت په بڼه سوداگري کوله او هغه (صلي الله عليه وسلم) له دې کار څخه نه منع کول. دا په دې دلالت کوي چې شرکت روا دی.

د شرکت ډولونه: په لومړي سر کې شرکت په دوو ډولونو وېشل شوی چې يوه ته يې د ملکيتونو شرکت او بل ته يې د عقدونو شرکت ويل کيږي.

د ملکيتونو شرکت: لکه چې په متن کې راغلي په ملکيتونو کې د شرکت صورت داسې دی لکه دوه کسان چې په گډه يو مال واخلي يا يې په ميراث يوسي. دوی دواړه يو د بل په برخه کې د پردې په څېر دي او د ملگري له اجازې پرته د هغه په برخه کې تصرف نه شي کولای.

د عقدونو شرکت: لکه چې په متن کې وويل شو د عقدونو شرکت په څلور ډوله دی.

۱. د مفاوضې شرکت: (مفاوضه) په لغت کې برابري ته ويل کيږي، څرنگه چې په دې ډول شرکت کې دواړه شريکان په رأس المال، گټه او تصرف کې سره برابر دي نو د مفاوضې په نامه ياد شو. د مفاوضې شرکت لپاره شرط ده چې دواړه شريکان به په درې شيانو کې سره برابر وي:

۱. دواړه شريکان به په هغه مال کې سره برابر وي چې د مفاوضې عقد ورباندې صحيح کيږي. له همدې امله که له شراکت وروسته د يوه شريک لاس ته پيسې ورشي نو د مفاوضې شرکت له منځه ځي، ځکه چې د نويو پيسو په راتگ سره د شريکانو تر منځ په مال کې برابري له منځه ځي. دا هم بايد په ياد ولرو چې د مفاوضې شرکت يوازې په پيسو کې صحيح کيږي نه د سوداگري په نورو مالونو او ځمکه کې، په دې اساس که د کوم شريک لاس ته ځمکه يا د سوداگري نور مالونه ورشي نو د مفاوضې شرکت نه باطليري.

۲. دواړه به په تصرف کې سره برابر وي، له همدې امله د مفاوضې شرکت د آزاد او مريي تر منځ روا نه دی ځکه آزاد انسان د زيات تصرف لرونکی دی، آزاد انسان خلکو ته د مال د بڅښلو واک لري خو مريي د بادار له اجازې پرته چا ته د مال د بڅښلو حق نه لري، همدا راز د بالغ او ماشوم تر منځ هم د مفاوضې شرکت په دې دليل روا نه دی چې د مفاوضې

شرکت په کفالت باندې ولاړ دی او د ماشوم کفالت شرعا صحيح نه دی نو په دې بنسټ دواړه په تصرف کې سره برابر نه دي.

۳. د امام ابوحنيفه او امام محمد په نظر دواړه شريکان به په دين کې سره برابر وي، که دواړه په دين کې سره شريک نه وي د مفوضې شرکت يې صحيح نه دی، د بېلگې په ډول يو مسلمان او بل ذمي وي نو ذمي کولای شي چې شراب وپلوري خو مسلمان دا سودا نه شي کولای، په دې بنسټ دواړه په تصرف کې سره برابر نه دي، البته د امام ابويوسف په نزد يې شرکت صحيح خو مکروه دی. د صحت دليل يې دا دی چې دواړه د کفالت او وکالت اهليت لري کوم چې د مفوضې لپاره ضروري دی خو دا چې د ذمي څخه د ناروا بيعو د ترسره کولو وپه ده نو شرکت ورسره مکروه دی.

د مفوضې شرکت د وکالت او کفالت په بنسټ رامنځته کېږي، يعنې يو شريک له بل څخه د مال په پلورلو کې وکيل دی، همدا راز د پورونو په اخيستلو کې يو شريک له بل څخه کفيل دی نو که چيرې يو شريک د شرکت په دايره کې له چا څخه پور واخلي، پور وړی کولای شي چې له ملگري او شريک څخه يې وغواړي.

په مفوضه کې د شريکانو پېرودنې: څرنگه چې د مفوضې شرکت په مساوات او برابري ولاړ دی نو هر شريک چې شيان اخلي په شرکت حسابيږي مگر د خپل ځان او کورنۍ خوراک او جامې. که څه هم د برابري غوښتنه دا ده چې نوموړي شيان دې هم پر شرکت وي خو له دې

کبله چې دا توکي د انسان اساسي ضرورتونه دي نو د اخيستونکي پورې مخصوص دي. که په يو شريک باندې د داسې معاملو له درکه پور واوړي چې د مفوضې د شرکت لاندې راځي او دواړه په کې شري کېدای شي لکه د اخيستلو يا اجارې له درکه نو بل شريک يې د مساوات په بنسټ ضامن دی او پور ورکوونکی يې له دواړو څخه غوښتلی شي، البته که پور د داسې معاملې و چې دواړه په کې شري کېدای نه شول لکه نکاح او خلعه نو بل شريک يې ضامن نه دی.

که يو شريک ته د ميراث يا بخشش له درکه داسې مال په لاس ورشي چې شرکت په کې صحيح وي، د مفوضې شرکت ځکه له منځه ځي چې په مال کې مساوات او برابري له منځه ځي کوم چې د مفوضې لپاره شرط دی، په دې صورت کې مفوضه په عنان شرکت بدلېږي ځکه د عنان لپاره مساوات شرط نه دی.

شرکت په کومو شيانو رامنځته کېږي؟

شرکت يوازې په لاندې شيانو رامنځته کېدای شي:

۱. درهم (د حکومت له خوا د سپينو زرو وهل شوې سکې)

۲. دينار (د حکومت له خوا د سرو زرو وهل شوې سکې)

۳. ناقفه فلوس (د سرو او سپينو زرو پرته له نورو فلزاتو څخه جوړې پيسې چې د چلن وړ وي)

د شرکت رامنځته کېدل د درهمو او دينارو پورې ځکه محدود دی چې يوازې همدا دواړه

که (شريکان) خپل مالونه سره ګډ نه کړي هم شرکت روا دی.

که د يوه لپاره يې له ګټې څخه شمېرلي درهم وټاکل شرکت صحيح نه دی.

د مفاوضې او عنان شريکان کولای شي چې مال يې له ګټې په سوداګرۍ ورکړي، يا يې په مضاربت ورکړي، يا د تصرف لپاره څوک وکيل وټاکي. د شرکت مالونه د دوی سره امانت دي.

د صنايعو شرکت داسې دی لکه دوه خياطان يا رنگماليان چې د کار په اخيستلو کې سره شريک شي او ګټه يې تر منځ شريکه وي نو دا روا ده. هر شريک چې له چا څخه کار اخلي په ده او شريک يې کول لازم دي، که يو يې له بل پرته کار وکړي هم ګټه يې تر منځ نيمه ده. د وجوهو شرکت دا دی چې دوه کسان پرته له دې چې مال ولري په اعتبار سره شريکيږي او (مال) پيري او پلوري، په دې توګه شرکت صحيح دی او هر يو په اخيستلو کې يو د بل وکيل دی، که يې پرېکړه وکړه چې اخيستل شوي شيان به د دواړو تر منځ نيم وي نو ګټه به هم همداسې وي او روا نه ده چې په ګټه کې يو له بل زيات وي، که يې پرېکړه داسې وه چې اخيستل شوی شی به په درې برخو وي نو ګټه به هم په همدې (تناسب) وي.

په لرګو، وښو او ښکار کولو کې شرکت روا نه دی نو چا چې څومره ښکار وکړ يا يې لرګي راټول کړل د ملګري پرته د هغه دي.

که د يو مشک او د بل کچر و او په اوبو راوړلو کې سره شريک شول او ګټه د دواړو تر

حقيقي پيسې او د نورو شيانو ارزښت ورباندې ټاکل کيږي، له دې پرته په نور شيانوو شرکت نه منعقد کيږي مګر دا چې خلک ورباندې د پيسو په توګه تعامل وکړي لکه سره او سپين زر چې سکې ورڅخه جوړې شوې نه وي او خلک يې د پيسو په توګه کاروي.

۲. د عنان شرکت: د عنان شرکت د وکالت په بنسټ رامنځته کيږي نه د کفالت پر بنسټ، په دې شرکت کې په مال کې (يو پر بل) زياتوالی روا دی، (دا هم) روا ده چې په مال کې سره برابر او په ګټه کې يو له بل زيات وي.

دا هم روا ده چې هر شريک خپل ځينې مال په شرکت کې ورکړي.

(عنان شرکت) يوازې په هغه څه رامنځته کيږي چې د مفاوضې شرکت ورباندې صحيح کېدو. روا ده چې د يوه شريک له خوا درهم او د بل له طرفه دينار وي.

هر شريک چې د شرکت لپاره څه واخيستل پيسې به يې له هماغه څخه غوښتل کيږي او (د ورکړې وروسته) به له خپل شريک څخه د هغې برخه اخلي.

که د شرکت (ټول) مال يا د يوه شريک برخه د څه شي اخيستلو وړاندې هلاکه شي شرکت باطليږي، که يوه شريک په خپل مال څه شی واخيست او د بل شريک مال د څه شي له اخيستلو وړاندې هلاک شو نو اخيستل شوی شی به د دواړو تر منځ د شرطونو مطابق شريک وي او د خپل ملګري څخه به د برخې په تناسب قيمت اخلي.

کيري - نه د کفالت په بنسټ - نو د مازون کوچني او بالغ شخص ترمنځ هم صحيح دی. دا هم روا ده چې د يوه شريک له لوري درهم او د بل له لوري دينار وي. البته په عنان شرکت کې به هم راس المامل هغه څه وي چې د مفاوضې شرکت انعقاد پرې صحيح و.

د عنان او مفاوضې شرکتونو توپير: د مفاوضې شرکت لپاره شرط وه چې شريکان به په مامل، تصرف او دين کې سره برابر وي او هم دا چې د مفاوضې شرکت د وکالت او کفالت دواړو په بنسټ رامنځته کېدو خو د عنان شرکت لپاره په مال، تصرف او دين کې برابري شرط نه ده او يوازې د وکالت په بنسټ رامنځته کيږي.

څرنگه چې د عنان شرکت د وکالت په بنسټ رامنځته کيږي نو يو شريک کولای شي چې د بل په وکالت سوداگريز توکي واخلي او له خپل شريک څخه يې د برخې قيمت وغواړي خو که د عنان شرکت يو شريک په بازار کې په پور سودا واخلي، پور ورکونکی نشي کولای چې له بل شريک څخه يې خپل پور وغواړي، ځکه دوی دواړه يو د بل کفيلان نه دي.

د عنان شرکت بطلان: که شريکان د عنان شرکت عقد وټري او د توکو له اخیستلو وړاندې ټول مال يا د يوه شريک مامل هلاک شي شرکت هم باطليږي ځکه شرکت په مامل منځته راځي او مال له منځه ولاړ، خو که د يوه شريک مامل د توکو اخیستلو وروسته يعنې د سوداگري د پيل کولو وروسته له منځه ولاړ شي نو دواړه په دې اخیستل شوي شي کې

منځ شريکه وه نو شرکت صحيح نه دی، گټه ټوله د اوبو راوړونکي ده او په هغه باندې د مشک د څښتن اجر مثل دی که کار د کچرې څښتن کاوه، خو که کار د مشک څښتن کاوه نو گټه د هغه او د کچر د څښتن اجر مثل ورباندې دی.

هر شرکت چې فاسد شي نو گټه به د راس المامل په تناسب وي او د زياتوالي شرط باطل دی.

که يو له شريکانو مړ يا له مرتد کېدو وروسته دارحرب ته ولاړ نو شرکت باطل دی.

يو شريک نشي کولای چې د بل زکات ادا کړي مگر دا چې هغه ورته اجازه کړي وي. که دواړو يو بل ته د زکات ادا کولو اجازه کړې وه او دواړو زکات ادا کړ نو د امام ابوحنيفه په نزد دوهم (ادا کوونکی) د (لومړي) لپاره ضامن دی که د لومړي په ادا کولو خبر وي او که نه، يارانو ويلی: که خبر نه و ضامن نه دی.

شرح: د عنان شرکت تعريف: د عنان شرکت دې ته وايي چې دوه کسان راس المامل سره واچوي چې تجارت به پرې کوي او گټه او تاوان به يې د تړون مطابق سره ويشي. په عنان شرکت کې شريکان کولای شي چې خپل ډېر يا لږ مال په شرکت کې واچوي، همدا راز د دواړو شريکانو د مامل برابروالی هم شرط نه دی، په دې سربېره په گټه کې هم برابروالی شرط نه دی او شريکان کولای شي چې گټه د خپلې خوبنې سره سم وويشي. څرنگه چې د عنان شرکت يوازې د وکالت په بنسټ رامنځته

شريک دي ځکه دا مال د شرکت په توگه اخیستل شوی نو د دواړو تر منځ شریک دی. هیڅ شریک نشي کولای چې په گټه کې د ځان لپاره معلوم شمېر پیسې وټاکي، د بېلگې په ډول ووايي: که گټه هر څومره وه، ماته به زر افغانی راکوې او نورې یې ستا. دا صورت ځکه روا نه دی چې په دې کې سود دی.

د عنان شرکت شریکان په راس المال کې هغه تصرفات کولای شي چې د سوداگرو تر منځ دود دي لکه راس المال په مضاربت ورکول، په ابضاع ورکول (مال په سوداگرۍ ورکول پرته له دې چې له تا سره په گټه کې شریک شي) او داسې نور.

۳. د صنایعو (ابدانو) شرکت: دې ته وایي چې دوه یا ډېر کسان د بېلگې په ډول څو خیاطان یا ترکانان په کار کولو کې سره شریک شي او گټه یې تر منځ شریکه وي. دا شرکت د بېلابېلو کسب گرو تر منځ هم روا دی لکه د کمپیوټر جوړوونکي او تلویزون جوړوونکي تر منځ. دا شریکان گټه هم په خپله خوښه زیاته او کمه د تړون مطابق ویشلای شي. په دې شرکت کې که یو لوری کار هم ونه کړي د مزدورۍ مستحق گرځي.

د صنایعو شرکت که د مفاوضې په توگه وي نو دواړه یو د بل وکیلان او کفیلان دي یعنې یو د بل کار له خلکو اخیستلای شي او هم خلک کولای شي چې د یوه کار له بل څخه وغواړي، خو که د عنان په توگه وي نو یوازې په وکالت ولاړ دی یعنې خلک یو شریک د بل په ځای نشي نیولای.

۴. د وجوهو شرکت: دې ته وایي چې څو داسې کسان چې مال ونه لري په اعتبار سره په پور مالونه اخلي او پلوري یې او گټه یې سره شریکه وي. د وجوهو په شرکت کې گټه د ضمانت په بنسټ وپشل کیږي یعنې که یو شریک او یا فیصده ضامن او بل دېرش فیصده ضامن وي نو گټه هم په همدې تناسب وپشل کیږي.

د وجوهو شرکت هم د مفاوضې او عنان په بڼه رامنځته کېدای شي او د هغوی شرطونه او حکمونه ورباندې تطبیقېږي.

د مباحو شیانو په رانیولو کې شرکت: په لرگو ټولولو او بنسکار کولو کې شرکت رامنځته کول روا نه دي، د بېلگې په ډول که درې کسان غره ته پورته شي او داسې توافق وکړي چې درېواړه به یوه ځای ته لرگي راټولوي او سره گډوي به یې، بیا به گډ شوي لرگي په درې ونډو وپشل کیږي او هر یو شریک به یوه ونډه اخلي نو دا شرکت ناروا دی، ځکه د صحرا لرگي او د هوا مارغان مباح شیان دي او د مباحو شیانو په رانیولو کې یو شخص بل شخص خپل وکیل نشي نیولای او شرکت د وکالت په بنسټ رامنځته کیږي نو دا شرکت هم صحیح نه دی او دواړه د خپلو رانیولو لرگو څښتنان دي.

مسئله: که دوه کسان چې یو د مشک څښتن او بل د کچرې لرونکی وي په اوبو راوړلو کې داسې سره شریک شي چې گټه به نیمه وي نو دا شرکت صحیح نه دی، ځکه چې اوبه هم له مباحاتو څخه دي او یو شخص پکې بل شخص

پرته نشي کولای چې د هغه د مال زکات ورکړي ځکه زکات له سوداگريزو معاملو څخه نه بلکې له عباداتو څخه دی او شريکان يوازې په سوداگريزو معاملو کې يو د بل وکيلان دي. که دواړه شريکان يو بل ته د هغه د زکات ورکولو اجازه وکړي او دواړه يو له بل څخه زکات ورکړي نو وروستی زکات ورکونکی د لومړي شريک د ورکړل شوي زکات ضامن دی. که په دې خبر وي چې لومړي شريک زکات ادا کړي او بيا هم دويم ځلي زکات وباسي نو د ضمانت دليل يې بنسټيزه دی، البته که له خبرتيا پرته د شريک زکات ورکړي نو د امام ابوحنيفه په نظر ځکه ضامن دی چې د لومړي شريک له زکات ورکولو وروسته د ده تاديه په ځای نه ده لگېدلې او له فرضيت پرته يې پردی مال مصرف کړی نو ضامن گڼل کيږي او ناخبري يې اعتبار نه لري، يارانو يې ناخبري عذر گڼلي او د دوی په نزد ضامن نه دی.

خپل وکيل نشي نيولای. څرنگه چې شرکت د وکالت په بنسټ رامنځته کيږي او دلته - په مباحاتو کې وکالت صحيح نه دی نو شرکت روا نه دی، که چېرې د داسې شرکت په نتيجه کې کار رامنځته شي نو گټه د کار د څښتن ده او مقابل لوري ته به اجر مثل ورکوي.

د فاسد شرکت حکم: په متن کې د شرکت د فاسدېدو لاملونه د مسايلو په ترڅ کې بيان شول نو که شرکت د کوم سبب له امله فاسد شي گټه به د راس المال په تناسب وپشل کيږي او په گټه کې د زياتوالي شرط باطل دی.

د يوه شريک په مړينه او همدا راز د شريک د ارتداد او دار حرب ته د نوتو په صورت کې شرکت باطليږي ځکه شرکت د وکالت په بنسټ رامنځته کيږي او په مړينه او ارتداد سره چې مرتد دارحرب ته ننوځي وکالت له منځه ځي او شرکت باطليږي.

د شريک له خوا زکات ورکول: شريک د شرکت په مالونو کې يوازې سوداگريزې معاملې ترسره کولای شي، د ملگري له اجازې

اخځليکونه:

۱. ددې موضوع د ليکلو لپاره له لاندې ماخذونو څخه استفاده شوې ده:
۱. قرآن کریم، تنزيل من الرب العلمين او د هغه ځينې تفاسير.
۲. د احاديثو کتابونه او ځينې شرحې.
۳. الهداية شرح البداية، د امام برهان الدين ابوبکر المرغيناني تصنيف.
۴. البحر الرائق د امام ابو البركات عبدالله بن احمد بن محمد نسفي تصنيف.
۵. بدائع الصنائع د امام محمد بن علي بن محمد بن عبدالله الشوكاني اليمني تصنيف.

۶. الأوزان الشرعية، د مفتي محمد شفيع تصنيف.
۷. الفقه الاسلامي و أدلته، د دكتور وهبة زحيلي تصنيف.
۸. فقه الزكاة، د دكتور يوسف القرضاوي تصنيف.
۹. الموسوعة الفقهية الكويتية د كويت د ارشاد، حج او اوقافو د علماوو د ټولگي تصنيف.
۱۰. فتاوى هندية د لشيخ نظام وجماعة من علماء الهند تصنيف.
۱۱. القاموس الفقهي د سعدي أبو جيب تصنيف.
۱۲. مختار الصحاح د محمد بن أبي بكر بن عبدالقادر الرازي تصنيف.
۱۳. الاختيار لتعليل المختار د ابن مودود الموصلبي تصنيف.
۱۴. البحر الرائق شرح كنز الدقائق د زين الدين ابن نجيم الحنفي تصنيف.
۱۵. تبیین الحقائق شرح كنز الدقائق
۱۶. فقه السنة د الدكتور محمد ضياء الرحمن الأعظمي تصنيف.
۱۷. الفقه الميسر د صالح بن غانم السدلان تصنيف.
۱۸. مجلة الأحكام العدلية د عثماني خلافت د دورې د علماوو او فقهاوو څخه د تركيب شوې ډلگي تصنيف.
۱۹. تبیین الحقائق شرح كنز الدقائق د فخر الدين عثماني بن علي الزيلعي تصنيف.
۲۰. الفتاوي البزازية بهامش د محمد ابن البزاز الكردي تصنيف.
۲۱. العناية بشرح الهداية د محمد بن محمود البابر تي تصنيف.
۲۲. الدر المختار د محمد علاء الدين الحصكفي تصنيف.
۲۳. التعريفات الفقهية د محمد عميم الاحسان المجددي تصنيف.

سر محقق محمد آصف گلزاد

نقش زن در پارلمان

به نام آنکه زن را فطرتی داد

ز دنیا تا به عقبا، عزتی داد

پارلمان در واقع خانه مشترک ملت است. این نهاد بزرگ قانون ساز دارای سابقه طولانی میباشد. پس چه بهتر که از بنیانگذار آن به نیکی یاد نماییم و بگوییم «خداش اجر دهد هر که این عمارت کرد» بدین معنی که با چنان عمل پسندیده اش، این چنین یک کاخی را پی افگند چنانچه به بیان سخنپردازی «که از باد و باران نباید گزند».

از آنجایی که پارلمان را، خانه ملت نامیده اند. لذا حرف مذکور بدین معنی است که گویا همین منزلگاه، در واقع مرجع آمال و آرزوهای همه گانی محسوب میگردد و هیچگونه تعلقات، وابسته گی ها و سایر جنبه های زیان بار فردی و گروهی را در آن مکان راهی و جاهی نیست.

پارلمان (خانه ملت) در حقیقت اجتماع بزرگی است از نماینده گان یک ملت واحد و آزاد، در آنجا پیرامون سرنوشت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و به ویژه قانون وطن و وطنداران تصمیم اتخاذ میگردد. نظارت بر قضایای ملی و بین المللی نیز جزو برنامه های کاری این خانه ملت میباشد. برای حکومت و حکومت داری خوب، مشورت های لازم داده میشود و فراتر از همه اینکه بر قوانین جاری کشور و جنبه های تطبیقی آن نظارت دارد.

واضح است که میهن ما طی بیش از سه دهه جنگ و ستیز تحمیلی، در آتش بیداد سوخت و ساخت. آبادانی هایش به تلی از خاک و خاکستر مبدل شد. زنان، مردان و اطفال بی

گناه، قرباني خواست های شوم و آزمندانۀ تاجران خون و آتش گردیدند؛ حتی در بعضی جاها، گپ به جایی کشید که از کشته ها، پشته ها ساختند. این همه بیداد، گویا به خاطر آن صورت گرفت که عطش محدودی از انسان ستیز ها، سیراب شود. چندگاهی بر سمند قدرت این طرف و آنطرف به جولان آیند و نفس پلید را خوشنود نگهدارند. بدین ترتیب دیده شد که آواره گی، در بدری، زجر روحی، عدم مصئونیت و امثال اینها بیش از هر نقطۀ جهان، در این سرزمین خداوند بیداد کرد. دستهای غرض آلود فراسوی دیار مقدس و زیبای ما دراز شد؛ تا باشد نصیبه یی در خور شأن خویش فراچنگ آرند. حوادث و جریان های نامیمون چنان نطفه بندی شد که برای این ملت نجیب و آزاده «شش جهت بیکسی» و خود تنها ماندند.

در این بحبوحه، چنانچه سخت گیج کننده هم بود؛ خوشبختانه زمانرا چرخشی به میان آمد و این خود به سود ملت ما تمام شد. حادثۀ مذکور که در ذات خود بی بدیل بود، چهرۀ سیستم این دیار را عوض کرد. مردم بر سرنوشت خود حاکم شدند. پروسۀ بن پا به میان کشید؛ چنانچه دستاورد آن همانا آمد آمد دموکراسی، تسوید و تصویب قانون اساسی، انتخابات ریاست جمهوری و هم گزینش نماینده گان ملت برای پارلمان و امثال اینها بود. مردم نجیب افغانستان با دنیایی از آروزها، پای صندوق های رأی شتافتند. نماینده گان دلخواه شانرا برگزیدند؛ تا باشد در پارلمان یا خانۀ مشترک این ملت، از خواست های برحق اوشان نیابت کنند.

در این راستا از مجموع وکلای منتخب سراسر کشور، به تعداد «۱۹۲» کرسی در ولسی جرگه و شورای ولایتی برای زنان اختصاص داده شد. اگر چه کمیت مذکور با درنظر داشت ویژه گیهای تساوی حقوق و پروسۀ دموکراسی، محدود و اندک است، مگر با آنهم ملت بیشتر روی کیفیت آن تکیه مینماید.

مادران و خواهرانی که از سوی مردم برگزیده شدند و نیز انتخاب میگردند، یقین داریم که از جملۀ نخبه گان این سرزمین بوده و درک عمیقی از درد های مؤکلین و سایر افراد جامعۀ خویش داشته و دارند. زیرا هر یک از این نماینده ها، جفا های روا داشته شده بر مردم دیار خود را با گوش و پوست احساس نموده اند. لذا ملت چشم امید بیشتر جانب ایشان دوخته است.

خواست ملت از بانوانی که به حیث نماینده ملت به پارلمان راه می یابند، اینست که ایشان در پرتو همان مصئونیت پارلمانی که دارند؛ بیشتر از پیش در کنار مردم خویش قرار گیرند. در پی اصلاح نواقص اجتماعی برآیند. خائنان ملی و معامله گران را افشا نموده و تا پای میز محاکمه بکشانند. از عناصر ملی و وطندوست قاطعانه دفاع نمایند. نگذارند که از قانون به

نفع اشخاص استفاده صورت گيرد و از همين قبيل کار های ديگر نيز. بدين ترتيب مادران و خواهرانی که در پارلمان آینده کشور راه می يابند، توقع ميروود تا در برابر اين آزمون بزرگ ملی و ميهنی سرفراز بدر آيند. چرا که تاريخ چند دهه اخير کشور، نظير اين خصوصيات را نديده است. اميد است اين دسته کنار برادران خود در خانه ملت، ثابت سازند که جنس زن کم توان و ضعيف نيست و هيچگاه نبايد او را در رديف دوم قرار داد؛ بلکه جدیت و پشتکار شان، بسا که تحسین انگيز و اعجاب آور نيز ميباشد. پس چه بهتر که تک تک از اين بانوان، خود تاريخ ساز شوند و نام شان در لوح ضميرها، رنگ هميشه گي پيدا کند.

در پايان بايد گفت که نخستين قانون اساسی يا قانون مادر کشور ما، همانا «نظامنامه اساسی» افغانستان بود، که به سال ۱۳۰۱ هـ.خ، از سوی شاه امان الله خان، محل اجرا قرار گرفت و در پی آن تا اکنون چندین قانون اساسی ديگر طی مقاطع مختلف زمانی و رژيم های مختلف به ميان آمدند. آخرين قانون اساسی در کشور ما همين اکنون نافذ است؛ که به تاريخ ۱۴ جدی سال ۱۳۸۲ هـ.ش، از طرف لويه جرگه تصويب شد و محل تطبيق قرار گرفت. اينک ملت افغان دهه يی را در قانونمندی سپری کردند و همين حالا در آستانه نخستين ماههای دهه دوم آن قرار دارند. چندماه بعد در پرتو همين قانون اساسی، شاهد برگزاری انتخابات شورا های ولايتی سراسری کشور خواهيم بود، که تعدادی از بانوان بر اساس سهمیه قبلاً تعيين شده، خود داوطلب انتخاب شدن در شوراهاى ولايتی ميباشند. توقع ميروود تا همه خواهران و مادرانی که زمينه برای شان مساعد باشد؛ در اين پروسه ملی اشتراک نمايند و خواهران کاندیدای شانرا تقويت کنند. زيرا ما باور داريم زمانی که بر کرسی وکالت (شوراهاى ولايتی يا ولسی جرگه) تکیه زنده، نسبت به وطن و وطنداران خویش، دلسوزانه و با حسن نيت مصدر خدمت ميشوند. چه خوبست اين نبشته را با یک بيت جالب و خواندنی، حسن پايان بخشم:

زن ضعيفه نيست، زن از اقوياست
زن قويتر از تمام مرد هاست

سر مؤلف مرستيال فيض الله فايز

د خوشحال خټک په دستار نامه کې د پښتني فولکلور څرک

فولکلور څه شی دی؟

د فولکلور تعريف ديبلو، بيلو پوهانو له خوا شوی دی چې سره نږدې نظرونه لري.

فولکلور لرغونې عوامي (وګړنيزه) عنعنه ده چې له انساني ژوند سره يو ځای تر مور پورې را ليردول شوې ده، پښتو فولکلور او بيا فولکلوريک ادبيات د پښتني ټولنې لرغونې شتمني ده خو کلتور، ثقافت يا کلچر يا فرهنگ د ملتونو د تهذيب او تمدن نښه ده، د ملتونو د پورې (سطحه) هغه وخت مور ته ښه څرګنديږي چې د هغو خلکو په فولکلور ښه و پوهيږو او دهغوی له فولکلور سره ښه بلدتيا ولرو.

کلتور يا ثقافت د انسان د ارتقايي ژوند او عمل يوه مجموعي پانګه ده چې دانساني ژوند له پيل څخه تر اوسه پورې ورو ورو را غونډه شوې اوخوندي شوې ده.

د يوه ليکوال په خبره کلتور د يوې ټولنې عمومي کړه وړه، اعمال، مهارتونه، عقيدې او سلوک را چاپيروي او فولکلور د يوې ټولنې د کلتور تکاملي پروسه ده او له کلتور سره په اړيکه کې ده.

فولکلور يا په بل عبارت د خلکو د پوهې بررسي، د خلکو د فرهنگ سپړل او پېژندلو يو علم دی چې ډيرې برخې لري .

فولکلور له دوو لاتيني کلمو څخه اخيستل شوی دی، فولک folk-خلک، عام خلک او lore د پوهې او ادب په معنا دی، دا کلمه د لومړي ځل لپاره يوه لرغون پېژندونکي تامس (Thoms) په خپل يوه مضمون کې د امبروزمورتون (Ambroise Morton) په

مستعار نامه شاوخوا يوه نيمه پېړۍ وړاندې په انگرېزي متن کې فولکلور وکاروله يعنې (ل) په عاريتي ډول دنورو ولسونو له خوا ورسره کارول شوی دی. او له همدې امله دا کلمه انگرېزي څپله کيږي.

عام کلتور په حقيقت کې دهر ملت دسياسي او ټولنيز تاريخ حافظه ده، عام کلتور د قومونو اونسلونو فرهنگي پوښتون دی. په نړۍ کې د لومړي ځل لپاره فولکلور ته پاملرنه شاوخوا ۲۰۰ کاله پخوا په کال ۱۸۱۲ کې په آلمان کې د گريم د وروڼو له خوا د کليوالو کيسو د کتاب په نشر سره پيل شوه.

د فولکلور ځينې برخې په لاندې ډول دي:

مينه، عقیده، عنعنه، خوبونه، دودونه، خرافات، مذهبي دودونه، عنعنوي خوراکونه، افسانې، د اتلانو کيسې، د پيريانو، ديوانو، شيشکو او روې کيسې، ټوکې، متلونه، اصطلاحات، کيسې، لنډۍ، سندرې، جادو، کوډې، تعويد کيسې، دمونه، بسيراوې، کنځلې، لوړې، رټنې، ځواب گرځونې، ملنډې، پيغورونه، سزاوې، ځورونې، لوبې، سلام اچونې، خدای په امانې، اتڼونه، ځينې جامې لکه پوستين، څادر، چپن.... عاميانه ډرامې، عاميانه اشتقاقونه، عقيدې او انگيرنې، عاميانه يا کورني نومونه لکه: بمبو، خپل، خرکي، ډبلی، ټنډو، فالونه، محلي سپورتونه، د واده ځانگړې سندرې، له ژبې سره صوتي سلوکونه، سمبولونه، محلي ټوکې، خامک دوزي، جار وهل، د چينې ډول، لوگي جوړول، خاورې بادول، له حيواناتو سره د سلوک غرونه، جشنونه، د سپين مار نه وژل، د زيارتونو په باب عقيدې او خوردې، دمرگ او دفن رواجونه، د زوکړې رواجونه، د زيارت د ټوټې را شکول، شهيد ته دستمال ورکول، جنډې ښورول، په زيارتونو کې زانگوگانې جوړول، نغري تودول، بندونه پورې تړل، له ملا يا زيارت څخه د بند اخيستل، څاروي تر تاوول، د غرونو، غونډيو او نورو په باب عقيدې، پښتني نرخ، ملي نواميس، د آسماني، حيواناتو اوبو او نورو په باب عقيدې او داسې نور د يوه ملت د فولکلور برخې جوړوي.

اوس به را شو د موضوع اصلي برخې ته او و به گورو چې له پورته موضوعگانو څخه کومې او څومره يې د خوشحال خان په دستارنامه کې راغلي دي:

۱- په لومړي فصل کې د دستار په حقيقت کې وايي:

چې دستار تړي هزار دي د دستار سړي په شمار دي

دستار چې اصلاً دري فارسي کلمه ده او د دري ژبې کلمې د خوشحال خان په شعرونو کې لږ څه ډيرې تر سترگو کيږي، ډير پښتانه ورته پټکی وايي، ځينې ورته لنگی يا بگړی، لنگوټه.... وايي، د پښتنو په منځ کې ډير قدر لري او د لويي نښه ده، د بېلگې په توگه. په

ودونو کې مشرانو ته لنگۍ ورکوي، ځينې وخت که څوک د چا لپاره کوم ښه کار تر سره کړي، زيری ور باندې وکړي او داسې نور نو د لنگۍ په ورکړې يې نازوي چې د وياړ نښه ده، همدارنگه په ځانگړې توگه زمور په سيمو کې که څوک بې همتي وکړي يا د پښتوالۍ له اصولو څخه خلاف کار وکړي نو خلک پيغور ورکوي او ورته وايي، چې دا فلانۍ گوره ده هم پټکۍ پر سر ده داسې کار يې کړی دی. خوشحال خان هم د ملکانو، خانانو، اميرانو، خلفاوو او قابلو خلکو لپاره دستار ضرور گڼي، او څوک ددې نښې د وياړ لايق نه بولي وايي: چې په زرگونه خلک دستار تړي خو هغه څوک چې لياقت يې لري يا د دستار د تړلو وړ دي هغوی په لږه شمير کې دي،

۲- پنځم هنر، چې د تيراندازۍ هنر دی- دا هنر هم په پښتني ټولنه کې فولکلوريک ځای لري، دا پدې معنا چې له ډيره پخوا څخه په طبعي توگه ور سره مينه لري، زده کړه يې د ځانونو لپاره ضرور او وياړ گڼي، د پښتنو په ډيرو سيمو کې د ودونو په محال د زوم له خوا په ورا راغلي خلک مجبور دي چې نښه وولي او تر څو چې يې نښه نه وي وشتلې ناوې نه ور سپروي، چې د دې هنر په زده کړې او درلودلو باندې خوشحال خان ډير تاکيد کړی دی.

۳- اووم هنر، د آس ساتلو يا پر آس سپرېدلو په باب دی، وايي چې د آس تعريف په قرانکريم کې شوی او د ملکانو د دولت ستنې دي، د آس درلودل او د آس سورلي ضرور گڼي، ځکه هغه وخت د جنگ ښه وسيله وه، زمور په پښتني ټولنه کې هم د آس ساتلو او درلودل د بخت او طالع يا په نيک پال سره نيسي، همدارنگه خلک سره وايي چې فلانۍ ښه آس سپور دی، په ودونو او ميلوکې د هغه چا قدر ډير وي چې آس ولري ځکه ډول ډول لوبې ور باندې سر ته رسوي، په پښتني سيمو کې سانگې او دهيواد په شمالي ولايتونو کې بزکشي.

۴- اتم هنر: د ښکار د کسب په اړه يې جامع معلومات ورکړي دي، په پښتني سيمو کې ماشومان اونوي ځوانان ليندۍ په لاس کې او د مرغيو او چتکو په ویشتلو ورځ بياگه کوي، لومې او دامونه جوړوي او د بيکارۍ وخت ور باندې تيروي، لويان په ښکاري توپک او تازيانو باندې ښکار کوي که څه هم په ټوليزه توگه د لويانو له خوا دا رنگه ښکار بدې پايلې درلودلی شي خو بيا هم يو دود او د فولکلور يوه برخه جوړوي.

۵- په څلورم خصلت کې چې د راستۍ په اړه دی، خوشحال خان يې د هرچا لپاره په ځانگړې توگه د ملکانو او مشرانو لپاره اړين بولي، او ناراستي له پښتني کلتور څخه مخالف کار بولي، همدا خبره ده چې که د پښتنو په منځ کې څوک يو له بله سره ناراستي وکړي، داسې څه له پښتولي څخه لرې گڼي.

۶- په اووم خصلت کې چې د مروت او ميرانې په اړه دی، خوشحال خان يې د هر پښتون لپاره درلودل اړين بولې او د ملکانو او لويانو لپاره يې په درلودلو ډير ټينگار کوي، ليکي (که دې د چا په کور کې تورې اوبه هم و څښلې، هغه بايد په ياد ولرې او يو په سله يې ور وگرځوي) يعنې دا د ميرانې نښه ده چې د چا ښه هير نه کړل شي، مور يې عملاً وينو چې اصل پښتانه په څه ډول د نيکۍ تابع دي، مروت او نيکي يې په فولکلور کې نغښتې ده.

۷- په اتم خصلت کې چې د بښنې او کرم په اړه دی وايي (کرم د الله جل جلاله خوی او يو نوم يې کريم دی) د عفو او بښنې خوی په پښتو او پښتنو کې خورا لرغونې ريښه لري. تر کومه ځايه پورې چې پښتانه په غچ اخيستلو کې ډير ټينگ دي لکه چې خوشحال خان پخپله وايي:

خو وانخلي له غليمه انتقام مرد نه خوب کا نه خواړه کا نه آرام

په پېړيو پېړيو بدي سره پالي خو بيا چې کله هم څو تنه سپين ږيري سره کښناستل او د دوو قومونو، دوو کورنيو او يادوو تنو تر منځ يې څه پرېکړه کړې هغه منل شوې ده بيا نو که يې لوی، لوی پورونه هم تر منځ وي سره بښي يې، که يې و نه مني نو بيا يې هر څوک ملامتوي چې دې فلاني د سپين ږيرو مخ و نه مانه او د پښتو او پښتنولي خلاف کار يې وکړ.

۸- خوارلسم خصلت د ملک انتظام دی چې دا هم د پښتنو د فولکلور يوه برخه گڼلې شو، ځکه ډير ځله زموږ په هيواد کې مرکزي حکومت شتون نه دی درلودلی، خو د قومونو مشرانو او سپين ږيرو خپل ولس او قوم له گډوډۍ څخه ژغورلی او په ډيره منظمه توگه يې رهبري کړی دی، حتی له دين او هيواد څخه د دفاع په وخت کې يې په ډيره مدبرانه توگه رهبري کړې ده، د هر قوم او قبيلې خلکو د خپلو مشرانو خبرو ته غوږ نيولی او په سر سترگو يې منلې دي، ځکه دا د دوی د پلرونو او نيکونو څخه ور پاتې يو دود دی چې د فولکلور يوه غوره برخه گڼله کيږي.

اوولسم خصلت د غيرت دی چې خوشحال خان يې په اړه ډيرې د اهميت وړ خبرې کړې دي، او تر کومه ځايه چې ليدل کيږي، پښتنو هر وخت په غيرت خپل سروڼه قرباني کړي دي. بيلگې يې بې شميره دي، د ننگ او ناموس، هيواد ساتني، خپلواکي او دين څخه د دفاع په لار کې يې ډيرې قرباني ورکړې دي، ښه بيلگه يې د ميوند د جنگ په ميدان کې د ملي اتلې ماللي غيرتي چيغه وه چې کابو مات او تيت پښتانه مجاهدين يې سره را ټول او وينه

يې په غيرت را وستله، انگريزي ښکيلاک گرو ته يې نه هيريدونکې ماتې ورکړه ، په دې توگه د خوشحال خان په دستار نامه کې د پښتني فولکلور گڼې بيلگې خوندي دي، ډيرې ليکنې يې د پښتني کلتور او فولکلور استازيتوب کوي چې موږ يې مشت نمونه خروار په توگه دا څو پورتنۍ بيلگې راوړې.

ماخذونه:

- د پښتو د ولسي ادب لارې، دوست محمد دوست شينواری، ۱۳۸۵
- دستار نامه، خوشحال خان خټک، پېښور يو نيورسټي، ۱۹۹۱
- د کابل پوهنتون د ادبياتو د پوهنځي د ماسترۍ دورې لکچرنوټونه
له انټر نيټ څخه:
- فولکلور ويکي پدیا، دانشنامه ازاد
- فرهنگ عامه(فولکلور)
- سیری در ادبیات فولکلور افغانستان ، احمد ياسين فرخاری

نقش ټكنالوژي در انتخابات شفاف

سهولت در اجراء سريع امور موضوعي است كه بشر پيوسته در جستجوي آن بوده و انرژي زيادي را هم بخاطر آن مصرف نموده است كه يكي از محصولات و دست آورد هاي آن ټكنالوژي هاي كنوني است كه با رشد علوم تجربی، بشر را در اين راستا مدد و ياري ميرساند. علوم تجربی عامل آسوده گي زنده گي انسان و رونق و بالنده گي شده ذهن او را انكشاف داده است. از اينرو كه ټكنالوژي معاصر و علوم تجربی يك امر پيشرواست و ساير علوم و بخش هاي مختلف ناگزير است خويش را با ټكنالوژي روز، همساز كند.

استفاده از ټكنالوژي معاصر يكي از راهكار ها و دست آورد هاي مهم بوده كه در جهت برگزاري انتخابات آزاد، عادلانه و شفاف از آن كار گرفته ميشود. در عصر حاضر نقش انترنت و ټكنالوژي خيلى برجسته و تعيين كننده شده است. زماني پروسه رقابت هاي انتخاباتي در انترنت به انتشار عكسها و فلم هايي از كانديدان در شبكه هاي اجتماعي محدود ميگرديد، اما امروز اوضاع كاملاً دگرگون شده، به اين معني كه فعاليت هاي انتخاباتي در سطح جهان در محيط انترنت خيلى پر رنگ، تاثير گذار و متنوع شده است. براي مثال در برگزاري انتخابات، استفاده كننده گان شبكه توپتر با نشر دوباره نظريات نامزدهاي مورد حمايت شان قرار گيرند.

در كشورهايي كه راي گيري الكترونيك به كار گرفته ميشود، معمولاً از روش كمپيوتر يي انترنتي استفاده صورت ميگيرد. در اين روش در مراكز انتخاباتي به جاي صندوق و برگه هاي راي دهی، كمپيوترهاي مصوون گذاشته ميشوند و راي دهندگان مكلف اند كه در اين مراكز حضور فزيكي بهم رسانند. دستگاه هايي كه در مراكز راي دهی به كمپيوتر وصل شده اند، مانند دستگاه هايي اند كه در بانك ها مورد استفاده قرار ميگيرند كه در روي آن نام كانديدان نوشته شده و فرد راي دهنده

بعد از طی مراحل اولیه و ثبت اسناد، گزینه مورد نظر را خود فشار میدهد و بدین ترتیب گزینه مورد نظر در نرم افزار انتخاباتی کامپیوتر ثبت میگردد.

رای گیری الکترونیکی (Electronic voting) از ابزارهای دیگر الکترونیکی است که هم برای اخذ رای و هم برای شمارش آراء بکار میرود. در این ارتباط تکنالوژی های رای گیری الکترونیکی موارد ذیل را دربر می گیرد که عبارت از وسایل رای گیری، سکن نوری و اوراق مخصوص رای گیری میباشد. همچنان از دیگر تکنالوژی هایی که در رای گیری بکار گرفته میشوند، عبارت از مخابره تعرفه پی و رای از طریق تیلیفون و یا انترنت.

بطور کلی رای گیری الکترونیکی را میتوان به دو قسمت عمده تقسیم کرد:

رای گیری الکترونیکی که توسط مقامات دولتی یا نماینده گان مستقل انتخاباتی نظارت میشوند که عموماً این نوع رای گیری در مراکز مربوط با بکارگیری از وسایل الکترونیکی صورت می گیرد و نیز رای گیری الکترونیکی از راه دور. در این نوع رای گیری تنها رای دهنده در فضای مجازی رای میدهند و توسط نماینده گان و دستگاه های دولتی نظارت میشود (به عنوان مثال رای دهی شخصی از طریق کامپیوتر شخصی، تیلیفون همراه یا ارتباط تصویری از طریق انترنت).

تکنالوژی رای گیری الکترونیکی میتواند شمارش آرای اخذ شده را تسریع بخشد و قابلیت دسترسی رای دهنده گان معلول را تسهیل سازد(1).

در صورت لزوم در برگزاری انتخابات الکترونیکی علاوه بر شبکه های داخلی و اختصاصی از سایر زیر ساخت های موجود در یک کشور نیز به عنوان شبکه های جاگزین استفاده بعمل آمده میتواند که در این رابطه باید هماهنگی لازم بین دست اندرکاران زیرساخت های مذکور برقرار گردد. برای برگزاری انتخابات الکترونیکی باید هماهنگی مورد نیاز و زیر ساخت های مرتبط به آن کنترل شود. رشد و انکشاف علوم به خصوص انقلاب کنونی تکنالوژیکی، انسانها را در بسیاری امور بی نیاز و از مشکلات رهانیده است چنانچه در پروسه رای گیری و شمارش آرای انتخابات الکترونیکی، علاوه بر تکنالوژی که به این هدف طراحی شده، به کدام شبکه دیگر نیاز نیست، زیرا در پروسه برگزاری انتخابات الکترونیکی مانند انتخابات عادی تنها در قسمت تثبیت هویت به شبکه بی نیاز وجود دارد که برای آن باید برنامه های لازم طرح ریزی شده باشد(2).

از جانب دیگر سهولت آوردن در پروسه انتخابات و سرعت بخشیدن به آن پیوسته عملیه پیچیده انتخابات را ساده میکند و در نتیجه میزان شفافیت پروسه انتخابات را افزایش میدهد. فرایند انتخابات در افغانستان نیز بیش از اندازه پیچیده و طویل المدت میباشد. از همین سبب است که فساد انتخاباتی در افغانستان، در مراحل بعد از رای گیری، بیشتر از روز برگزاری انتخابات میباشد.

سلامت انتخابات بطور کلی به سه امر مهم وابسته است: فرهنگ عمومی، مدیریت درست و استفاده از ابزار های مدرن. در کشور ما تمام انتخابات برگزار شده تا کنون از هر سه نگاه ذکر شده آسیب پذیر بوده است. فرهنگ عمومی افغانستان مانند سایر کشورها که جنگ ها را سپری نموده اند، تا هنوز به شیوه های دموکراتیک عیار نشده است و طرفداران هر تیم انتخاباتی میکوشند به هر نحوی که شود برای پیروزی فرد مورد نظر خود تلاش نمایند. گرداننده گان و مدیران پروسه انتخابات نیز از میان همین مردم برخاسته و با خصلت های فرهنگی همین جامعه پرورده شده اند. با در نظر داشت این حالت استفاده از ابزار های مدرن انتخاباتی میتواند تا حدی کاستی های این دو عنصر را تقلیل بخشد. اما بدون شک افغانستان در بخش های رشد فرهنگ عمومی و تربیت کادرهای مسلکی و متعهد راه های طولانی را در پیشرو خواهد داشت. کشور ما برای بکارگیری ابزار مدرن انتخابات در فاصله زمانی کمتر از اندوخته ها و تجارب کشورهای دموکراتیک بهره برداری نموده میتواند. از همین لحاظ است که دولت افغانستان برای کاربرد تکنالوژی در انتخابات آینده، انگیزه گرفته و شخص رییس جمهور افغانستان نیز برای برگزاری انتخابات الکترونیک در افغانستان علاقه نشان داده است. افزون بر این همکاران انتخاباتی بین المللی افغانستان به شمول نهاد های نظارت کننده انتخابات نیز بر سیستم رای گیری الکترونیکی تاکید دارند. چنانچه معاون دوم رییس جمهور در ملاقات با معاون دفتر نماینده گی سازمان مل متحد گفته است که دولت افغانستان بر استفاده از ماشین های بایومتریک و سایر انواع تکنالوژی جدید تاکید نموده است. استفاده از تکنالوژی در پروسه انتخابات دارای مزیت هایی چون تامین شفافیت و جلب اعتماد مردم، سرعت و جلوگیری از ضیاع وقت و هزینه کمتر را داراست. استفاده از تکنالوژی در انتخابات مورد تایید همکاران بین المللی نیز قرار گرفته است، زیرا آنچه که برای همکاران بین المللی و از جمله سازمان ملل متحد اهمیت دارد این است که با توجه به مشکلات انتخابات گذشته افغانستان، این بار برای انتخابات آینده از روشی کار گرفته شود که شفافیت و سلامت انتخابات را تضمین نماید.

استفاده از روش الکترونیک در انتخابات به صورت تمام یا نیمه الکترونیک مزایای دارد که تجربه کشورهای استفاده کننده آنرا ثابت کرده است و مورد تایید مقامات دولت افغانستان نیز قرار گرفته است که در عصر حاضر رایجترین تکنالوژی مورد استفاده در انتخابات نیز رای گیری الکترونیکی محسوب میشود. انواع دیگر تکنالوژی هایی که در جهان در پروسه انتخابات مورد استفاده قرار میگیرد، متعدد است که یکی از آنها هولوگرام است. این نوع تکنالوژی کمک مینماید که یک نامزد در یک مکان صحبت کرده و در چندین مکان دیگر به صورت زنده وهمزمان دیده شود. چنانچه نخست وزیر فعلی کشور هند آقای نرنندرا مودی بیشتر از این تکنالوژی استفاده بعمل آورده بود.

سيستم رای دهی الکترونیک با قانون انتخابات افغانستان مغایرت ندارد، زیرا بر اساس قانون کشور، شیوه های مختلف تدارکاتی میتواند در انتخابات استفاده شود. در این ارتباط خالی از مفاد نیست تا نکات چندی پیرامون میکانیزم رای گیری الکترونیکی تذکردهیم:

دستگاه مرتبط به انتخابات الکترونیک، معمولاً متشکل از یک مانیتور و صفحه کلید میباشد که رای دهنده گان باید کود مربوط کاندید مورد نظر خود را بر روی آن وارد کنند که بعد از آن تصویر و نام کاندید بر روی مانیتور ظاهر میشود، هر گاه رای دهنده تمایلی به انتخاب هیچکدام از کاندیدان را نداشته باشد در آنصورت دکمه رای سفید را که در صفحه کلید تعبیه شده، فشار میدهد. بعد از آن رای دهنده کلید اتمام رای گیری را فشار میدهد و برگه پرت شده رای از طریق محفظه غیر قابل دسترسی به نمایش درمی آید و پس از قطع شدن در داخل صندوق که در زیر دستگاه قرار دارد، فرورویخته میشود. این برگه ها تا زمانی مورد شمارش قرار داده نمیشود که تردید کاندید در مورد شفافیت انتخابات رفع نگردد و صرف زمان امکان شمارش رای کاغذی و مقایسه آن با آنچه که در محفظه دستگاه است، تطابق نماید. اراء اخذ شده در انتخابات الکترونیکی در محفظه دستگاه ذخیره میشود و باختم مهلت رای دهی مهر و لاک دستگاه در محضر نماینده گان کاندیدان و ناظران ملی و بین المللی شکستنده شده و بعد از آن محفظه دستگاه تخلیه و برگه های رای دهی بیرون آورده شده و بدین ترتیب نتایج ارای یک مرکز رای دهی با شفافیت ممکن مشخص میگردد. بعد از آن برگه های ریخته شده در صندوق شمارش شده و به شعبه الکترونیکی غرض جمع آوری ارسال میشود، اما پرت آنها نیز نگهداری میشود تا مشخص گردد که در یک مرکز رای دهی یک کاندید چه مقدار رای بدست آورده است. قابل ذکر است که همه برگه های پرت شده و محفظه دستگاه های مربوط الی رسیده گی به شکایات و اعلان نتایج نهایی نگهداری میشوند. در انتقال صندوق های حاوی برگه های رای دهی نباید امکان اتصال به شبکه موجود باشد که در اینصورت هیچگونه اختلالی در پروسه انتخابات رخ نمیدهد.

انتخابات الکترونیکی مراحل متعدد دارد که مهمترین آن تثبیت هویت و جلوگیری از استعمال رای تکراری است که در روز رای دهی صورت میگیرد. هرگاه میکانیزم و عملیات پروسه انتخابات توسط پرسونل مسلکی و متخصص با صداقت، ایمانداری و بدون غل و غش انجام پذیرد، میتوان تا حدی زیاد به شفافیت برگزاری انتخابات باور کرد (2).

قابل یادآوری است که افغانستان برای اجرای انتخابات الکترونیک به همکاری مالی کشورهای کمک کننده و همچنان برای تجارب این کشورها در استفاده از تکنالوژی انتخاباتی نیازمند میباشد.

در کشور ما که متأسفانه هنوز به چالش های روز افزون امنیتی مواجه است، استفاده از تکنالوژی در پروسه انتخابات قابل مذاقه جدی میباشد. نوید خوب است که کمیسیون مستقل انتخابات استفاده از تکنالوژی مربوط در برگزاری مؤففانه انتخابات برای ثبت نام رای دهنده گان و تمام پروسه مربوط به آنرا بحیث یک بخش مهم در اصلاح نظام انتخاباتی در کشور اعلام نموده است (۱).

در کنار سایر موضوعات مرتبط به رای دهی الکترونیکی، کاهش هزینه انتخاباتی برای انتخابات سالهای آینده مهمترین موضوع برای افغانستان است. اگر انتخابات آینده ریاست جمهوری در افغانستان البته به سیستم رای اکثریت به دور دوم کشیده میشود، برای کشور خیلی پر هزینه خواهد بود. این موضوع زمانی مشکل خواهد شد که در انتخابات آینده، کشور های کمک کننده در برگزاری انتخابات از نگاه مالی افغانستان را کمک نکنند. بنابراین بهتر است که از همین حالا از خوشبینی و حتی آماده گی کشور های کمک کننده و سازمان های بین المللی بشمول سازمان ملل متحد برای برگزاری انتخابات الکترونیک استفاده گردد تا در انتخابات بعدی در هزینه انتخابات صرفه جویی بعمل آید. از جانب دیگر رای گیری الکترونیکی انتخابات در کمترین فرصت ممکن صورت میگیرد که این هم باعث حضور گسترده مردم در انتخابات میشود. همچنان دستیابی به نتایج سریع ارای انتخابات، زمینه دستبرد و تقلب را نسبت به انتقال صندوق های ارا به صورت سنتی به مراتب کمتر میسازد.

در ضمن مزایای تذکر یافته، عدم دسترسی گسترده به امکانات و تجهیزات رای گیری الکترونیکی، میزان حفظ امنیت نرم افزار انتخابات از دستبرد ها و نیز عدم امکان دسترسی به برگه های رای دهی و باز شماری فزیک اراء در صورت اعتراض طرف های انتخاباتی و غیره از جمله آسیب ها در سیستم رای دهی الکترونیکی است که نمیتوان به ساده گی از کنار آن گذشت.

استفاده از تکنالوژی در برگزاری انتخابات عادلانه و شفاف با حفظ فراهم آوری تسهیلات، فواید و مزایای آن، یک سلسله نگرانی ها نیز وجود خواهد داشت که باید مورد توجه جدی کمیسیون مستقل انتخابات و ارگانهای ذیربط دولتی قرار گیرد. به گونه مثال اگر در جابجا نمودن تکنالوژی در سیستم انتخاباتی کشور از احتیاط و دقت لازم کار گرفته نشود و به مصونیت و مؤثریت آن توجه لازم مبذول نگردد، علاوه بر اینکه مبالغ هنگفت مالی جامعه جهانی و دولت افغانستان به هدر خواهد رفت، بار دیگر به اعتبار انتخابات بی باوری های مردم افزایش یافته و با وارد شدن لطمه بزرگ این پروسه ملی بیش از پیش متضرر و نتایج زیانبار برای کشور و مردم در قبال خواهد داشت.

منابع:

1-www.http://fa.wikipedia.org/wiki/

2-www.http://Tabnak.ir

د پشه يي د تسميې وجه

خاطر چې په هغه وخت کې د ځينو سترو قومونو په ژبه پاچا او پادشاه ته پاشا ويل کېده او اوس هم ويل کيږي، دغو خلکو او ژبې ته، له هماغه پاچا (پاشا) سره د اړيکو پر بنسټ چې سره يو ول پاشايي ويلي دي، چې بيا وروسته همدغه پاشايي نوم پشه يي شوی دی. د ځينو کسانو د وينا له مخې دغه خبره په ځينو پخوانيو کتابونو کې هم راغلي چې ما تر اوسه نه ده ليدلې. خو دا جوتنه ده چې پشه ييانو چې مرکزي لغمان دی په لرغونو وختونو کې خپله پادشاهي لرله. ځينې نامتو زاير هيون تسنگ چې ۶۲۹ او ۶۴۵ ميلادي کلونو تر منځ لاندې (لغمان) ته راغلی وو په دې اړه ليکي: «ددی په خاطر چې د څو پېړيو څخه را په دېخوا ددې مملکت شاهي کورنی له منځه تللې او مشران يې د قدرت د نيولو په خاطر ددې نه پرته چې د يو بل برلاسي ومني، په خپلو کې مخالفتونه کړي

پشه يي چې د افغانستان د يو قوم او ژبې نوم دی په لرغونو سندونو، ليکنو او کتابونو کې د بهاشه، پيشاچه، پيشاوي، پاشايي، پشايي، پشويي، پشه، پشي او په نورو بڼو راغلي دي. دا چې په خپله پشه يي د کوم نامه څخه اخيستل شوی او يا د تسميې وجه يې څه ده او ولې دغو خلکو او ژبې ته پشه يي وايي؟ تر اوسه په ښه توگه څرگنده نه ده. ځکه دغه نوم او کلمه ډيره پخوانی او لرغونې ده او په دې هکله کوم ليکلي سندونه هم شتون نه لري خو سره له دې هم هغه نظريات چې په دې هکله شته په لنډ ډول وړاندې کيږي.

لومړی نظريه دا ده چې وايي: په ډيره پخوا زمانه کې د همدغو اوسني پشه ييانو څخه او د دوی په سيمه او ميشت ځای کې چې آريايان دي او د اليناينو په نامه هم ياد شوي، يو پاچا وو چې په همدې ژبه يې خبرې کولې. ددی په

او په آخر کې بيا د کيپيشي (کاپيسا) تابع شوي دي.» (۱)

په لغتنامه دهخدا کې هم پشه يي (پشه يا پشي) د پاشايي او پادشاهي له رېښې څخه اشرف ښودل شوي دي.

دويمه نظريه دا ده چې وايي: پشه يي له پشي څخه اخيستل شوی دی. پشي په پشه يي ژبه کې ديوال او هم د سينې د قفس پښتو ته وايی چې په دې توگه کلک، غښتلی او ځواکمن معنا لري.

درېم نظر دا دی چې: دغه پشه يي نوم له بهاشه څخه اخيستل شوی دی چې پانيني ياد کړی او د سانسکرت ژبه يې ترې جوړه کړې ده. ځکه چې باش يا بهاش په پشه يي ژبه کې لفظ او ژبې ته وايي. د مثال په توگه که څوک د چا په ژبه نه پوهيږي وايي چې، اېلو کو باش کيا؟ (دا کومه ژبه کوي؟) او که پرې پوهيده وايی چې، اېلو امه باش آس. (دا مو هم ژبې دي).

څلورم نظر دا دی چې: دا نوم له پيشاچه څخه اخيستل شوی دی او مرحوم دوست شينواري هم ويلي چې: زما په عقیده دغه کلیمه د اوسني (پشه يي) سره ډير سمون لري. (۲)

پيشاچه او پيساسه هم يوه پشه يي کلمه ده، ځکه په پشه يي ژبه کې په ډير کم توپير (پې آسا) غوښه خوړونکي ته وايي او دا چې پشه ييانو د نورو عقایدو پر خلاف تر ټولو د مخه د حيواناتو له غوښو څخه استفاده کوله، نو له همدې امله په دې نامه ياد شوي دي. له بله پلوه پخپله کاپيسا هم په پخوانيو متنونو کې د کيپيشي او پيشاکا په بڼو راغلې چې له همدې

رېښې څخه ښکاري، پشه يي کوي او پشه يي کونوکي معنا لري. ځکه کيا او کېگا چې مخفف يې (کا) ده او په پښتو کې هم کارول کيږي په پشه يي کې کوي او پشي خو هماغه پشه يي ښکاري.

همدارنگه د پيشاچه کلیمه د ديو په معنا هم راغلې چې په رښتيا هم پشه ييان او نور داردي او الينايي قومونه ډير غښتلي، باتور، زړور او مړني خلک دي په دې توگه پشه يي د پاشايي نوم په گډون قوي او ځواکمن معنا لري. خو په هره توگه دا چې په ځينو ليکنو کې پاشايي او پشايي ليکل شوي دي هغه لومړۍ نظريه چې پشه يي له پاشا (پادشاه او پاچا) څخه اخيستل شوی نوم دی، سم ښکاري.

خدای بخښلی عبدالحی حبيبي ليکي: «دلته د هندوکش په جنوب او د هند په شمال غربي سرحدونو پرخوا ځينې ژبې لکه داردي او پيساچا پرخپل زاړه حال پاتې دي او دا ژبې تر هندي او ايراني ویش د مخه ځنې آريايی ذخاير لري.» (۳) نو په يقيني توگه ويلي شو پيشاچه همدا پشه يي ژبه ده چې د هندوکش په جنوب ختيځ کې د خلکو له خوا کارول کيږي او «د افغانستان په ټولو دارديکي ژبو کې ډيره او قوي پاتې شوې ده چې ډير آريايي مميزات او خصوصيات لري.» (۴)

پشه يي خلک او ژبه يي د تير څو زره کلن تاريخ په اوږدو کې د بېلا بېلو دليلونو له امله د الينا، گندهاري، داردي، لغماني، ديگان او ديگاني، کوهستاني، نورستاني او نورو په نومونو

هم ياد شوي دي چې په لاندې توگه د هر يوه د تسمبې د وجې په اړه رڼا اچول کيږي.

۱- الينا: الينا يا الينايان د هغو لسو لرغونو آريايي قبيلو څخه يوه مهمه قبيله ده چې په ۲۰۰۰ ق م کې د آريانا په ختيځه برخه کې د سند د سيند تر څنګ د بهاراته د سترې قبيلې او د هغه له متحدينو سره جگړه کړې او په دې توگه نوم يې په تاريخ کې ثبت شوی دی.

د لسو آريايي مشرانو او يادو قبيلو د جگړې په هکله ډيرې ليکنې او تفصيلات شتون لري چې د هغې تکرار ته اړتيا نه شته او يوازې ددې حقيقت روښانول غواړم چې د هغه زمانې د الينايي قبيلې تر ټولو مهمه او بنسټيزه برخه همدا اوسني پشه بيان ول. يا په بل عبارت د هغه زمانې الينايان د اوسني پشه بيانو پلرونه او نيکونه دي. دا چې ځينې څيړونکي پشه بيان د الينايانو اولاده گڼي او دوی ته الينايي وايي عيني او انکار نه منونکي شواهد شته او هغه دا چې د الينا د کليمې ريښه د الينگار، اليشنگ او اله ساي په نومونو کې چې درې سترې او لرغونې درې او سيمې دي وينو. دا واقعيت د مرحوم پوهاند حبيبي په ليکنه کې چې په هغه کې الينا د الينگار او اليشنگ خلکو ته ويل شوي په ښکاره توگه ليدلی شو. (۵)

مرحوم دوست محمد دوست د افغانستان ژبې او توکمونو په نامه خپل کتاب کې په صراحت سره پشه بيانو ته الينايي ويلي او همدارنگه پوهاند دکتور محمد حسين يمين د الينگار د وجه تسمبې په اړه ويلي چې «د دغه کليمې لومړۍ برخه الينا ده او هغه د لغمان د شمال او

د نورستان د يوې قبيلې نوم دی او هغه دويمه برخه گار او گر دی چې د ځای او سيمې مفهوم لري. نو الينگار د الينايانو مېشت ځای ته وايي. د الينا جز د قبيلې په معنا د لغمان د اليشنگ او د نجراب (کاپيسا) د اله ساي په نومونو کې هم ليدل کيږي.» (۶)

ددې لپاره چې له يوې خوا د الينگار، اليشنگ او اله ساي درې او د هغه شاوخوا د پشه بيانو اصلي او لرغونی مېشت ځای جوړوي او په پشه يي ژبه کې چې د سيمې اصلي ژبه ده، د الينگار او اليشنگ نومونه په ترتيب سره د ځای او کور او اله ساي (د اله شاه خيل د کلمې مخفف او اړول شوې بڼه) د الينا د شاه خېل ته منسوب معنا لري او له بلې خوا اوس هم د يادو درو او د هغه شاوخوا زياتره اوسيدونکي په همدې پشه يي ژبې خبرې کوي او پشه بيان دي. نو له دې واقعيت څخه دا په ډاگه کيږي چې الينايان د اوسني پشه بيانو او هم د نورو داردي قومونو اصلي پلرونه او نيکونه دي.

۲- داردي: دغه اصطلاح له ډيرو لرغونو وختونو څخه هغو خلکو او ژبو ته کارول شوې چې د هندوکش په سهيل او سهيل ختيځه سيمه کې پراته دي او پشه يي د هغه يو مهم قوم او ژبه جوړوي. يو شمير څيړونکي په دې آند دي چې د داردي ژبو گروپ د ايراني ژبو له ډلې څخه دي. يوه برخه بيا دغه ژبې له هندو آريايي ژبو څخه گڼي او ځينې نور لکه گريرسن هغه په هيڅ کوم يو پورې نه تړي، بلکې يوه آريايي لهجه يې بولي چې د ايراني او هندو ايراني ترمنځ يې پراختيا موندلې ده. په معاصر وخت

كې څيړونكو داردي ژبې په دغو دريسو څانگو ويشلي.

۱- مركزي داردي ژبې.

۲- لويديځې داردي يا نورستاني ژبې.

۳- ختيځې يا خاص داردي ژبې. لکه کشميري.

چې پشه يي، تيرايي، وټه پوري، گوارې، خوارې او كلشه يي ژبې د داردي ژبو په مركزي څانگه كې شامل دي. (۷)

د افغانستان د اوسني ژبو په لوحه كې داردي ژبې چې پشه يي يې مهمه ژبه ده د هندي ژبو له شمال لويديځې ډلې څخه گڼلې او شرحه يې په دې توگه ده.

ب السنه داردي: ۱۹- پشه يي ۲۰- گوارباتي ۲۱- كلشه يي ۲۲- تيرايي. (۸)

د فرانسوي واله دوپوسن د وينا پر بنسټ، له ځينو نښو او علايمو څخه داسې ښكاري چې دارديان يا دارا ديان له ډېرو لرغونو زمانو څخه له خپل ځايه بې ځايه شوي نه دي، ژبه يې ډېره پخوانې او داسې كلمې پكښې موندل كيري چې خپل ويدي بڼه يې ساتلې وه. (۹)

څرنگه چې مو وويل، داردي نوم او يا اصطلاح هغه خلکو او ژبو ته ويل شوې چې اکثريت يې پشه يي دي او له بلې خوا که خپله داردي نوم ته هم څير شو او د پشه يي ژبې په پام کې نيولو سره لږ څه دقت وکړو، پوهيرو چې دا هم يوه پشه يي کلمه ده. ځکه په پشه يي ژبه کې (دار) غر او (دی) چې يو روستا دی (له) ته وايي، چې په دې توگه له غره څخه غرنی معنا لري. له همدې امله پشه ييان او ددې غرنی

سيمې نور اوسيدونکي د داردي (له غره او غرنې) په نامه ياد شوي او وروسته همدا داردي نوم په کوهستاني اوښتی دی چې يوه معنا افاده کوي. (۱۰)

د پېښور نامتو ليکوال محمد پرويش شاهين هم ليکي: «دودی علمي او ادبي ژبه چې پشه يي ياديري د لوی هند عالمانو د پساچې، پشايي او پساچه په نوم ضبط کړې ده، چې بيا وروسته ژب پوهانو دا زړې غريزې ژبې د يو عام نوم درد - دردي په نوم يو ځای کړي او دغه بې شميره ژبو ته يې د دردک نوم ورکړی دی. خو که لټون وشي نو د دردي نوم هم دغه ژبو له دې پشايانو ورکړی دی او په پشايي کې درد او دردي غرنی او کوهستاني ته وايي او دغه ټولې کوهستاني ژبې چې تر کونړ، نورستان، لغمان، دير، سوات، چترال، گلگت، داريل، تانگير او کشمير پورې خورې وړې پرتې دي دغه ټولې ددې پشه يي ژبې اولاده ده. دې ټولو ژبو کې فقط پشايي ژبه په زړو وختو کې د ليک لوست، قلم او کتاب مورخ ته رسيدلې ده.» (۱۱)

۳- گندهاري: دا چې په تيرو وختونو کې د کابل او پېښور تر منځ سيمه يا په بل عبارت د کابل د سيند حوزه د گندهارا په نامه يادېده، له همدې امله ددغه سيمې خلک او ژبه يې د گندهاري په نامه ياد شوي دي. ځکه: کله چې له دريم ق م څخه تر دريمې ميلادي پيړۍ پورې د افغانستان په شمالي او شمال غربي سيمو کې (پهلوي پارتي) ژبه معموله وه، په هندوکش کې گندهاري پراکريت دويمه ژبه

وه چې په خروشتي رسم الخط سره دود درلود. دغه ژبه چې رېښه يې بې له شکه ويدي دورې ته رسيږي، د هندو کش په ټوله سهيل ختيځه کې د سيمه ييزې او ملي ژبې په حيث پرې خبرې کېدې. (۱۲)

په دې کې هيڅ شک او ترديد نشته چې پشه يي ژبه د ويدي او د گندهاري پراکريت ژبې ادامه او بدلون موندلې بڼه ده، چې په دې سيمه کې تيره شوې او د مورگينسترن د وينا پر بنسټ هم: «پشه يي د هغې لرغونې ژبې اوسنۍ بڼه او زيربنده ده چې د اسلام څخه تر مخه په هندو بودايي کاپيسا او لمپاکا (لغمان) کې ويل کېده» (۱۳) دا واقعيت څرگنديږي چې گندهارا د داسې سيمي نوم وو چې په هغه کې زياتره د پشه يي خلکو نېکونو ژوند کړی او د گندهاري پراکريت ژبه د اوسني پشه يي ژبې پخوانۍ بڼه وه او په زړه پورې لا دا چې په خپله گندهارا هم يوه پشه يي کلمه ده. گنده په پشه يي ژبه کې او هم په سنسکريت کې (سنسکريت د هغه وخت د بهشه يعنې د پشه يي ژبې اصلاح شوې او گرامري نوم دی چې پانيني پرې ايښی دی) خوشبويی او (آرا) د (آريک) يعنې د راوړل له مصدر څخه راوړونکې معنا لري، چې په دې اساس گنده آرا يا گندهارا خوشبويي راوړونکې معنا ورکوي چې په رښتيا هم دغه د هيواد هميشه بهار سيمه د گلانو د ډيروالي له وجې د معطره هوا لرونکې او خوشبويي راوړونکې ده.

خدای بخښلي ميرغلام محمد غبار هم داسې يوه اشاره لري چې گواکې پشه يي د گندهارا

اصلي ژبه وه. نومړی ليکي: «په افغانستان کې د هيطل د دولت د راپرزيدو څخه وروسته، گندهارا د بيلا بيلو سيمه ييزو تشکيلاتو لرونکې شوه. ددغه ولايت تر ټولو لويه سلسله د کابل هماغه رتيلان دي چې د نهمې مسيحي پيړۍ تر وروستيو پورې يې دوام درلود. په همدې توگه د پښور ځواکمن سيمه ييز مشران، چې په کورني خپلواکي سره يې ژوند کاوه، په دې ټوله موده کې د اسلام تر ظهوره د گندهارا پر ولايت د بودايي ديانت چلېده، خو د زمانې په تيريدو په گندهارا کې د افغانستان اصلي لرغونې آريايي ژبه متروکه شوه او خپل ځای يې پښتو ژبې ته پرېښود او يو څه د گندهارا په شمالي برخو کې بېلابېل سيمه ييزې لهجې لکه لرغونې باجوړي او پشه يي رامنځته شول.» (۱۴) او همدارنگه وايي چې: «د گندهارا ولايت (د نجر او درې) د پشه يي څانگې څخه يوې برخې غرجستان ته په دې هجرت کې گډون کړی او هلته له نورو طايفو سره گډ شوي او په طبيعي توگه لهجه او ژبې يې بدلون موندلی دی، خو سره له دې هم تر اوسه په هماغه پخواني (پشه يي) نوم يادېږي.» (۱۵)

د افغانستان د ايراني او هندي آريايي ژبو په جدول کې هم پشه يي ژبه د تيراهي او گواراتي په گډون د داردي او گندهاري تر نامه لاندې راغلې (۱۶) او زياته کړې يې ده چې د ويونکو د شمير له مخې له دغو ژبو څخه تر ټولو مهمه يې پشه يي ده چې په دې وروستيو کې ملي ژبې مقام ته لوړه شوې ده. (۱۷) او هم کله چې د پنځلسمې پيړۍ په منځنيو وختونو د

څخه پر پراخې سيمې اطلاق شوي دي، چې كله آن د كابل او پيښور تر منځ ټوله سيمه د لغمان او لمغانات په نامه ياده شوې ده او د لغمان يا د لمغانات نوم د كاپيسا له سيمې پرته ټولو پشه يي ميشو سيمو ته هم كارول شوي ده.

د لامپاكا په نوم كې د (لام) كلمه يو پشه يي نوم دی چې د هغه مخينه آن آريايي ژبې ته رسيري او معنا يي كلی دی او (پاكا) د يو روايت پر بنسټ د هغه چا نوم وو چې كلي پرې ياد شوي او ورته منسوب دي. (۱۹) د لام كلمه په مهترلام، نورلام، گل لام (كهنه ده)، نجلام، نولام، ننگه لام، كوټه لام، لوگرلام يا لگه لام، نچه لام، پيلام او نورو كې هم شته چې د ښارونو، كليو او درو نومونه دي او د ننگرهار، لغمان، كونړ او كاپيسا په ولايتونو كې موقعيت لري.

لانو چې په هغه كې لان (له لانه څخه اخيستل شوی) دري يا آريايي كلمه ده او (پو) په پشه يي كې خاورې ته وايي، معنا يې د كليو خاوره يا سرزمين ده چې په رښتيا هم له نفوسو څخه ډكه او آباډه سيمه ده.

لامگان چې په لمگان، لمقان، لمغانات او بالاخره په لغمان اوسنې او په ليكنو كې راغلې، (لام) يې پشه يي كلمه ده چې کلی او كلي معنا لري او (گان) يې چې يو روستا دی او مشترکه آريايي رښه لري د مالکیت او خاوند معنا ورکوي، په دې توگه د كليو او د سيمې د خاوندانو او مالکينو (دهنشين) په معنا راځي چې وروسته همدا د پشه يي لام كلمه د دري په

مرزا الغ بيگ او هم د ظهيرالدين محمد بابر په زمانو او له هغوی څخه په را وروسته مودو كې د هغوی د پلويانو له خوا پر گندهاري قبيلې بريدونه كيږي، دوی زياتره خپله سيمه پريږدي، د كونړ له سيند څخه تيريږي او د خپل هم قومه خلکو سره (چې همدا پشه بيان دي) كامه او كاتر (كافرستان) ته نږدې او د كابل سيند په درو كې تر تگاوو هستوگن كيږي. اوس دغه په اسلام مشرف شوي گندهاريان چې له سوات او باجوړ څخه تر كونړ، لغمان او تگاب پورې خپاره شوي د گندهاري او صافي په نومونو ويشل شوي دي. (۱۸)

له دغو يادونو او مثالونو څخه په ښه توگه ښكاري چې گندهاري كلمه زياتره پشه يي ژبې او خلکو ته كارول شوې ده.

۴- لغماني: ددې لپاره چې لغمان زموږ د هيواد د ختيځو ولايتونو څخه دی او په لرغونو وختونو كې د هغه ټول اوسيدونكي هم پشه بيان ول، له همدې امله په ځينو ليكنو كې د هغه خلك او ژبه يې هم د لغماني په نامه ياد شوي دي چې دا هم پشه يي رښه لري. ددې لپاره چې لغمان د يو تاريخي او پخواني نوم اوسنی او اړول شوې ښه ده، د پيړيو په اوږدو كې په بېلا بېلو شكلونو راغلې او په اوسني بدلون موندلې ښه پاتې شوې ده.

لامپاكا، لانپو، لامگان، لمگان، لمقان، لمغان، لمغانات، لمقان او داسې نور د لغمان پخواني نومونه او ښي دي چې د تاريخ په اوږدو كې په بېلا بېلو شكلونو ثبت شوي دي. دغه نومونه كله پر محدودې ساحې او كله هم تر اوسنی ساحې

(ده) تعويض شوې او لمگان ته دهگان او ديگان ويلي دي.

دا چې له پخوا څخه په لغمان او د هغه په شاوخوا سيمه کې پشه ييانو ژوند کاوه او څرنگه چې څرگنده شوه د هغه نوم هم پشه يي ريښه لري، په همدې دليل په تيرو وختونو کې په ځانگړې توگه د ننگرهار، کونړ او د لغمان پشه ييان او هم ژبه يي د لغماني په نامه ياد شوي دي.

مونت ستوارت الفنسټن هم د کابل سلطنت بيان په نوم خپل کتاب کې له لغماني، پوشاه او پوشاوي څخه يادونه کړې او وايي: «زما په فکر د هغه پوښايي اصل گڼل کيږي چې بابر يې ذکر کړی دی او اوس هم په کوهستان کې ميندل کيږي» نوموړي د کافرانو د ژبو د ځانگړتياوو په اړه وايي چې: «ټولې يې له سنسکرت سره يو راز اړيکې لري، دغه ټولې ژبې يو خصوصيت لري او هغه دا چې د سلگونو په ځای شل گون حسابوي او د دوی د زر عدد (چې دوی يې د پښتو يا دري په نامه يادوي) له څلورو سوو يا د شلو شل گونو څخه جوړ دی. دغه ټول حقايق په لغماني يا ديگاني ژبې باندې هم تطبيقيږي چې ښکاري د کافري يوه لهجه وي او له دې نه داسې نتيجه اخيستل کيږي چې لغمانيان يا ديگانان پخوا کافران ول چې وروسته يې د اسلام دين منلی دی. گومان کوم چې د کابل د کوهستان اوسيدونکي هم له همدغه اصل څخه وو. په دې چې مخصوصاً د کوهستان نوم هغه دی په ټولو هغو دلالت کوي چې په دی وختو کې مسلمان شوي دي.» (۲۰)

له پورتنیو څرگندونو څخه ښکاري چې همدا پشه ييان او ژبه يي د ځينو ليکوالو له خوا د لغماني په نامه هم ياد شوي دي.

۵ - دهگان: يا ديگان يوه دري کلمه چې دکلي خاوند او دهنشين په معنا راځي او زياتره پشه يي خلکو او ديگاني يا ديگانو پشه يي ژبې ته ويل شوي دي، چې فارسي ژبو د لامگان يا لمگان د کلمې پر ځای کارولې ده، چې په هغه کې يوازې د پشه يي لام کلمه د دري په (ده) بدله شوې ده.

که څه هم د دري ژبې په ادبياتو کې د دهقان کلمه له ډېره پخوا څخه په بيلا بيلو معناگانو راغلې او په عمومي توگه د بزگر او بزگر په مفهوم په ټول افغانستان کې معمول او کارول کيږي، خو د دهگان بڼه يې يوازې د پشه يي قوم يا مليت په مفهوم استعمال شوې ده. په کونړ ولايت کې اوس هم پشه يانو ته دهگان او ژبې ته يې دېگانو وايي.

د دايرت المعارف فارسي په لومړي جلد کې چې د غلام محسين مصاحب په سرپرستي ايران کې ليکل شوې او چاپ شوي دي له افغانانو سره د تماس نيولو په ترڅ کې، پشه ييان يې د افغانستان له هندو آريايانو تر ټولو مهمو قبيلو څخه بللي او ويلي دي چې د دوی سيمه ييز نوم دهگان دی.

الفسټن په خپل کتاب کې پشه ييان د دهگان قوم او ملت په نامه ياد کړي او ويلي دي چې دوی د افغانستان د شمال ختيځ په ستره برخه کې ژوند کوي، په داسې ژبې گړيږي چې په

باړنامه، آيين اکبري او نورو منابعو کې د لغماني په نامه يادشوي دي. (۲۱)

محمد حيات خان په خپل کتاب حيات افغاني کې چې پښتو ژباړه يې هم شته، پشه بيان د ديگان قوم په نام يادکړي او ليکلي دي چې دا قوم په لومړيو کې په زياته پيمانه د افغانستان په شمال شرق کې هستوگن و او اوس يوازې په کونړ، بر باجوړ او ځينې نورې په لغمان کې اوسېږي، په داسې ژبه غږېږي چې د لغماني په نامه ياده شوې ده.

له پورتيو نظرونو او ليکنو څخه دا په ډاگه کېږي چې دهگان يا ديگان د هغه نوم دی چې پشه بيانو په تېره د لغمان، ننگرهار او کونړ پشه بيانو ته ويل شوي او په پخوانيو وختونو کې له دې ځايه د هېواد نورو سيمو ته هم کوچېدلي او په دې نامه ياد شوي دي.

۶ - کوهستاني: څرنگه چې مخکې هم ترې يادونه وشوه، پخوا پشه يي خلک او ددغې سيمې اوسېدونکي د داردي په نامه چې له غره څخه او غرنې معنا لري، يادېدل، چې بيا وروسته همدغه داردي پشه يي کلمه د دري په کوهستاني کلمې اوښتې ده، چې اوس ټول پشه بيان او ځينې نور په دې نامه يادېږي او خپله پشه بيان هم خپلې ژبې او خلکو ته کوهستان او کوهستاني وايي، د حيات افغاني د کتاب ليکوال ليکي، په پشه يي يا پشواوي په نوم يو بل قوم په کوهستان کې (چې موخه يې د پروان او کاپيسا کوهستان دی) شته چې دهغوی په اړه محمد بابر شاه ليکي چې دوی ځانته ځانگړې

ژبه لري، دغه ژبه په نظر کې هندي ښکاري. (۲۲)

مونت ستوارت الفنسټن د کوهستاني تاجکانو (د کابل د کوهستان اوسېدونکو) په اړه څرگندونې لري او زياتوي چې «د دغه سيمې ځواک خلکو ته داسې يو کرکتر ورپه برخه کړی چې له هغو تاجکانو سره چې وړاندې ياد شول ډير توپير لري. دوی له حکومت څخه تقريباً مستقل او په عمومي توگه خپلو مشرانو ته تابع دي. دوی د شخصي کرکتر له مخې زړه وړ، تند او سرکشه او جگړې ته داسې لېوال دي چې تر برستن لاندې مرگ ځان ته ننگ گڼي. دوی دپوخ په تېره د کوهستان ډېر اعلى پياده گان جوړوي، خو د دوی زړه وړتيا عموماً د دوی په کورنيو بې اتفاقيو کې ضايع کېږي.»

نوموړي دخپل کتاب په پاورقي کې ليکي چې له کوهستاني څخه دپشه يي نوم مې هم اورېدلی دی، خومتاسف يم چې ددوی د تاريخ په اړه مې څېړنه ونه کړه او وروسته راته معلومه شوه چې بابر له دوی څخه يادونه کړې وه، ځانته ژبه يي لرله. (۲۳) له همدې سببه هم ده چې ځينې، پشه بيان د کوهستاني تاجیکانو له جملې څخه او ځينې يې کليوال اوسيدونکي گڼي او ليکلي دي چې «په دې شمېر کې د لغمان او کونړ پشه بيان اود لوگر اورمړي په حساب راځي.» (۲۴) که دانظر دپشه يانو دغير پښتون والي دتفکر له مخې وي، بېله مسأله ده او پرته له دې داسې قومونه شته چې خپلې ژبې يې له لاسه ورکړي دي، خو داسې هيڅ يوه ژبه نشته چې د ځانگړي قوم څښتن نه وي. لکه پشه

بي چې د لغمانی، کوهستانی او نورو په نومونو هم یاد شوي دي.

که څه هم داسې نظر یې شته، ددې لپاره چې کوشانیان دسیتی له قبایلو څخه د یوچي په نامه مهاجر خلک و، کاپیسا سیمې ته رانښکته او دلته یې هستوگنه غوره کړه او روښانه مدنیت یې له ځانه پرېښود، بیا دهغوی دواکمنۍ دختمېدو او د وخت د تېرېدو په پایله کې دوی د پشه یي خلکو ترمنځ چې دسیمې اصلي اوسیدونکي وو منحل شول. له همدې امله پشه ییانو ته د کوشانیا په اړه کوهستانی او کوشتاني ویل کیږي. د لغمان په الینگار کې د کوشي په نوم یو غردی چې د کوشانیانو له نامه سره یې اړیکه نه دی. د لغمان غیر پشه یي خلک اوس هم پشه ییانو ته کوشتاني وایي او همدارنگه پشه ییان د کاپیسا دریزه کوهستان نوم د دریزه کوشانیان یاد وړو کوشانیانو له نامه څخه گمې، چې ټول وگړي یې پشه یي دي. د تواریخ خورشید جهان لیکوال هم لیکي چې: پشي یا پشايي هغه طایفه ده چې په دې کوهستان کې اوسیري، د دوی ژبه هندي ژبې ته ورته ده. (۲۵)

میجر جراح ایچ. دبلیو بیلو پشه ییان، چې موخه یې د کاپیسا پشه ییان دي تاجک بللي اولیکي: «نو دهندوکش دجنوبي لمنو هندي قومونه چې اسلام یې منلی دی په فارسي گڼیږي (او هم تر یو حده په خپل بومي لهجې باندې) هم د تاجک په نامه یادیري.» (۲۶)

د پشه یي ژبې یو لیکوال فضل الرحمن صادقي د کوهستان او کوهستانی نوم د کوئیستان څخه اخیستل شوی بولي او وایي چې کوئي او یا

کني (کپي) په پشه یي کې خون او زيتون ته وایي (س) یې نسبتې توری او (تان) د ځای معنا لري چې په دې توگه کوئیستان یا کیستان د زيتون سیمې ته وایي او کیدار او کیداریان هم د (کپي) او (دار) څخه ترکیبي نوم بولي او وایي چې کیدار یا کیدار (د خون لرگي) چې د پشه ییانو په سیمو کې پیدا کېږي د کلک او غښتلي معنا لري.

۷- نورستاني: البته زموږ په هېواد کې په قومي او ملي مفهوم د نورستاني په نوم یو پیژندل شوی قوم او یا ملیت شتون لري چې دا مهال د شرقي هندوکش په جنوبي لمنو کې ژوند کوي، خو ځینې پشه ییان هم شته چې د نورستان ولایت په سیمه کې ژوند کوي، چې په همدې دلیل دوی ته هم دې نوم، سیمې او یا ولایت ته د ارتباط له وجې نورستاني ویل کیږي او یا ځینې کله چې پخواني کافر یا کافرستان نورستاني کلمه کاروي، په ځینو مواردو کې تېروتنه رامنځته کیږي. ځکه د دین او عقیدې موضوع ځانگړي قوم او یا ژبې ته ارتباط نه لري او پشه یي خو یو ډېر پخوانی او لرغونی نوم دی، کله چې دغه خلک لا مسلمان شوي هم نه وو د پشه یي په نامه یادېدل. په داسې حال کې چې د نورستان کلمه یا نورستاني په اسلام باندې د دوی د مشرف کېدو څخه وروسته د امیر عبدالرحمن خان د واکمنۍ پر محال پر دغو سیمو او خلکو ایښودل شوی، چې په دې کې د نورستان د نورگرام، دوآب او د واما د ولسوالیو پشه ییان هم شاملیږي. ځینې هم داسې استدلال کوي چې گواکې د نور

سربيره پر يادو نومونو د دې لپاره چې پشه بيان د تيري کونکو او نيوآنگرو پر وړاندې د جهاد او مبارزې ډيره ليوالتيا لري او کله چې د يو کار د ترسره کولو لپاره يو ځلې خپله اوږه وخوروي او و وايي چې (شاړې که شاړمان) يعنې ځئ چې لاړشو، هغه ترسره کوي. نو په چارو کې د دوی د همدې جدیت او خوزنتوب له سببه د شاړې کلمه چې موخه يې تلل او لاس په کار کېدل دي په خپلو خبرو کې ډېر کاروي. له همدې امله له څه باندې يوې پيړۍ څخه راپه دې خوا په تيره له بریتانويانو او شورويانو سره د جهاد او مبارزو په بهير کې په تيره د مشرقي خلک، پشه بيانو ته د شاړې نوم چې د پشه يي د (شاړيک = تلل) له مصدر څخه د امر يوه کلمه ده او د (ځئ) معنا لري کاروي.

خو دا د شاړې اصطلاح يوازې يوه پشه يي کلمه ده، نه د کومې ژبې او د قوم نوم. چې له نیکه مرغه اوس پوه او هوشيار خلک د شاړې د نامه پرځای (چې ځينې يې په تېره بې سوادان په بې پروايۍ سره د بې حاصل او د شاړې سيمې د اوسيدونکو په مفهوم استعمالوي) پشه يي چې له پاشا، پاچا او پادشاه څخه اخیستل شوی څو زره کلن نوم دی، کاروي.

څرنگه چې يادونه هم وشوه پشه يي وگړي د هيواد څخه بهر په نورو ملکونو کې د کوهستاني، چرکس او د چېسيانو په نامه هم ياد شوي چې په دې اړه زياتو څيړنو ته اړتيا ليدل کيږي.

کلمه پدې سيمه کې پخوانۍ ده. لکه د نورگل (گل په فتحه سره په پشه يي کې درې ته وايي او ځينې يې گول هم تلفظ کوي) نورلام صاحب، دره نور او په نورو نومونو کې چې د کونړ، لغمان او د ننگرهار ولايتونو پشه يي مېشتو سيمو پورې اړه لري، که دا سمه وي نو دا هم بيا زموږ د پشه بيانو مال دی چې ډيره لرغونتيا لري او دغو سيمو ته د اسلام له راتگ څخه مخکې هم د غو نومونو شتون درلود. په داسې حال کې چې ځينو د نورستان ژبه پشه يي بللې او د نورستاني ژبو د خصوصياتو په اړه ليکي چې: «دغو ټولو ژبو له ځانگړتياوو څخه يوه دا ده چې په شمېر کې د سلو پر ځای سل، سل او د زرو پر ځای څلور سوه کاروي، البته په څو وروسته لسيزو کې په راډيو کابل کې يوه برنامه په (پشه يي) ژبې خپرېږي چې ويل کيږي هماغه د نورستان د خلکو ژبه ده.» (۲۷)

فيض محمد کاتب پشه بيان او نورستانيان د جديد الاسلام په نامه ياد کړي او ليکي: «دغه فرقه تقريباً پنځه سوه زره تنه دي او د هندوکش د غرونو د لړۍ په بطن کې له پنجشير او د بدخشان د منجان له کوتل څخه تر لمقان (لغمان)، چترال، کاشغر او د آريټ او شماش، کلمان او آسماره پورې اوداسې نورو پورې رسېږي، پخوا يې د اسلام مېن دين منلی و او باقي په ۱۳۱۳ هجري قمري کال کې د امير عبدالرحمن خان له خوا د لښکرو په سوق مسخر، مطيع او د حضرت خيرالبحر د دين منونکي شول.» (۲۸)

ماخذونه:

- ۱- د چينايانو يونليكونه، ۱۵۰ مخ، د عبدالکريم محب ژباړه.
- ۲- د افغانستان ژبې او توکومونه، څېړنمل دوست محمد دوست، ۴۱۶ مخ، پښتو ټولنه، ۱۳۵۴ کال.
- ۳- د پښتو ادبياتو تاريخ، لومړی ټوک، ۶۰ مخ، پوهاند عبدالحی حبيبي.
- ۴- کابل مجله، لومړی گڼه، ۸۵ مخ، روحي، ۱۳۶۲ کال.
- ۵- د افغانستان لنډ تاريخ، عبدالحی حبيبي، ۱۳ مخ، پښتو کونکي عبدالرووف بېنوا.
- ۶- افغانستان تاريخي، پوهاند محمد حسين يمین، ۲۳۸ مخ، ۱۳۸۰ کال، انتشارات سعيد.
- ۷- د افغانستان ژبې او توکومونه، دوست محمد دوست، ۴۱۴ مخ، پښتو ټولنه، ۱۳۵۴ کال.
- ۸- آريانا دايرت المعارف، جلد سوم، ۷۹۱ مخ.
- ۹- د افغانستان پخوانی تاريخ، لومړی جلد، علی احمد کهزاد، ۱۲۷ مخ، ۱۳۳۴ کال.
- ۱۰- در مورد مردم و زبان پشه يي، محمد زمان کلمايي، گردآورنده نورمحمد چمار، ۱۲ مخ، پشاور چاپ، ۱۳۷۱ کال.
- ۱۱- اصلاح ورځپاڼه، محمد پرويش شاهين، ۷ مخ، د ۱ / ۹ / ۱۳۹۱ گڼه.
- ۱۲- آريانا دايرت المعارف، جلد سوم، ۴۲۲ مخ.
- ۱۳- آريانا مجله، ۲۷۶ مخ، ۱۳۴۷ کال، جوزا او سرطان پرله پسې گڼه.
- ۱۴- جغرافيايي تاريخی افغانستان، مير غلام محمد غبار، ۷۵ مخ، حواشي و تعليقات فرید بیژند، ۱۳۷۶ کال.
- ۱۵- پورتنی یاد اثر، ۱۵۶ - ۱۵۷ مخ.
- ۱۶- افغانستان بنياد دايرت المعارف اسلامي، ۷۴ مخ.
- ۱۷- پورتنی یاد اثر، ۱۰۳ مخ.
- ۱۸- نژادهاى افغانستان، میجر جراح. ایچ دبلیو بیلو، ۷۸ - ۸۰ مخونه، جنوری ۱۸۸۵، برگردان دکتور لعلزاد، جولای ۲۰۰۸ ميلادي.
- ۱۹- د افغانستان جغرافيايي قاموس، پنځم جلد، ۱۷۶ مخ.
- ۲۰- د کابل سلطنت بيان، دوهم ټوک، ۳۵۷ - ۳۵۸ مخونه، ليکوال مونت ستوارت الفنستن، ژباړونکی پوهنوال داکتر محمد حسن کاکړ، ۱۳۶۱ کال.
- ۲۱- د کابل سلطنت بيان یاد اثر، لومړی جلد ۲۳۰ او ۳۲۹ مخونه، ژباړونکی داکتر محمد حسن کاکړ او نصرالله سوبمن، ۱۳۵۹ کال.
- ۲۲- حیات افغاني، محمد حیات خان ۶۴۶مخ، دفرهاد ظريفي او عبدالطيف طالبی ژباړه، کابل ۱۳۶۲
- ۲۳- کابل سلطنت بيان یاد اثر، لومړی جلد، ۲۲۶-۲۲۴ مخونه.
- ۲۴- د جغرافيايي تاريخی افغانستان، مير غلام محمد غبار، ۱۸۸ مخ.
- ۲۵- تواريخ خورشيد جهان، شیرمحمدخان، ۱۳۱۱هجري کال، ۳۱۳مخ.
- ۲۶- نژاد های افغانستان یاد اثر، ۱۲۴مخ.
- ۲۷- تاريخ افغانستان ۱، از آغاز تا ظهور اسلام، علي اکبر فياض، ۵۶ مخ، مشهد، سنبله ۱۳۸۰.
- ۲۸- نژاد نامه افغان، ملا فيض محمد کاتب هزاره، ۱۵۴ مخ، ۱۳۷۲ کال.

کاروان

غزل

ته چې په خوب کې راځې، ته چې په خيال کې راځې
سپينې شاهينې وايه، کله په جال کې راځې؟
زه چې مانۍ جوړوم، د تصور د دنيا
په هره خنښته کې ته، په هر ديوال کې راځې
د بنگر و شرنګ دې خيژي، له پايز بونوسره
د پښتنو کلي ته، په ورينمين شال کې راځې
د سنځل گل و وړمې، د گلابونو غنچې
هم په هنر کې راځې، هم په کمال کې راځې
وزير د عقل مې خورې، شطرنج دميني کوي
چې کشت مات را کوي، په کوم يو چال کې راځې؟
تر سپوږمۍ سپين کاغذه، پرتا سندر له ليکم
تابه رانيسمه ترې، که په شمال کې راځې
راشه ځواب شه زما، بنکلی کتاب شه زما
زه بې ځوابه يم، په هريو سوال کې راځې
زه چې شراب راواخلم، نشه نشه پکې ته
زه چې رباب راواخلم، په سرو تال کې راځې
نری باران يې زما، لمرد آسمان يې زما
د تور و غرونو پر سر، په زرغون تال کې راځې
زه چې لمانځه ته روان، دخداي کاله ته روان
په ترنم ترنم، غر د بلال کې راځې
په زړه مې چک لگوي، لکه غزل د کاروان
اخ دلونکو غوتي، په شنه د شمال کې راځې

غزل

حافظ

ای پادشه خوبان داد از غم تنهایی
 دل بی تو به جان آمد وقت است که باز آیی
 دایم گل این بستان شاداب نمی ماند
 دریاب ضعیفان را در وقت توانایی
 مشتاقی و مهجوری دور از تو چنانم کرد
 کز دست بخواهد شد پایاب شکیبایی
 ساقی چمن! گل را بی روی تو رنگی نیست
 شمشاد خرامان کن تا باغ بیارایی
 ای درد توأم درمان در بستر ناکامی
 وی یاد توأم مونس در گوشه تنهایی
 در دایره قسمت ما نقطه تسلیمیم
 لطف آنچه تو اندیشی حکم آنچه تو فرمایی
 زین دایره مینا خونین جگرم می ده
 تا حل کنم این مشکل در ساغر مینایی
 حافظ شب هجران شد، بوی خوش وصل آمد
 شادیت مبارک باد، ای عاشق شیدایی

تعليم و تربيه از نظر برخي دانشمندان

بسياري از صاحب نظران بزرگ، در طول تاريخ، با ارائه نظرات و ديدگاه هاي ارزشمند خود، تعليم و تربيت جهاني را تحت تاثير قرار داده و منشا تحولات بزرگ در آن شده اند؛ از اين رو آشنائي معلمين و استادان ما با ديدگاه ها و نظرات آنان ضروري است. در اين مقاله، زندگي نامه و عقايد و افكار ده تن از صاحب نظران بزرگ عرصه تعليم و تربيت شامل كمينيوس، روسو، پستالوزي، هربارت، فروبل، ماکارنکو، ديوي، مونتسوري، پياژه و بلوم به طور مختصر آمده است. اينان كساني اند، كه افكارشان در شكل گيري تعليم و تربيت جديد در نقاط مختلف جهان موثر بوده است .

كمينيوس (Comenius) (۱۶۷۰ - ۱۵۹۲) م

كمينيوس، يكي از استادان بزرگ تعليم و تربيت اروپا در قرن هفدهم ميلادي و يكي از بنيان گذاران تعليم و تربيت جديد مغرب زمين است. او كه زندگاني خود را در ميان آشوب و جنگ هاي مذهبي و چه بسا دور از سرزمين خويش در آوارگي گذراند، از دوران مدرسه خود تجارب تلخي اندوخت، از اين جهت با فراهم آوردن محتوای نو برای تدريس در مدارس و ابداع روش هاي تازه تدريس، اصلاحاتي در زمينه تعليم و تربيت به عمل آورد. از سوي ديگر، حوادث دلخراش و مصيبت بار جنگ هاي سي ساله اروپا، او را به اين فكر انداخت كه ريشه تمام دردها، مفاسد اجتماعي و حتي بين المللي در نبود تعليم و تربيت كافي و صحيح است. لذا برای تسكين آلام و درمان بيماري هاي اجتماعي، پيشنهاده كرد كه همگان بايستي از تعليم و تربيتي همه جانبه برخوردار شوند. نظرات وي از جمله: برابري انسان ها در برخورداري از تعليم و تربيت، مساوات دختران و پسران و بازبودن مرزها برای تبادلات فكري برای مردم آن زمان بسيار تازگي داشت. اولين كتاب درسي تصويري در سال ۱۶۵۸ م توسط كمينيوس تهيه شد. او درباره روش آموزش شش اصل زير را بيان کرده است:

- 1- طبيعت، هر كاري را، در زماني مناسب انجام مي دهد .
- 2- در طبيعت، نخست ماده و سپس صورت است؛ چنان كه نخست تخم يا جنين است كه بي شكل و پسان ماده است و پس از آن، موجودي كه با شكل معين مي شود .

- 3- طبيعت راه خود را گام به گام می پیماید .
- 4- تحول طبیعی همواره از درون صورت می گیرد .
- 5- طبیعت، در پدید آوردن چیزها از حالت کلی آغاز می کند و به سوی حالت جزئی می رود .
- 6- طبیعت، هر چیزی را برای مقصودی پدید می آورد.

کمینیوس، با توجه به اصول فوق، نتیجه می گیرد: " بهترین دوره تربیت، دوره کودکی است. موضوعات درسی باید متناسب با سن دانش آموزان انتخاب شود. در آموزش هم باید ابتدا به خود اشیا و سپس به واژه ها و مفاهیم پرداخت. در آموزش زبان هم، خواندن متن، باید پیش از بیان قاعده کلی و دستور زبان باشد. در هر گونه آموزش باید ابتدا با نمونه ها آشنا شد و پس از آن با قاعده ها و قانون ها.

روسو (Rousseau) (۱۷۷۸ - ۱۷۱۲) م

ژان ژاک روسو در سال ۱۷۱۲م در ژنیف سویس متولد شد. او زندگی پر حادثه ای داشت و بخشی از عمر خود را در سرگردانی گذراند. کتاب هایش را چندین بار سوختاندند. اما او همه را دوباره نوشت و به هر ترتیب بود عقاید و نظرات خود را منتشر کرد . دو کتاب "امیل" و "قرار داد اجتماعی" از آثار مشهور روسوست که به زبان های مختلف دنیا ترجمه شده است. روسو اغلب عمر خود را در شهرهای مختلف گذراند. دیدگاه ها و نظرات مهم او به شرح زیر است: روسو در کتاب "امیل" و سایر آثارش به عالم طبیعی اعتقاد فراوانی دارد و معتقد است، هر چیزی به همان صورتی که پرورده قدرت آفریدگار جهان است خوب است. ولی متاسفانه هر چیزی در دست انسان، تغییر ماهیت می دهد. انسان در طبیعت نیک است، ولی جامعه او را بد می کند. انسان در حالت طبیعی آزاد است، ولی جامعه او را به بردگی می کشاند .از نظر وی، تعلیم و تربیت چنانچه بخواهد با طبیعت هم‌نوا شود، باید به کودک احترام بگذارد. از آنجا که کودکان از نظر طبیعی با یکدیگر متفاوت هستند، آموزش و پرورش باید فردیت کودک را مورد توجه قرار دهد. وی توصیه می کرد " :کار تعلیم و تربیت را با شناخت دانش آموزان آغاز کنید! " به عقیده وی، قبل از اینکه کودک توانایی فهمیدن به دست آورد، نباید به او چیزی آموخت. آموزش و پرورش کودک باید کم تر گفتاری و بیش تر حسی و تجربی باشد. به عبارت دیگر، به جای این که کودک مطلبی را به طور مستقیم از کتاب بیاموزد، می تواند آن را از طریق تجربه مستقیم فرا گیرد. پاهای، دست ها و چشم ها، نخستین معلمان کودک هستند و جایگزین کردن کتاب به جای آنها، به منزله آن است که کاربرد عقل و خرد را از دیگران بیاموزد.

روسو می گوید: " انسان به وسیله سه استاد تربیت می شود: طبیعت، اشیا و انسان های دیگر. تربیت آن گاه به درستی صورت می گیرد که این تاثیرهای گوناگون با هم هماهنگ باشند. " روسو معتقد است: " آموزگار خوب کسی نیست که در کم ترین زمان، بیش ترین چیزها را آموزش می دهد؛ بلکه

کسی است که شوق به آموختن و فهمیدن را در شاگرد بر می انگیزد؛ زیرا هدف آموزش و پرورش گردآوری و انباشتن اطلاعات نیست، بلکه به کار بردن توانایی اندیشیدن و فهمیدن است. انسان در اثر تربیت باید چنان بار آید که بتواند در کارهای گوناگون وظیفه خود را همچون یک انسان انجام دهد، در شرایط گوناگون درست رفتار کند و برای خوب زندگی کردن آگاه شود. "افکار روسو در آن زمان مورد پذیرش بسیاری از افراد قرار نگرفت و پارلمان پاریس کتاب "امیل" را مغایر با مذهب و مصلحت کشور دانست و دستور سوزاندن آن را صادر کرد.

پستالوزی (Pestalozzi) (۱۸۲۷ - ۱۷۴۶) م

پستالوزی از مریانی است که آثار متعددی تالیف و آرای خود را از طریق این آثار نشر کرده است. او به کودکان بی سرپرست و محروم خدمات فراوانی ارائه کرد؛ حتی بخشی از زمین مزروعی خود را به مدرسه تبدیل کرد و در آن به تعلیم و تربیت کودکان مستمند پرداخت. دیدگاه ها و نظرات مهم تربیتی وی به شرح زیر است: پستالوزی تعلیم و تربیت را رشدی طبیعی، فزاینده و هماهنگ می دانست که شامل تمام توانایی ها و استعدادهاى کودک می شد. به نظر وی، جسم، ذهن و عاطفه باید به طور توأمان و همزمان پرورش می یافتند.

مبنای روش پستالوزی بر این اعتقاد پایه گذاری شده بود که می گفت: "حواس ما، مخازن دانش ما هستند". این عقیده موجب شد که اشیای واقعی در درس گنجانیده شوند. در این روش، کودک مشاهدات و تجارت عملی خود را به شیوه ای تحلیل و مطابق با آنچه که در گنجینه حواس داشت، می فهمید. به علاوه هدف، تنها آشنایی با مجموعه ای از حقایق نبود بلکه کاربرد آن ها نیز مورد توجه بود. از این رو در آموزشگاه های پستالوزی، کارهای عملی و آموزش های حرفه ای، هم به عنوان منبعی برای زندگانی اقتصادی کودکان و هم به عنوان پایه آموزش های نظری اهمیت و نقش داشتند. آموزش های دینی و اخلاقی نیز مورد توجه پستالوزی بودند. او در این زمینه چنین بیان کرده است: "انسان، آن گاه خدا را می شناسد، که خود را بشناسد. هیچ کس نمی تواند تنها از راه گفتار، کسی را به سوی دین هدایت کند. این کار با کردار ممکن است. چه سودی دارد به کودک یتیم بگوییم که پدری در آسمان ها دارد. اگر کودک یتیمی را مانند فرزند خود بزرگ کنید، آموخته اید که پدری در آسمان ها دارد؛ همان خدایی که شما را چنان آفریده است که کودک یتیم را همچون فرزند خود بنگرید".

پستالوزی در آموزش، محبت را اساس کار خود قرار می داد و انضباط خشک و توأم با خشونت که در آن زمان رایج بود، در روش او به کار گرفته نمی شد، پستالوزی بخش عمده ای از فعالیت های خود را به تربیت معلمان پرداخت و همواره معلمانی برای آموزش روش وی از نقاط مختلف جهان به نزد او می آمدند.

هربارت (Herbart) (۱۸۴۱ - ۱۷۷۶) م

هربارت، معلم آلمانی بود که مطالعات عمیقی در فلسفه آموزش و پرورش داشت و مدت ها به تدریس آن پرداخت. وی از شخصیت هایی بود که می خواست تعلیم و تربیت را بر پایه های استوارتری قرار دهد. به این منظور آن را به صورت رشته ای علمی و دانشگاهی درآورد. حتی یک مدرسه تجربی تاسیس کرد و عقاید و افکار خود را در آن به تجربه گذاشت. افکار و اندیشه های تربیتی هربارت به شرح زیر است: هربارت بر این عقیده بود که: " آموزش درست، آن است که با علائق کودکان همراه باشد؛ زیرا علاقه و توجه با یکدیگر ارتباط نزدیک دارند." او توجه را دو نوع می دانست؛ یکی توجه خود به خودی، که کودک آزادانه و به میل خویش بروز می دهد و دیگری توجه اجباری که کودک به سوی آن برانگیخته می شود. هربارت حفظ کردن حقایق مجزا از یکدیگر را غلط می پنداشت و آن دسته از حقایق را برای آموختن انتخاب می کرد که با هدف های مورد نظر خود ارتباط داشتند . او برای آموزش مراحل زیر را قائل بود:

- 1- آمادگی: کودک برای یادگیری و شناخت باید به موضوع مورد یادگیری علاقه داشته باشد و در این مرحله، ذهن او باید برای آموختن آماده شود.
 - 2- رانه مطالب: در این مرحله، مطالب تشریح و درس ارائه می شود.
 - 3- ربط یا تداعی: در این مرحله، کودک مطالب جدید را با آموخته های قبلی خود ارتباط می دهد و تشابهات و تفاوت های دانستنی های قبلی با درس جدید مشخص می شود .
 - 4- تعمیم: این مرحله، شامل تدوین قواعد، اصول و تعریف ها است .
 - 5- کاربرد: در این مرحله، دانش آموز استنباط خود را از اصول کلی که در مرحله چهارم به دست آورده است، به آزمایش می گذارد و عملاً آن را به کار می گیرد.
- طبق نظر هربارت، آموزش به معنی دقیق آن، فراهم آوردن زمینه پدید آمدن اندیشه های تازه و پیوند آن ها با اندیشه های پیشین است. به عقیده وی، آموزش پایه پرورش است؛ زیرا با سازمان دادن به اندیشه ها، دلبستگی و انگیزه پدید می آید و در چگونگی رفتار و منش تاثیر می گذارد و دامنه این تاثیر به جنبه های ذوقی و اخلاقی گسترش می یابد.

فروبل (Frobel) (۱۸۵۲ - ۱۷۸۲) م

فروبل، دانشمند بزرگ آلمانی در سال ۱۷۸۲م در آلمان متولد شد. وی دوران کودکی را با سختی گذراند و چون والدینش از او استنباط درستی نداشتند، به صورت مردی کمرو و درونگرا درآمد. فروبل سال ها از شغلی به شغلی دیگر می پرداخت تا این که در مدرسه کوچکی، واقع در فرانکفورت به تدریس پرداخت و به شغل معلمی علاقه مند شد. او برای مطالعه در روش آموزش پستالوزی که در آن زمان معروف بود، به سوئیس سفر کرد و پس از مطالعه به آلمان بازگشت و در سال ۱۸۱۶م، مدرسه کوچکی بر اساس روش آموزش پستالوزی دایر کرد.

و به تدريج به شرح ديدگاه ها و نظرات تربيتي خود و تاليف كتاب و مقاله پرداخت. فروبل اولين بنيانگذار كودكستان (به نام باغ كودكان) بود. نظرات تربيتي مهم وي به شرح زير است: فروبل معتقد بود كه: " تعليم و تربيت بايد شخصيت كودك را پرورش دهد و اساسا اين رشد بايد خودجوش باشد. " فروبل برنامه هاي كودكستان خود را طوري سازمان داد كه كودك را به طور خود جوش به فعاليت وامی داشت. حرکت، بازی، شعر، شناخت رنگها، داستان و انواع فعاليتهاي مختلف، اساس كار كودكستان وي بود. وي سه نوع مواد ویژه در آموزش به كار می گرفت: شعرهای كودكانه، اسباب بازی و سرگرمی. اسباب بازی و سرگرمی، فعاليت های جسمی كودكان را به كار می گرفتند. اسباب بازی ها در آن زمان به شكل های مختلف ساخته می شدند. سرگرمی ها هم از موادی بودند كه قابليت شكل پذیری داشته باشد؛ مانند گل رس، شن و مقوا. فروبل روی داستان هم بسیار تأكيد داشت. پس از اين كه معلم داستان را نقل می كرد، اثر آن در بيان كودك، در شعرهايش و در بازی های او نمايان می شد. فعاليت های مختلف عملی فروبل در آموزش، موجب توجه فراوان به آموزش عملی شد. به عقیده فروبل، كار و نقش استاد تنها راهنمایی و هدايت شاگردان بود. وي عقیده داشت كه در ذات هر موجودی، غايی نهفته كه با او آفریده شده است؛ ولی اين مقصود، با تعليم و تربيت تحقق می يابد. تربيت نیز يك مقصد دارد و آن پروردن طبيعت حقيقي و خدایي انسان و نمايان كردن جنبه های ابدی و بی پايان او است .

ماكارنكو (Makarenko) (۱۹۳۹ - ۱۸۸۸) م

ماكارنكو در روستايی واقع در اوكراین روسيه متولد شد. او پس از طی دوره تعليمات عمومي، يك دوره تربيه معلم يكساله گذراند و در مكتهبی مشغول تدریس شد. در نخستين سال تدریس، شاهد انقلاب ۱۹۰۵م در روسيه شد و برای پی بردن به علل انقلاب، به مطالعه كتب ماركسيستی پرداخت. در سال ۱۹۱۴م وارد موسسه معلمان شد و در سال ۱۹۱۷م با دريافت مدال طلا از آن جا فارغ التحصيل شد و به عنوان محصل ممتاز و معلم طراز اول روسيه شهرت يافت. آن گاه مدیریت يك مكتب ابتدایی را بر عهده گرفت.

نظرات و ديدگاه های مهم او به شرح زير است :از ديدگاه ماكارنكو، معلمان و استادان بايد هدف های خود را از مطالعه نیازهای جامعه به دست آورند. تعليم و تربيت بايد متوجه رشد عقلانی، آموزش حرفه ای، سياسی و اخلاقی باشد. انسان تربيت یافته بايد سواد و اطلاعات سياسی داشته و فعال باشد. از نظر شخصی هم منظم، متعادل، مصمم، آینده نگر و به اهداف و رفتار جمعی پايبند باشد. " از ماكارنكو مقالات و آثار فراوانی به چاپ رسيده كه او در آن ها، افكار و اندیشه های خود را بخصوص درباره تربيت جمعی مطرح کرده است. برخی از كتاب های وي، از جمله كتاب " شكوفایی تن و جان " به فارسی نیز ترجمه شده است .

جان ديويي (John Dewey) (۱۸۵۹ - ۱۹۵۲) م

جان ديويي از مربيان بزرگ به شمار می رود. او در سال ۱۸۵۹م در برلینگتون آمریکا متولد شد. ديويي در آغاز جوانی، دوره مکتب و سال های نخست دانشگاه، هوش و استعدادی قوی از خود نشان داد؛ به گونه ای که در هنگام تحصیل در مکتب در حد متوسط بود و احتمال داده نمی شد بتواند برای تحصیلات عالی وارد پوهنتون شود؛ اما به هر حال به تحصیلات عالی راه یافت و سال ها آخر تحصیل در دانشگاه، نقطه عطفی در افکار او بود؛ چنان که نشانه های خلاقیت فکری و فعالیت فلسفی از خود بروز داد.

ديويي پس از اتمام تحصیلات در دانشگاه، آرا و نظرات تربیتی خود را مطرح کرد. او در دانشگاه شيكاگو مکتبی تاسیس کرد که حکم لابراتوار را داشت. سپس به پوهنتون کلمبیا رفت و در تالیفاتش، اندیشه های تربیتی خود را منتشر کرد. از آن پس افکار و نظرات وی در تحولات آموزش و پرورش در سطح جهان موثر واقع شد. مقالات و کتب فراوانی از ديويي به چاپ رسیده که تعدادی از آن ها به سایر زبان ها و از جمله به زبان فارسی ترجمه شده است. بخشی از دیدگاه ها و نظرات تربیتی مهم ديويي به شرح زیر است: از نظر ديويي، تجربه و تفکر، در تربیت بسیار مهم تلقی شده است. انباشتن اطلاعات بی معنی در ذهن، یادگیری و فهم واقعی نیست. یادگیری واقعی از طریق تجربه، یعنی تاثیر و تاثر متقابل فرد با محیط صورت می گیرد، تفکر و تحقیق علمی را ديويي شامل پنج مرحله دانسته است. در مرحله اول، انسان به عمل و تجربه می پردازد. در مرحله دوم، به مساله ای برخورد می کند. در مرحله سوم، اطلاعاتی درباره آن مساله گردآوری می کند. در مرحله چهارم، به کمک آن اطلاعات راه حل می جوید. در مرحله پنجم، پس از انتخاب راه حل دوباره به عمل و تجربه روی می آورد. وی معتقد است: " هدف تربیت نباید ثابت باشد، بلکه باید آمیخته با عمل باشد. هدف عمده تربیت رشد و توسعه است که فرایندی مستمر می باشد. " ديويي پنج اصل زیر را در تربیت بیان کرده است:

- 1- اصل استمرار و پیوستگی: تعلیم و تربیت که بر اساس تجربه است، استمرار و پیوستگی دارد .
- 2- اصل رابطه متقابل: در تجربه بین فرد و محیط ، رابطه متقابل وجود دارد .
- 3- اصل کنترل اجتماعی: هر فردی به طور گسترده تحت کنترل اجتماعی است. این کنترل احساس آزادی فرد را از بین نمی برد. معلم نیز از تحمیل و کنترل فردی باید جلوگیری کند و کنترل جمعیت را بر محیط حاکم کند.
- 4- اصل آزادی: معلم باید رغبت ها و تمایلات کودک را در نظر بگیرد و با هدایت آن ها از اجبار و تحمیل خودداری کند .
- 5- اصل هدف: آموزش و پرورش صحیح باید هدف هایی قابل انعطاف و قابل تطبیق با شرایط و مقتضیات جدید و غیر تحمیلی و متناسب با علاقمندی کودکان داشته باشد.

مونټسوري (Montessori) (۱۹۵۲ - ۱۸۷۰) م

خانم ماریا مونټسوري، نخستین زنی بود که در سال ۱۸۹۶م از دانشگاه رم به دریافت درجه دکترای طبابت نائل آمد و سپس عهده دار تدریس درباره تعلیم و تربیت کودکان استثنایی به معلمان در رم شد و خود نیز به تحصیل در زمینه های کودکان استثنایی، فلسفه و روان شناسی تجربی پرداخت. او در رم "خانه کودکان" را تاسیس کرد و با انتشار کتاب "روش تعلیم و تربیت و فعالیت های گسترده در خانه های کودکان" آرا و نظریات خود را منتشر کرد. وی با تاسیس مرکز تحقیقات تربیتی کلیسای اطفال و فعالیت در یونسکو، بر دامنه فعالیت هایش افزود و به برخی کشورهای امریکای شمالی، اروپایی و آسیایی سفر کرد. مقالات و کتاب های وی به اغلب زبان ها ترجمه و منتشر شده است.

دیدگاهها و نظریات تربیتی مهم وی به شرح زیر است:

مونټسوري، کودک را کاملا آزاد می داند و لازمه آزادی را عدم مداخله در کارهای او بیان می کند. او عقیده دارد که فرد آزاد باید استقلال داشته باشد. لازمه داشتن استقلال این است که کودک شخصا و بدون کمک گرفتن از دیگران، کار انجام دهد. فایده تعلیم و تربیت در خودجوش بودن آن است؛ به این معنی که وقتی کودک با وضعیت کلی وظیفه اش آشنا می شود، می تواند خود به تنهایی آن را ادامه دهد. چنانچه کودک اشتباه کند، فرصت خواهد داشت تا خطای خود را کشف و برطرف سازد. در مکتب مونټسوري، کودک فعالیت مورد علاقه خود را انتخاب و آن را بدون دخالت دیگران انجام می داد، مگر این که آن فعالیت باعث مزاحمت سایر کودکان می شد. او به تربیت حسی و عقلانی توجه داشت. هدف او این بود که از طریق تمرین هایی مانند: دقت کردن، مقایسه کردن و تمیز دادن، حواس کودک را تقویت کند. مونټسوري آموزش خواندن و نوشتن به کودکان را تا قبل از شش سالگی، مفید نمی دانست. وی در آموزش خواندن و نوشتن روش دقیقی به کار می برد و در آن سعی می کرد تا هر نوع آموزش مستقیم و تقلیدی را حذف کند. او همواره از نوشتن آغاز می کرد و معتقد بود که کودک در نوشتن، از وجود درونی خویش، از آنچه می شناسد، از آنچه فکر می کند، کلمه ای که در ذهنش هست و باید بیان شود، شروع می کند؛ در حالی که خواندن، کلمه به عنوان چیزی خارجی است که باید بیاموزد.

ژان پیاژه (j. piaget) (۱۹۸۰ - ۱۸۹۶) م

ژان پیاژه در سال ۱۸۹۶م در شهر نوشاتل سویس به دنیا آمد. او پس از گذراندن تحصیلات ابتدایی به تحصیل در زیست شناسی و فلسفه پرداخت و درجه دکترای خود را در رشته جانور شناسی دریافت کرد. با توجه به علاقه خود، به تحقیق و تفکر در علوم انسانی و بویژه در روان شناسی کودک پرداخت و با ادوارد کلاپر که از روان شناسان و محققان معروف به شمار می رفت و رئیس موسسه

علوم تربيتي معروف به موسسه ژان ژاک روسو بود، همکاري کرد. در سال ۱۹۴۰ م پس از وفات کلاپارد، جانشين وی شد و علاوه بر آن، به تدریس در پوهنتون های ژنو و پاریس پرداخت. مدتی هم در دفتر بين المللی تعليم و تربیت اشتغال داشت. وی آثار علمی، مقالات و کتب فراوانی تالیف کرد که تعدادی از آن ها به زبان فارسی نیز ترجمه شده است. دیدگاه ها و نظریات مهم پياژه به شرح زیر است: پياژه با مطالعه روی هوش و مراحل رشد انسان، می گوید که اساسی ترین کارکردهای هوش، فهم و ابداع است. این دو از هم تفکیک ناپذیرند. وی مراحل رشد ذهنی را چهار مرحله زیر دانسته است: مرحله اول: حسی و حرکتی که از تولد تا دوسالگی را شامل می شود. مرحله دوم: هوش نمادی یا نشانه ای که دو تا هفت سالگی را شامل می شود. مرحله سوم: مرحله هوش عینی یا انضمامی است که از هفت تا یازده سالگی را شامل می شود. مرحله چهارم، هوش نظری یا صوری است که یازده سالگی به بعد را در بر می گیرد. پياژه هر یک از مراحل فوق را به اجزای کوچک تر نیز تقسیم کرده است.

به طور کلی در مرحله اول، کودک تنها از ادراک حسی و حرکتی به عنوان ابزار استفاده می کند و قادر به تفکر و تصور نیست. در مرحله دوم، کودک می تواند اشیا را رویدادهایی را که در زمان حال قابل ادراک نیستند، به وسیله علائم یا نشانه های متفاوت و از طریق یادآوری تصور کند. سخن گفتن و نقاشی کردن از آثار این مرحله است. در مرحله سوم کودکان توانایی عملیات منطقی گوناگون را - البته تنها در مورد پدیده های عینی - به دست می آورند. در مرحله چهارم فرد قادر می شود تا درباره واقعیت های انتزاعی تفکر و امور را تجزیه و تحلیل کند. مراحل رشد ذهنی پياژه، در برنامه ریزی درسی و تهیه و تدوین مواد آموزشی و فعالیت های یادگیری برای کودکان کاربردهای فراوانی دارد. به عقیده پياژه، نظام آموزش و پرورش باید از یک سو روش های علمی، نیازها و ارزش های اجتماعی را تشخیص دهد و در برنامه ها و رشته های تحصیلی بگنجانند و از سوی دیگر، کودکان و نوجوانان را از لحاظ قدرت یادگیری بشناسد و با روش های مناسب، آنان را به هدف های تعیین شده نزدیک کند، پياژه روی فعال بودن کودکان در امر آموزش تاکید می کند و به توصیه روش فعال در تدریس می پردازد. در آموزش کودکان، به ویژه در سنين پايين هم آموزش های عملی و هم آموزش به کمک حواس را مورد تاکید قرار می دهد .

بنجامین بلوم (Benjamin Bloom) (۱۹۹۹ - ۱۹۱۳) م

بنجامین بلوم در سال ۱۹۱۳ م، در لنسفورد واقع در پنسیلوانیا متولد شد و در سال ۱۹۹۹ م وفات یافت. او دوره لیسانس و ماستری را در سال ۱۹۳۵ م در دانشگاه پنسیلوانیا گذراند و دوره دکترای تعليم و تربیت را در سال ۱۹۴۲ م در پوهنتون شيكاگو به پایان رساند. سپس به عضویت کمیته امتحانات دانشگاه شيكاگو درآمد.

تا مدت ها مسوولان تعليم و تربيت كشورهاي مختلف از وي براي مشاوره هاي تربيتي دعوت به عمل مي آوردند. وي به عنوان معلم، محقق و استاد، خدمات فراواني ارائه كرد. از وي هجده عنوان كتاب به چاپ رسيده كه تعدادي از آن ها به زبان فارسي نيز ترجمه شده است. ديده گاه ها و نظريات اساسي او به شرح زير است:

طبقه بندي هدف هاي تربيتي:

بلوم با همكاري تعدادي از همكاران خود، هدف هاي آموزشي را (هدف هايي كه دانش آموزان پس از طي كردن يك دوره آموزشي مي توانند به آن ها دست يابند) طبقه بندي كرد. طبقه بندي آن ها بسيار مشهور است. در اين طبقه بندي، هدف هاي آموزشي در سه حيطه يا حوزه شناختي، عاطفي و رواني - حركتي تقسيم بندي شده است. در حوزه شناختي، دانش، معلومات و مهارت هاي ذهني قرار گرفته اند. در حوزه عاطفي، علائق، انگيزش و نگرش ها قرار گرفته اند و در حوزه رواني و حركتي هم فعاليت هايي مطرح شده اند كه هم جنبه جسماني و هم رواني دارند؛ مانند نوشتن يا تايپ كردن. طبق طبقه بندي بلوم، هدف ها در حوزه شناختي شش نوع و عبارتند از:

1- دانش

2- فهميدن

3- كار بستن

4- تحليل

5- تركيب و

6- ارزشيابي .

از ديگر نظرات مهم بلوم، " يادگيري در حد تسلط " است. طبق اين نظريه، اگر روش تدريس، هوشيارانه و با نظم باشد، اگر در هنگام برخورد با مشكلات، بموقع به كمك دانش آموزان بشتابيم، اگر وقت لازم را براي يادگيري مطالب فراهم كنيم و اگر ملاك روشني براي سنجش مطالب يادگيري تعيين كنيم، اكثر دانش آموزان به سطح بالايي از يادگيري نائل مي شوند. بلوم و همكارانش در اين باره تحقيقات فراواني انجام داده اند و موفقيت آن را آزموده اند.

منابع

- ۱) بلوم؛ بنجامين و ديگران، طبقه بندي هدف هاي پرورشي كتاب اول حوزه شناختي، ترجمه علي اكبر سيف و خديجه علي آبادي، تهران، انتشارات رشد، ۱۳۶۸.
- ۲) سيف؛ علي اكبر، روان شناسي پرورشي، تهران، انتشارات آگاه، چاپ نهم، ۱۳۷۲.
- ۳) صفوي؛ امان الله، روند تكويني و تطبيقي تعليم و تربيت جهاني در قرن بيستم، تهران، انتشارات رشد، ۱۳۶۶.
- ۴) نقيب زاده، مير عبدالحسين، نگاهی به فلسفه آموزش و پرورش، تهران، ظهوري، چاپ دوم

د سرمؤلف مرستيال سهراب ديدار

د رحمان بابا په ديوان کې بشري څرکونه

د پښتو ادب په پراخه غيږه کې مور ډير نامتو او وتلي شخصيتونه، ليکوالان او شاعران لرو چې په خپلو ليکنو او شعرونو کې يې دنورو بيلابيلو خواو و ترڅنگ ټولنيزو خواو ته هم فکر کړی دی، هغوی هم د ټولني په گډوډيو، د انسانانو په خرابه اوبد برخليک ليکني کړي دي ناروا ته يې ناروا او بدو ته يې بد ويلي دي او د يوزله انسانانو په درد دردمن شوي دي. له دغو کسانو څخه يوه عبدالرحمن دی چې په پښتو ادبياتو کې د رحمان بابا په نوم شهرت لري او د شعرونو يو ديوان لري. د نوموړي ديوان په کوزه او بره پښتونخوا کې څوځلې خپور شوی دی او سريزې پرې ليکل شوي دي، په هره سريزه کې د نوموړي په ژوند او شعرونو باندې خبرې شوي دي.

پخوا به په يوه ټولنه کې د بابا لقب هغه چاته ورکول کيده چې يا به يې د تورې په زور ملکونه نيولي وو او يا به يې په خپل معنوي مقام سره زړونه تسخير کړي وو. رحمان بابا يوله همدغو کسانو څخه و که څه هم رحمان بابا يو تصوفي شاعر بلل شوی دی، خو که چيرې دده ديوان وليدل شي په ديوان کې يې داسې ټکي ترسترگو کيږي چې دهغو له امله سړی په څغرده ويلي شي چې نوموړی انسان اود انساني حقوقو پلوی وو دده د ديوان په کرښو کې بشر ته درناوی ترسترگو کيږي چې وروسته به پرې خبرې وشي.

رحمان بابا په ۱۰۴۲ هجري قمري کال کې د پېښور ښار د بهادر په کلي کې زيږيدلی د پټې خزانې د ليکوال محمد هوتک او دده د ديوان په حواله د عبدالستار زوی په قوم سرېن او په سرېن کې غورياخيل دی، په غورياخيلو کې مومند او بيا په مومند وکې د ويزی ابراهيم خيل بلل شوی دی. د وروستيو څيړنو له مخې جوتې شوې ده چې نوموړی په ۱۱۲۸ هجري قمري کال کې وفات شوی دی، زيارت يې د پېښور ښار په جنوبي خوا کې د گنج په هديره کې دی، که څه هم رحمان بابا په قوم مومند ښودل شوی دی خو خپله قوم ته دومره په

لورنظر نه گوري اوځان کومي قبيلې ته نه منسوبوي نوموړی ته انسانیت او انساني مقام لوړ ښکاري او انساني اړیکې ورته ښې معلومېږي او باور پري لري لکه چې په یویت کې داسې وایي:

زه عاشق یم سروکارمې دی له عشقه
نه خلیل، نه داود زی یم نه مومند

دخپل وخت دودیز علوم یې دهغه وخت له نامتو عالم ملا محمد یوسف څخه او بیا وروسته هندوستان ته تللی او هلته یې زده کړې دي. رحمان بابا د شعر یو دیوان لري. په پښتو اودري ژبه یې شعرونه لیکلي دي. دنوموړي شعرونه که څه هم ساده او اسانه دي، خو په همدغه ساده گۍ کې له قوي او هرډول محتوا څخه ډک دی. درحمان بابا هغه انځور چې اوس خپور شوی او منل شوی دی که چیرته درحمان بابا دیوان په ژوره توگه ولوستل شي او ورته څیر شو داسې به څرگنده شي چې رحمان بابا دپوره مطالعې خاوند و. درحمان بابا په دیوان کې دنورو موضوعاتو ترڅنګ داسې څرکونه لیدل کېږي او ثابتوي چې رحمان بابا دوخت دشاعرانو دشعرونو مطالعه کړېده لکه چې وایي:

جاهلان دی په مثال دمردۀ گانو عالمان دي به مثال دمسیحها

رحمان بابا د انسان په مقابل کې دظلم او ناروا مخالف و دا ځکه چې هغه انسان ته دانسان په صفت درناوی کاوه. رحمان بابا په دې عقیده و چې خدای ج انسان اشرف المخلوقات پیدا کړی دی او خدای انسان ته یو شمیر حقونه ورکړي دي چې باید ورته درناوی و شي او په خپل قلم یې اشاره ورته کړې ده. رحمان بابا انسان ته دهمدغه درناوي په خاطر قومونو ته خپل ځان نه منسوبوي لکه چې وایي:

انسانیت څه په دولت نه دی رحمانه بت که جوړ شي دسروزررو انسان نه دی

رحمان بابا په خپل دیوان کې د ټولنيزو اصلاحاتو په فکر کې و او خلکو ته یې ویلي چې باید په ټولنه کې په ارامۍ او سوکالی سره ژوند وکړئ اود یوبل درناوی وکړي، که څوک دیو انسان لپاره کوهي کني کیدای شي چې په خپله په هماغه کیندل شوي کوهي کې ولوړي. لکه چې وایي:

کوهي مه کنه دبل سړي په لار کې چیرې ستا به دکوهي په غاړه لار شي

نړيوال كوښښ كوي چې په ټوله نړۍ كې د سوليز ژوند لپاره هڅې كړنډۍ كړي، خو رحمان بابا په خپل وخت كې د سوليز ژوند پلوی و او په خلكو يې غبر كړی وو چې كه څوك په ټولنه كې ژوند كول غواړي نو بايد له يوبل سره په خدا، بنواخلاقو اونيك چلند سره ژوند وكړی

كه ژوندون دی خوهم دادی په جهان كې
چې د ورور او عزيز زړه پرې ازار شي
چې له چاسره تيرېږي په خدا
حاصل مه شه هغه خپله مدعا
په كار نه ده هميشه خپله مدعا
دغه هسې چارې نه كاندي دانا
كه د نورو رضا بويه گاهې خپله
چې بنا دي يې يو زمان وي غم تربله

رحمان بابا واده كړی نه و خو هغه دخپلې ټولنې ټول خلك لكه دخپلې كورنۍ دغرو په توگه بلل او د هر چا په درد دردمن كیده او د هر چا په درد اوستونزو خپه شوی او خپله مايوسي او دردمتيا يې څرگنده كړي ده لكه چې وايي:

په هر كور كې رنځوران راته پراته دي
كه په كلي كې مې كور دی زه گمان كړم
لاس مې نه رسي دهیچا په دوا
چې كورنه دی دامې گور دی په صحرا

رحمان بابا دوخت يو داسې شاعر تيرشويدی چې دهغه په شعرونو كې ديني اوصوفيانه شعرونه پير دي خوداكار ددې مانا نه لري چې نوموړي دنيا ترك كړې وه او دكوټې اويادجومات په كونج كې ناست وو. پيرخلك داسې اټكل كوي چې گوندي رحمان بابا به يوگوبنه نشين شاعر وي ځكه دده د موجود انځورڅخه همداسې يو څه ښكاره كيږي خو خبره داسې نه ده رحمان بابا دوخت دوديز علوم زده كړي او دمطالعې خاوند و په دري اوپښتو ژبه يې شعرونه ويلي دي د وخت له شاعرانو خبر دی كه څه هم په هغه وخت كې له يوې سيمې بلې سيمې ته تگ راتگ سخت و خورحمان بابا گرځيدلی دی سيمې او رواجونه ورته معلوم دي د دژوند په ارزښت خبر و اوژوند ته په ارزښت قایل و.

له دې امله درحمان بابا ديوان څووارې چاپ شوی او ډيره دارزښت خبره پكې داده چې دده ديوان كه دمحتوا له پلوه قوي دي خو په عين قوي توب كې اسانه او د خلكو په سويه برابر او د هر چا په طبعه برابر دی.

په پاي کې ويلای شو چې:

– رحمان بابا په قوم باندې نه نازيده،

– رحمان بابا دوخت دوديز علوم زده کړی وو،

– رحمان بابا دوخت شاعر و دشعردیوان لري،

– رحمان بابا ترک د دنيا نه و،

– رحمان بابا دمطالعې خاوند و،

– رحمان بابا دوخت د شاعرانوشعرونه ارزول،

– رحمان بابا له ژوند سره مينه درلوده،

– رحمان بابا له انسان سره مينه درلوده اودانسان پلوی و،

– رحمان بابا دوخت د ظالمانو مخالف او د بې وزلي انسان پلوی اود ظالم په رسوايي يې خپل قلم بنورولی دی ويلای شو چې رحمان بابا په سوله ييز ژوند مين شاعر دی چې تل به يې نوم ژوندی وي.

سرچينې:

۱. (۱:۲) بينوا، عبدالروف، ۱۳۲۶ کال . درحمان باباديوان
۲. (۱:۵) بينوا، عبدالروف، ۱۳۲۶ کال . درحمان باباديوان
۳. (۱:۱۴) بينوا، عبدالروف، ۱۳۲۶ کال . درحمان باباديوان
۴. (۱:۱۴) بينوا، عبدالروف، ۱۳۲۶ کال . درحمان باباديوان
۵. (۱:۱۵) بينوا، عبدالروف، ۱۳۲۶ کال . درحمان باباديوان
۶. (۱:۲۰) بينوا، عبدالروف، ۱۳۲۶ کال . درحمان باباديوان
۷. (۱:۴۵) بينوا، عبدالروف، ۱۳۲۶ کال . درحمان باباديوان
۸. (۱:۷۹) بينوا، عبدالروف، ۱۳۲۶ کال . درحمان باباديوان

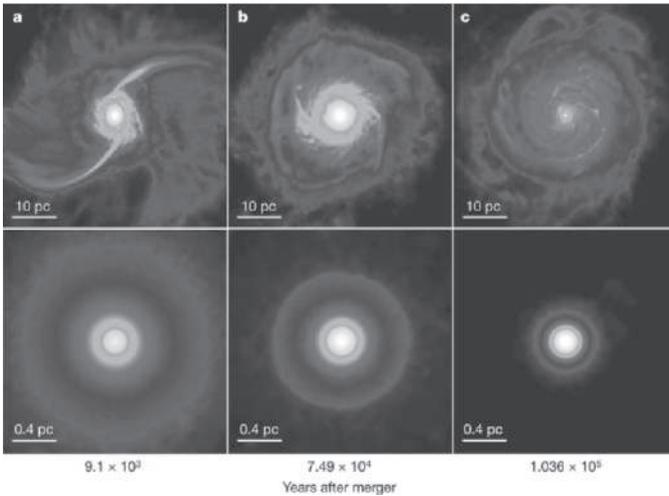
سياه چاله ها

پدیده های اندکی در جهان ما وجود دارند که به نظر می رسد بین خیال و واقعیت قرار دارند. نمونه بارز آن سیاه چاله ها می باشند. در حقیقت، اگر باور پذیر بودن پدیده ای را بر اساس دیدن و مشاهده آن بدانیم، به راستی سیاه چاله ها غیر قابل باور هستند. سیاه چاله چیزی است که پس از مرگ یک ستاره بزرگ در نتیجه متلاشی شدن آن باقی می ماند. ستاره ها ریکتورهای عظیمی اتحاد هستوی هستند که در خود می جوشند. به دلیل کتله بسیار بزرگ و گسترده بودن گاز در ساختار آن ها، ساحه جاذبوی شدیدی شکل گرفته و در تلاش متلاشی نمودن ستاره ها است.

شکل گیری سیاه چاله ها

زمانیکه در طول روز خورشید، و شب هنگام ستاره هارا در آسمان می بینید به این فکر کنید که همان لحظه در سطح آنها میلیون ها اتم در حال اتحاد هستوی هستند تا هسته ای سنگین تر بسازند. هرچه این فعالیت ادامه می یابد، خورشید و ستاره ها پیرتر و پیرتر می شوند تا در نهایت متلاشی شده و از بین بروند. ثبات و پایداری ستاره هارا توازن میان قوه جاذبوی و قوه انفجار ناشی از اتحاد هستوی تضمین میکند. بنا براین تا زمانی که ستاره ها سوخت دارند، می توانند در برابر خرد شدن متاثر از جاذبه مقاومت کنند. اما وقتی که سوخت شان به پایان برسد، قوه انفجار به صفر رسیده و قوه جاذبه سر جای خود باقی است. بنا براین با قدرت هرچه تمام تر ستاره را به درون می کشد. در اثر فشردن و پر شدن فضای درون هسته ستاره، درجه حرارت هسته افزایش یافته و از داخل منفجر می شود که طی آن مواد و اشعه به فضا پرتاب می شوند. آنچه که باقی می ماند، هسته یی بسیار فشرده و عظیم با قدرت جاذبه بسیار بالا که حتی نور هم نمی تواند از آن فرار کند. سیاه چاله (Black Hole) نامی است که به علت منعکس نشدن نور و غیر قابل رویت بودن بر آن ها نهاده شده است.

البته بايد بخاطر داشته باشيم که تمامی ستاره های متلاشی شده به سپاه چاله تبديل نمی شوند؛ همه چيز به اندازه و کتله آن ها بستگی دارد. مثلاً: خورشيد ما برای اينکه به سپاه چاله تبديل شود به اندازه کافی بزرگ نیست. بايد دانست که همه سپاه چاله ها مثل هم به وجود نمی آیند. سپاه چاله

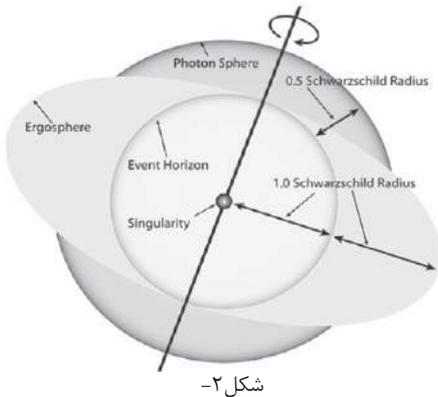
شکل ۱- تشكيل شدن سپاه چاله

های ستاره ای تنها یک نوع از سپاه چاله ها هستند. هم چنین سپاه چاله های با کتله فوق العاده بزرگ مانند سپاه چاله واقع در مرکز کهکشان ما وجود دارند که در حدود صدها هزار تا ميليارد ها برابر کتله خورشيد ما هستند و چگونگی شکل گیری آنها هنوز در حاله ای از ابهام قرار دارد.

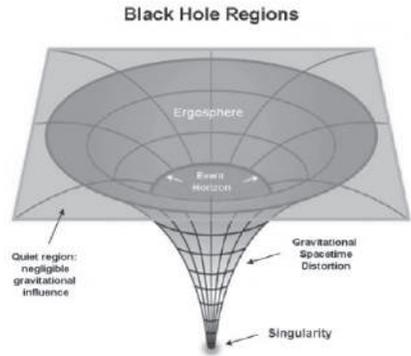
ساختمان سپاه چاله ها

- سپاه چاله ها نظر به نوعیت شان که بعداً مطالعه می شود، از پنج قسمت زیر تشکیل شده اند:
- تکینگی یا نقطه یگانگی (Singularity): هسته بجا مانده از ستاره متلاشی شده است.
 - افق رویداد (Event Horizon): دهانه سپاه چاله یا نقطه یی بدون بازگشت که فضا – زمان در آن در حال تغییر شکل است و اگر چیزی وارد آن منطقه شود به سوی تکینگی کشیده خواهد شد. شعاع دهانه افق رویداد را بنام شعاع شوارتزشیلد نیز می گویند که بر اساس نام ستاره شناس آلمانی "کارل شوارتزشیلد" انتخاب شده است.
 - کارگره (Ergo sphere): ناحیه ای بیضوی شکل در قسمتی از فضا که دور تا دور افق رویداد را پوشانده است. در ارگوسفیر همه چیز کشیده شده به نظر می رسد. در این قسمت فضا به درون کشیده می شود اما هنوز چیزی را به درون سپاه چاله هدایت نکرده است. ارگوسفیر در سپاه چاله های چرخان به علت چرخش آن ها تشکیل می شود.
 - فوتون کره (photon sphere): ناحیه ای کروی از فضا که در آن قوه جاذبه به اندازه کافی قوی است تا فوتون ها را در مدارها به حرکت بیاورد. شعاع فوتون کره که حد اصغری برای هر

- مدار ثابت است از رابطه $r = \frac{3GM}{c^2} = \frac{3r_s}{2}$ بدست می آید. طوری که در رابطه فوق G ثابت جاذبه جهانی، M کتله سیاه چاله، c سرعت نور در خلا و r_s شعاع شوارتزشیلد میباشد.
- حد استاتیکی یا حد ایستایی (Static Limit): مرز یا سرحد بین ارگوسفر و فضای عادی را گویند.

شکل ۲-

انواع سیاه چاله ها

در طبیعت انواع مختلف سیاه چاله ها وجود دارد که میتوان آنها را از دو نظر دسته بندی نمود.

اول- انواع سیاه چاله ها از نظر چرخش (مومنتم زاویوی) و چارج برقی

۱. سیاه چاله شوارتزشیلد (Schwarzschild): (۱۹۱۶م*) ساده ترین نوع سیاه چاله است که چارج برقی و چرخش (مومنتم زاویوی) نداشته، تنها دارای یک تکینگی (singularity) نقطه ای، یک افق رویداد و یک فوتون کره میباشد. ازین نوع سیاه چاله ها نمیتوان انرژی استخراج نمود.
۲. رایزنر - نوردستروم (Riessner-Nordstrom): (۱۹۱۸م) این نوع سیاه چاله ها دارای چارج برقی و چرخش بوده، یک فوتون کره دارد و میتواند دو افق رویداد داشته باشد. این سیاه چاله ها شامل یک تکینگی نقطه ای است که وجود آن در طبیعت نامحتمل است، زیرا چارج های برقی آن همدیگر را خنثی می کنند.
۳. کِر (Kerr): (۱۹۶۳م) این سیاه چاله ها دارای چرخش بوده اما چارج برقی ندارند. سیاه چاله کِر می تواند دو افق رویداد و دو حد استاتیکی داشته باشد. هم چنان دارای دو فوتون کره و یک تکینگی حلقه ای است. ازین سیاه چاله ها میتوان انرژی استخراج نمود.

۴. کِر - نيومان (Kerr-Newman): (۱۹۶۵م) ساختار اين سپاه چاله ها شبیه سپاه چاله کِر است، با تفاوت اینکه هم دارای چرخش است و هم چارج برقی.

*سال های ذکر شده نشان دهنده زمانی است که دانشمندان نامبرده معادلات نسبیت عام را برای حالت مشخص پیش آمده حل نمودند.
دوم- انواع سپاه چاله ها از لحاظ کتله

۱. سپاه چاله های عظیم (super-massive black holes): این گروه از سپاه چاله ها کتله بین میلیون ها تا میلیارد ها برابر کتله خورشید دارند. سپاه چاله های عظیم تقریباً در مرکز هر کهکشان بزرگ یافت میشوند. مطالعات اخیر نشان میدهد که اندازه این سپاه چاله ها وابسته به اندازه کهکشان مربوط آن است، بنا براین باید رابطه ی بین تشکیل شدن سپاه چاله عظیم و کهکشان موجود باشد.

۲. سپاه چاله های ستاره ای (stellar-mass black holes): این سپاه چاله ها کتله در حدود ۵-۲۰ برابر بزرگتر از کتله خورشید داشته و زمانی که سوخت یک ستاره بزرگ به پایان رسید و متلاشی گردد، تشکیل میشوند. آنها به طور پراکنده در سراسر کهکشان درست در همان جاهایی که ستاره ها زندگی شانرا آغاز نموده بودند، یافت میشوند.

۳. سپاه چاله های متوسط (intermediate-mass black holes): این سپاه چاله ها کتله هزاران برابر خورشید دارند. ستاره شناسان تنها با تعداد اندکی از سپاه چاله های متوسط مطالعات را روی آنها آغاز نموده اند. این مطالعات با این حقیقت پیچیده میشود که اجسامی که بصورت ذاتی همانند سپاه چاله های متوسط معلوم میشوند، میتوانند بصورت دیگری توضیح داده شوند. به طور مثال نوعی از اجرام وجود دارد که بنام منابع فوق العاده درخشان اشعه ایکس (Ultra Luminous X-rays Sources) یاد میشوند. این اجرام، اشعه ایکس درخشان تر نسبت به پروسه های شناخته شده ستاره ای از خود نشر می کنند. یکی از مدل ها فرض نمود که منابع فوق العاده درخشان اشعه ایکس (ULXs) پناه گاه یک سپاه چاله متوسط است، هرچند مطالعات بیشتر این اجسام مدل های دیگری را برای آنها برگزیده اند.

تشخیص سپاه چاله ها

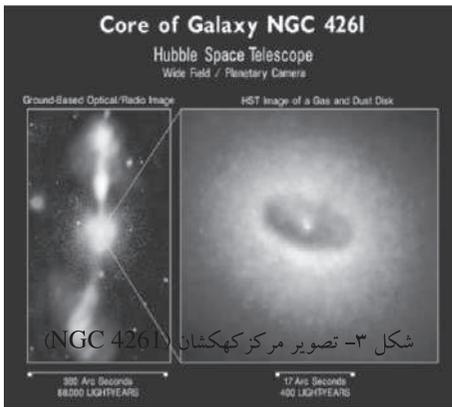
شاید نتوانیم سپاه چاله هارا همانند تصاویر خیالی فوق ببینیم، اما حضور آنان را میتوان با استفاده از اندازه گیری اثرات آن روی اجسام متوجه شد. طریقه های زیر برای تشخیص سپاه چاله میتواند مورد استفاده قرار گیرد:

۱. محاسبه کتله
۲. اثر تقارب جاذبوی
۳. تشعشعات خارج شده از سپاه چاله

محاسبه کتله

اطراف بسیاری از سیاه چاله پر از اجسام دیگر است و با نگاه کردن و بررسی رفتار آن ها می توان به موجودیت سیاه چاله در آن ناحیه پی برد. سپس با استفاده از سرعت حرکت آن ها در اطراف یک سیاه چاله فرضی، کتله آنرا نیز میتوانیم محاسبه کنیم. برای یافتن یک سیاه چاله باید به دنبال یک ستاره یا صفحه ای از گازها باشید که در حال کشیده شدن هستند. برای مثال، اگر ستاره ای بزرگ یا صفحه ای از گازها حرکتی لرزشی یا چرخشی داشته باشند و دلیل واضح و قابل مشاهده هم برای حرکت شان دیده نشود، احتمالاً یک عامل پنهانی (سیاه چاله) می تواند این اثر را روی ستاره ای به آن عظمت ایجاد کند. با محاسبه حرکت ستاره می توان اندازه سیاه چاله را هم حساب کرد.

در مرکز کهکشان NGC 4261، دیسک چرخنده و قهوه ای رنگی وجود دارد. این دیسک هم اندازه منظومه شمسی ما است، اما وزن آن ۱.۲ ملیارد برابر خورشید است. حجمی چنین عظیم نشان می دهد که سیاه چاله ای در این ناحیه جای خوش کرده است.

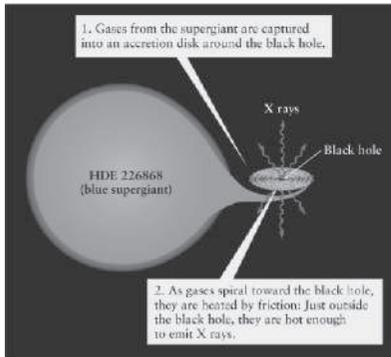
تقارب جاذبوی

نظریه عمومی نسبیت انشتین پیش بینی می کند که جاذبه می تواند در فضا-زمان خمیده گی ایجاد نماید. این بخش از نظریه انشتین بعدها در زمان وقوع یک کسوف خورشیدی به اثبات رسید، زمانیکه موقعیت یک ستاره قیل، بعد و هنگام کسوف اندازه گرفته شد موقعیت ستاره تغییر کرده بود، آن هم به این دلیل که نور دریافتی از ستاره توسط جاذبه خورشید دچار خمش شده بود. در نتیجه جسمی با جاذبه شدید (همانند یک کهکشان یا سیاه چاله) اگر میان زمین و جسمی درخشان در دور دست قرار بگیرد، می تواند در مسیر نور خمیده گی ایجاد کند، دقیقاً همانطوری که لنزها یا عدسیه ها این کار را انجام می دهند. این اثر در تصویر ذیل دیده میشود.

در تصویر بالا، تقارب جاذبوی برای MACHO-96-BLG5 رخ داد و تلسکوپ هابل که این اتفاق را نظاره گر بود متوجه تفاوت شد. در نتیجه با تحقیق و جستجو، محققین متوجه شدند که سیاه چاله ای از آن میان گذر کرده است.

تشعشعات

وقتی که مواد درون سیاهچاله می افتند، یک ستاره همراه را به وجود می آورند. درجه حرارت جسم بالا رفته به میلیون ها درجه کلوین می رسد و شتاب می گیرد. ماده بسیار داغ، اشعه ایکس از خود به بیرون پخش می کند که آن را می توان اندازه گرفت.

(a) A schematic diagram of Cygnus X-1

(b) An artist's impression of Cygnus X-1

شکل ۴- جذب مواد توسط سیاه چاله و تشعشع اشعه ایکس

ستاره Cygnus X-1 یک منبع قوی اشعه ایکس است و کاندیدای خوبی برای تبدیل شدن به یک سیاهچاله نیز هست. همانطور که در تصویر ذیل می بینید، امواج خورشیدی از ستاره ای با نام HDE 226868، اجسام بسیاری را وارد دیسک چرخان سیاهچاله می کند. به محض اینکه

مواد وارد سیاهچاله شوند، تشعشع اشعه ایکس آغاز می شود. البته، به یاد بسپارید که سیاه چاله ها جارو برقی های فضا نیستند، آن ها هیچ چیزی را مصرف نمی کنند. بنابراین اگرچه ما نمی توانیم آن ها را ببینیم اما شواهد غیرمستقیمی وجود دارد که بودن شان را

تاييد می کند. بسیاری از دانشمندان، نظريه پردازان و حتی داستان نويسان سياهچاله را با سفر در زمان و کرمچاله ها^۱ مرتبط می دانند و هيچ بعيد نيست که چنين نيز باشد.

چه تعداد سياهچاله وجود دارد؟

به سختی می توان گفت، اما کشفیات اخير پيشنهاده می کنند که اين تعداد می تواند بيشتر از چیزی باشد که قبلاً تصور می شد. برای نمونه، دانشمندان سياه چاله های پنهانی رار ديابی کرده اند که به صورت عادی خاموش هستند، همين موضوع تعيين مکان اين نوع سياهچاله را دشوار می سازد. به گفته محققان احتمالاً بيش از ۱۰۰ ميليون سياهچاله ستاره ای فقط در کهکشان ما وجود دارد، البته با در نظر گرفتن تعداد سياه چاله های خاموش و پنهان.

سياهچاله های عظيم (ابرسياهچاله ها) کمياب تر هستند، ولی دليلی وجود دارد که معتقد باشيم آنها نيز می توانند بسيار پرتعدادتر از چیزی باشند که سابقاً باور داشته ایم. مودلهای جديد از کيهان پيشنهاده می کنند که ابرسياهچاله ها ممکن است در خوشه های کهکشانی قرار داشته باشند. اگر اين فرضيه درست باشد تعداد سياهچاله ها را به طور چشمگیری افزايش می دهد.

سقوط درون سياهچاله به چه شکل خواهد بود؟

اگر به سمت سياهچاله سقوط کنيد، بيشتر مواقع احساس بی وزنی خواهيد کرد. تازمانیکه به سياه چاله خیلی نزديک نشويد، جاذبه آن درست همانند جاذبه هر کتله بزرگ ديگر است. اما همانطور که موافق هستيم، قوه های جاذبوی در بخش های مختلف بدنتان متفاوت خواهند بود. اين مسئله هميشه به طور تکنیکی درست است اما آن را تشخيص نخواهيد داد... حداقل در مرحله ی نخست. فرض کنيد برای اولين بار به سمت سياهچاله در حال سقوط هستيد. همانطور که نزديکتر می شويد، مثلاً پايگان در مقايسه با سرتان قوه ای قوی تری را تجربه می کند. اين اختلافات در قوه ها « قوه های جزر و مدی» ناميده می شود. بخاطر قوه های جزر و مدی گویی سر تا پايگان در حال کشيده شدن است، در حالی که پهلوهايتان به داخل فشرده می شوند. در نهايت، قوه های جزر و مدی به حدی قوی می شوند که شما را پاره می کنند. اين تأثير کششی جزر و مدی گاهی اوقات اسپاگتيسازی ناميده می شود. بنابراین، به طور خلاصه بايد گفت که از سقوط به درون سياهچاله جان سالم بدر نخواهيد برد.

اما به طور فرضی می توان گفت که اگر بتوانيد از افق رويداد سياهچاله (Event horizon) جان سالم به در بريد، آنگاه چه چیزی خواهيد ديد؟ برخلاف باور معروف، آینده ی کامل جهان پيش رو

^۱ کرم چاله تونلی فوق فضایی است که دو منطقه دور دست واقع در ميان کيهان ما يا کيهان های مختلف را، البته در صورتی که جهان های ديگری وجود داشته باشد، يا دو دوره مختلف زمانی را به هم متصل می سازد.

را نخواهيد ديد. چيزی که می بينيد تاريخی سياهچاله است که پيشروی ديدتان را می گيرد و با نزديک شدن به افق رويداد می بينيد که ستارگان و کهکشان ها در لبه ی ساحه ديدتان از لحاظ جاذبوی به وسيله سياهچاله تبديل به عدسيه شده اند. آسمان به سادگی تاريخ و تاريخ تر می شود تا به افق رويداد برسيد.

بسياری از مردم فکر می کنند که از هم گسيختگی در افق رويداد رخ خواهد داد. برای یک سياهچاله ی ستاره ای دارای کتله، قوه های جزر و مدی در نزديکی افق رويداد می توانند کاملاً بزرگ باشند، بنابراين قبل از عبور از افق رويداد شما را خواهند کشت. از آنجايی که افق رويداد کوچکتر است، بنابراين به تکينگی (مرکز سياهچاله) نزديکتر خواهيد بود. اما برای یک سياهچاله ی عظيم، قوه های جزر و مدی اصلاً بزرگ نيستند زيرا قبل از رسيدن به تکينگی از افق رويداد عبور کرده ايد. بنابراين، می تواند از اين ناحيه عبور کنيد و بدون تجربه هيچ کششی زنده بمانيد.

در حقيقت، هرچه سياهچاله بزرگتر باشد، قوه های جزر و مدی در نزديکی افق رويداد ضعيفتر خواهد بود. بنابراين، اگر اتفاقاً نزديک یک سياهچاله ی عظيم باشيد، از افق رويداد عبور می کنيد بدون اينکه حتی متوجه شويد. اما آیا کاملاً نابود خواهيد شد؟ خودتان را امتحان کنيد!

شخصی که سقوط شما به سمت سياهچاله را مشاهده می کند، هرگز رسيدن شما به سياهچاله را نمی بيند. همانطور که سقوط می کنيد، جاذبه باعث می شود هر نوری که از سمت شما پخش می شود به رنگ سرخ تبديل شود. بنابراين زمانیکه در حال نزديک شدن به سياه چاله هستيد، بيشتر و بيشتر به رنگ سرخ درمی آييد و تصويرتان تيره و تيره تر می شود. شخص مشاهد می بيند که با نزديک شدن تان به سياهچاله سرخ تر و تيره تر می شويد، اما هرگز کاملاً به افق رويداد سياهچاله نمی رسيد. اگر او همچنان بتواند ببيند از اين نقطه عبور کرده ايد، یک نور سرخ اضافی از داخل تان بيرون می آيد که راه ديدتان را می گيرد.

منابع:

۱- خيام، مسعود. چاپ اول، خزان (۱۳۶۳). سياه چاله ها

تهران: نشر گستره

۲- پورعباس، محمدحسين و فرجاندنسب، اميرحسين. چاپ چهارم (۱۳۸۹). اسرار سياه چاله ها

تهران: انتشارات سبزان

3- John Daintith and William Gould. (2006). The facts on file dictionary of ASTRONOMY, fifth edition. Page 49

۴- وبسایت علمی بیگ بنگ (bigbangpage.com) - سياه چاله ها

معاون سر مؤلف سامعه واعظ

معلومات مختصر در مورد دریای کابل

می گردد ، در زمستانها ضایع می شود. برای رفع مشکل آب به خصوص در تابستان ها از زمانه های دور کوشش شده که با وسایل ابتدایی بند های آبگردان اعمار نمایند. با بند کردن مسیر دریا سطح آب دریا را بالا برده و آنرا در جویها رهنمایی می کنند. این جویها با موازات دامنه کوه ها با میلان کمتر از میل دریا اکثراً از مواد محلی احداث شده و ده ها کیلومتر ادامه یافته و امکانات آبیاری زمینهایی را که بالاتر از سطح دریا قرار دارند، مهیا می سازند. این سیستم آبیاری چنان ماهرانه به کار رفته که به صورت تقریبی سراسر حوزه فرو افتاده کابل توسط دریا های کابل، پغمان و لوگر تحت آبیاری قرار داشت. تنها در بالای دریای کابل همه ساله ده ها بند کوچک و ابتدایی ساخته می شد که آب دریا را به مناطق دور و نزدیک دو طرفه دریا می رساند. مردم و سلاطین گذشته شهر کابل، به منظور آبیاری و زیبایی باغها و زمین های زراعتی

دریای کابل از اثر یکجا شدن آب دره سنگلاخ و دره چشمه از ارتفاع 3500 متری غرب کوه پغمان از ساحه کوتل اونی سرچشمه میگیرد، از راه جنوب غرب کوه قروغ به تنگی للندر به جریان خود ادامه داده به حوزه حاصلخیز چهاردهی میرسد، نواحی چهاردهی را شاداب ساخته در منطقه گذرگاه با اولین معاون آن که بنام ((چمچه مست)) شهرت دارد با آبی که از دره های زیبای پغمان سرازیر میگردد یکجا شده از مسیر گذرگاه از وسط شهر کابل می گذرد. در نزدیکی شمال ولسوالی شینه بگرامی بادریای لوگر یکجا گردیده و به مقدار آب آن می افزایشد. دریای کابل از منبع تا جایکه آب دریای لوگر با آن یکجا میشود آب وافر و دایمی ندارد، یعنی از اوایل تابستان به بعد خشک میگردد، مشکل عمده مردم کابل تنها کمبود آب نبوده ، بلکه در اختیار نبودن آن در جریان سال است . یعنی اینکه مقدار فراوان آبی که در تابستانها ضرورت و نیازمندی به آن خیلی زیاد

شان، در دو جناح دریای کابل نهرها و جوی هایی بنا کرده اند که آثار آنها تاکنون باقیست، عده بی از این جوی ها در حال حاضر از بین رفته اند و عده دیگر آنها نیز در حال از بین رفتن هستند، یکتعداد از جوی های تاریخی که بالای این دریا اعمار گردیده اند قرار ذیل میباشند:

۱. بالاجوی؛
۲. نهر های باغ شهرآرا و جهان آرا؛
۳. نهر خطیبان؛
۴. نهر گذر دیوان بیگی؛
۵. نهر مراد خانی؛
۶. جوی محله حضرت عباس؛
۷. جوی شیر؛
۸. نهر درس؛
۹. جوی خنگوت؛
۱۰. جوی سرآسیاب؛
۱۱. جوی علاوالدین؛
۱۲. جوی ده دانا؛
۱۳. جوی چهلستون؛
۱۴. جوی یکه توت؛
۱۵. بالا جوی دامنه کوه عبدالرزاق؛
۱۶. جوی بهسود.

در اینجا لازم است تذکری از بالا جوی داده شود که از منطقه تنگی سیدان در منطقه جنوب غرب کابل از دریای کابل سرچشمه می گرفت و به موازات دره کابل، مناطق وسیعی را در قلعه فتوح، چهلستون، قلعه غیبی، واصل آباد تا باغ بابر آبیاری کرده، از نواحی چنداول و شهر کهنه کابل گذشته و به بالا حصار کابل

می رسید. بالا جوی کابل بعد از آبیاری باغستانهای شهر کهنه و بالا حصار به کول حشمت خان می ریخت، بالخاصه در زمستانها ذخیر آب این کول را افزایش میداد. جالب توجه است که کابل قدیم تا حدودی توسط بالا جوی آبیاری می شد، چنانکه در مناطق اطراف سینمای پامیر ترکاری کشت می شد. از همین روست که شفاخانه ابن سینا را به نام (شفاخانه گند نا) یاد می کردند زیرا تعمیر آن در مزرعه گندنه اعمار گردیده است. همچنان پایان جوی که به موازات بالاجوی و در فاصله دو سه صد متری در ارتفاع پایینتر آن در جریان بود، نقش ارزنده بی در سرسبزی کابل داشت. همین طور در سمت غرب دریای کابل در منطقه چهاردهی جویهای متعددی همین حالا وجود دارد که تا نواحی قلعه بهادرخان، قلعه بختیار، علیمردان، چهارقلعه، علاوالدین، قلعه وزیر و گلخانه همه مناطق را آبیاری میکردند. علاوه بر این در داخل شهر چندین جوی مانند جوی شیر، نهر درس و غیره احداث شده بود که چمن ها و باغهای شهر را آبیاری می کردند. در منطقه اندرابی بندی انحرافی در بستر دریا بسته می شد که به نام بند ناظر صفریاد می گردید و تا نواحی بی بی مهره، کلپ عسکری و میدان هوایی آب می رساند.

از منطقه پل محمود خان جویی به سمت شش درک احداث گردیده است. احتمال دارد که این منطقه به خاطر آن به این نام مسمی شده باشد که این جوی در آن محل به شش بخش

درک) تقسيم می شده است. جویهایی که از دریای کابل منبع می گرفتند، سراسر کابل را به باغستانها، تاکستانها و مزارع سبز و شاداب تبدیل کرده بودند.

آب دریای پغمان در مناطق فاضل بیگ، قلعه جمادار، آنچی باغبانان، مهتاب قلعه، قلعه واحد تا گذرگاه به مصرف می رسید. سیستم آبیاری که بالای دریای لوگر ساخته شده است هم به عین ترتیب دریای کابل بود. زیباییها و شادابیهای مناطق سهاک، شیوکی، ده یعقوب، کمري و غيره محصول همین سیستم آبیاری بالای دریای لوگر بود. از دریای لوگر چند جوی به طرف شهر کابل کشیده شده که آب آنرا تا چمن حضوری و زنده بانان می رساند. یکی از این جوی ها که از نواحی بینی حصار می آمد از منطقه خمدان گذشته تا چمن حضوری می رسید و در منطقه پل محمود خان به دریای کابل می ریخت. در منطقه دروازه لاهوری، نزدیک منار نجات شاخه یی از این جوی جدا شده تا کول های چمن حضوری می رسید. در داخل این کول جزیره کوچکی ساخته شده بود که تا قبل از تحولات سیاسی سالهای ۱۳۵۷ در ایام جشن استقلال از روی این جزیره و داخل این کول آتش بازی صورت می گرفت.

از آب جویهای کابل برای نوشیدن نیز استفاده می شد و مردان در آن غسل کرده و وضو می گرفتند و کودکان در آن آبیاری می کردند. حیوانات مردم نیز از این جویها آب می خوردند. علاوه بر این زنها کالا و ظروف خانه را در کنار این جویها می شستند و در بعضی جاها

فاضلاب کوچه ها نیز در این جویها می ریخت. از اینرو آب این جوی ها به طرف سرچشمه پاک و پاکتر می بود و هر چه از سر چشمه دورتر می شد، کثیف تر می گردید. در زمستانها آب این جوی ها پاکیزه تر می بود، زیرا از یک جانب مقدار آب بیشتر می شد و از جانب دیگر در نتیجه سردی رشد و فعالیت حیوانات و نباتات آبی کم شده، فاصله آنها، یخ بسته و قدرت انحلال آب نیز پایین می آمد. بدون شک نوشیدن چنین آبها باعث مرضی های گوناگون می گردید. در هر حال این جویها توسط آبی که از بستر آنها نفوذ می کرد و فلتس می شد، باعث تقویت آبهای زیر زمینی گردیده و تعادل طبیعی را بین آب های سطحی و زیر زمینی بر قرار می کردند. این سیستم آبیاری عنعنوی خصوصیات مثبت و منفی داشته توانایی بهتر شدن را دارند. به طور مثال در بعضی جاها ضایعات آب جویها چه از طریق نفوذ در بستر جویها و چه از طریق تبخیر خیلی زیاد است و سیستم توزیع و تنظیم آب وجود ندارد که در بعضی موارد مخصوصاً در ایام کم آبی باعث منازعه بین زارعین کابل می گردید. نیاکان ما از قبل به موضوع ضایعات آب از طریق تبخیر پی برده و چاره یی سنجیده بودند، به طور مثال از قدیم الایام در دو طرفه جویها درخت توت می نشاندند که از یک جانب دو طرف جویها را استحکام می بخشید تا مانع ضایعات آب گردد و از جانب دیگر با انداختن سایه از تبخیر آب جوی جلو گیری کرده و میوه شیرین نیز حاصل گردد.

که در همه جا دیده می شد و با آسمان نیلگون و اشعه زین خورشید ی اش در دهه ۱۹۶۰ در جمله زیباترین شهر های جهان حساب می شد. این شادابی و سرسبزی و هوای پاک و روشن حتی شامل مناطق مزدحم مرکز شهر هم می گردید .

مناطق سبز دور و بر مرکز کابل از یک جانب هوای شهر را پاک نگه می داشت و از جانب دیگر ضرورت ترکاری، میوه و غله کابل را رفع می کرد. گذشته از این تعادل آب های سطحی و زیرزمینی را نیز برقرار کرده بود و مواد فاضله شهری به شکل طبیعی توسط دهقانان در امور زراعت به کار می رفت. از زمانیکه این سیستم قدیمی به هم خورده و سیستم بهتر از آن هم تعبیه نگردیده، زیبایی های شهر از بین رفته است. از یک جانب با ازدیاد تعداد نفوس و عراده جات و عمارات جدید گویا کابل مدرن گردیده، در حالیکه شهر غرق در فضلات، دود و گرد و خاک شده و صحت و سلامت مردم خساره مند گردیده است.

بدین شرح، شهر زیبا و تاریخی کابل که سرسبز بود و آب کافی داشت، قدم به قدم از سر سبزی تهی شده و هر روز یک گام به طرف فاجعه نزدیک تر می شود. در حالیکه سر سبزی و شادابی شهر نه تنها به زیبایی شهر می افزایشد بلکه بر روح و روان باشنده گان آن تأثیر می گذارد. مناطق سبز حیثیت شش شهر را دارند تا مردم را از گندیده گی و کثافت رهایی دهد. از اینرو ضرور است که تضاد بین طبیعت و شهر به حد اقل تقلیل یابد. در این رابطه اعمار

نیاکان ما برای بقای این امر نیک، هوشیارانه مسایل طبیعی را با مسایل مذهبی گره زده این ارشاد مثبت را به وجود آوردند که نشانند درخت توت ثواب و قطع کردن آن گناه دارد. ، صرف نظر از اینکه درختان چه کسی که می بود، زیرا آنها این عمل را بحق ثواب می دانستند و چه بسا که درختان توت ملکیت عام پنداشته می شد.

از همین روست که اکثریت جویهای کابل با درختان توت مزین می بودند و از بسیاری درختان دیگر عمر بیشتر می کنند، زیرا تا زمانی که درختان کهنسال توت فرسوده نشوند، کسی جرأت قطع کردن آنها را نمی داشت. در بسیاری جا ها درخت توت را مقدس دانسته گاهگاهی در جوار درختان بزرگ توت، زیارتی ساخته در پای آن شمع می افروختند. از همینروست که بعضی محله ها به نام این نبات پیوند خورده است، چون محل : یکه توت، درخت توت، بیگ توت، شاه توت، توت شکم پاره و غیره . متأسفانه که این فرهنگ گهر بار مردم ما نیز مانند بسیاری داشته های دیگر فرهنگی جامعه ضربت کاری خورده و در بعضی جاها نه از توت نشان مانده و نه هم از پیوند گر توت.

کابل کهنه ولی زیبا تا کابل مدرن مگر کثیف

با شرحی که از سیستم آبیاری ذکر شد، روشن می گردد که سراسر حوزه کابل در طول صد ها سال سبز و خرم و شاداب و پر طراوت بود. کابل با پارک های سبز و گل و گلزار فراوانش

خطرناک تلقی میشود، زیرا با آمدن سیلاب بزرگ، دیگر این مقطع موجود دریای کابل و شاخه های آن توان عبور آب سیلاب را نداشته که در نتیجه شاهد ویرانی های بزرگی خواهیم بود.

۴. موجودیت معتادان مواد مخدر در دریای کابل از عناصر دیگرست که زشتی سیمای شهر را دوچندان ساخته است، معتادان مواد مخدر از یکطرف این محیط مملو از کثافات و تعفن را دوست دارند و از طرفی هم آنها در جستجوی مکانهایی هستند که کسی به آنها نزدیک نشده و آنها را اذیت و آزار ندهد، بناءً چه مکانی بهتر از دریای کابل که هر دو عنصر برابر به سلیقه و ذوق معتادان را در خود دارد.

۵. کثافات و زباله های موجود در دریای کابل با جاری شدن آب در این دریا و یا آمدن سیلاب های بزرگ تماماً به بند نغلو انتقال یافته و باعث مشکلات و پر شدن کاسه بند مذکور میگردد.

علل و عوامل آلوده شدن دریای کابل

۱. بی تفاوتی و بی مسوولیتی یک عده کثیری از هشهريان محترم کابل زمينه الوده شدن دریا را فراهم ساخته است.
۲. عدم همکاری و هم آهنگی نهاد های دولتی در حفاظت و نگهداری شهر و دریای کابل .
۳. نبود یک مکانیسم درست به منظور جمع آوری و انتقال کثافات و زباله ها از شهروباالخصوص اطرف دریای کابل .

کانالیزاسیون و تمدید نل های آبرسانی، صیانت از محیط زیست، انکشاف زراعت و باغداری و احیای ساختار های عنعنوی مددگار اند که همه به آب نیازمند اند.

وضعیت فعلی دریای کابل

دریای کابل که در طول تاریخ نماد زیبایی و سرسبزی این شهر بوده و شعرا و نویسندگان زیادی را واداشته است تا در وصف کابل شعر و داستان بساریند، متأسفانه امروز به منبع امراض، کثافات و فاضلاب مبدل گردیده است، با این وضعیت دیگر نه تنها در زیبایی شهر چیزی نمی افزاید بلکه زیبایی شهر را به چالش کشانیده است.

بعد از مطالعه و تحقیقات پیرامون دریای کابل، وضعیت فعلی آنرا چنین دریافتیم:

۱. کثافات و زباله های خانه های رهاشی، تأسیسات دولتی و تجارتي نواحی اطراف دریای کابل، تماماً به این دریا انداخته میشوند.
۲. فاضلاب منازل رهاشی، تأسیسات دولتی و تجارتي از اکثر نواحی شهر کابل (اعم از نواحی مجاور و غیر مجاور با دریای کابل) ، بالاخره به این دریا میریزند.
۳. مقطع و حریم دریای کابل و شاخه های آن در اکثر قسمت ها تا کنون معین نگردیده است، در بعضی جا ها اعمار خانه های مسکونی و غیره تأسیسات عرض دریا را کوچک ساخته و در بعضی جاهای دیگر تراکم کثافات و زباله ها در کناره های دریا باعث تنگ شدن عرض آن گردیده است، که این حالت به منازل رهاشی و غیره تأسیسات نواحی اطراف دریای کابل

نشینی خواهد بود. تحقیقات در کشور های پیشرفته نشان می دهد که رعایت کردن اشاره های ترافیکی، چقدر می تواند در ایجاد تغییر مثبت و نظم در تمام زنده گی و ابعاد اخلاقی و فرهنگی مردم تاثیر مثبت بگذارد. تجربه های شهرهای موفق نشان می دهد، که دولت ها می توانند در پرورش فرهنگ و تغییر عادت های سنتی و روستایی به فرهنگ شهری نقش کلیدی داشته باشند. پیشنهاد می گردد که شاروالی کابل، در ترویج و تبلیغ فرهنگ تشویق مردم به رعایت قانون و ایجاد انگیزه کمک به دولت، یک برنامه مدون را روی دست بگیرد. تا زمانیکه فرهنگ روستا نشینی تبدیل به فرهنگ شهر نشینی نشود، ساختن ساختمان های لوکس و جاده های قیمتی بی نتیجه می ماند. چنانچه بلند منزل های رهائشی را می بینیم که بسیار به مصارف گزاف اعمار گردیده، اما با تاسف در قسمت راه و کو چه آن هیچ توجهی صورت نگرفته است.

اثرات منفی کثافات و فاضلاب دریای

کابل

- آبهای تحت الارضی شهر کابل، بخصوص نواحی نزدیک به دریای کابل از فاضلاب جاری در این دریا تغذیه میگردد که این پروسه به آلوده ساختن آبهای تحت الارضی منتج میگردد.
- بوی و تعفن ناشی از کثافات و فاضلاب موجود در دریای کابل، باعث اذیت شهروندان شهر کابل گردیده و از طرفی هم این بوی و

۴. نبود سیستم کانالیزاسیون در شهر کابل به منظور تخلیه فاضلاب:

۵. طوریکه دیده میشود متأسفانه سیستم تخلیه فاضلاب نه تنها در نواحی اطراف دریای کابل، بلکه در تمام شهر کابل وجود ندارد، به این اساس فاضلاب اکثر بلاکهای رهائشی، شهرکها، مارکتهای تجارتي و تأسیسات دولتی اکثر نواحی شهر (نواحی مجاور و غیر مجاور با دریای کابل) بالاخره به داخل این دریا میریزند و باعث ملوث ساختن دریا میگردد.

۶. نبود جریان آب دائمی در دریای کابل.

۷. پائین بودن سطح آگاهی عامه در عرصه فواید پاک نگهداشتن محیط زیست و اضرار آلوده ساختن شهر و دریای کابل.

۸. نبود یک اداره مشخص به منظور پاک کاری دریای کابل.

فرهنگ شهرنشینی

در سیزده سال اخیر، شهر کابل رشد نفوس و هم توسعه شهری چند برابر داشته است. اما در کنار این توسعه،

باید بالای غنمندی و پرورش فرهنگ شهر نشینی نیز تلاش صورت می گرفت. به همان اندازه یی که ساختن ساختمان های جدید و جاده های زیبا و فراهم ساختن خدمات شهری وظیفه دولت است، ترویج و آموزش فرهنگ استفاده از شهر نیز وظیفه آن است. ساختن و سپس تبلیغ و تشویق مردم به استفاده درست از هر دست آورد و مجبور ساختن مردم به رعایت آن، یک گام بزرگ در رشد فرهنگ شهر

تعفن باعث ميگردد تا شهروندان به امراض گوناگون مصاب گردند.

- کثافات و فضلاب موجود در دريای کابل مکان مناسبی، برای رشد و تکثر مکروب های مختلف بوده از لحاظ صحی بسیار خطرناک میباشد زیرا باعث بوجود آمدن امراض گوناگون در میان ساکنان پایتخت ميگردد.

- تراکم بیش از حد کثافات و زباله ها در بعضی قسمت های دريای کابل باعث کوچک شدن مقطع این دریا گردیده که در صورت سرازير شدن سيلاب های بزرگ، این مقطع های کوچک شده باعث ميگردند تا سطح آب بلند رفته و از دریا سر ریزه نمایند.

- در نهایت به تخریب و ویرانی منازل رهايشی و غیره تأسیسات اطراف این دریا منتج

مآخذ:

۱- احمدی، میر هارون (۱۳۹۱) جغرافیای فزيکی افغانستان چاپ مطبعه کاروان.

۲- عارض، غلام جیلانی (۱۳۸۶) جغرافیای طبیعی افغانستان چاپ بنگاه انتشارات و مطبعه میوند.

۳- مقاله دیپلوم انجینیر محمد تمیم بهادر زی .

۴- انترنت.

ميگردد.

در اخير قا بل ياد آوری است که مردم بايد متوجه شوند، نظافت راکه جز ايمان است در منازل و کوچه ها ،محيط زیست خود، شهر ها وجوی ها مراعات نمایند تا هم آلوده گی آب وهوا که از نعمت های بزرگ خداوند (ج) به همه مخلوقات است جلوگیری نمایند وهمچنان از وقوع امراض گوناگون که دامن گیر همه ما و همه موجودات می باشد جلوگیری نمایند تا همه مردم در محیط پاک و صاف و عاری از همه مکروب ها زنده گی خوش وبا سعادت وصحتمند داشته باشند.

دولت ابدالی و تشکیل مجدد افغانستان احمد شاه ابدالی (۱۷۴۷-۱۷۷۳)

گرديد. وقتیکه نادرشاه در سال ۱۷۳۸ میلادی شهر قندهار را فتح نمود، ذوالفقار خان را در مازندران ایران تبعید و در آن جا مسموم کرد. احمد شاه در مازندران باقیماند و این وقت ۲۰ ساله بود که به دربار نادرشاه رسید. نادر او را در زمره افسران نظامی افغانی خود قبول کرد و بعد از آنکه اخلاق و کفایت او را بدید، قوماندانی قطعات ابدالی و ازبکی را به او داد. پس از این احمد شاه تا زمان مرگ نادر در دربار و اردوی او باقیماند.

در طی این مدت رفتار و گفتار احمد شاه طرف اعتماد نادرشاه و سپاه افغانی او قرار گرفت. در وقت کشته شدن نادرشاه، احمد شاه ۲۵ سال عمر داشت و در این مدت او صفحات مختلف حیات را دیده و با ذلت تبعید و اسارت و هم با عزت و

سیر تکامل فیودالیزم در بین اهالی قندهار و مبارزه دوام دار مردم علیه استیلاي خارجی، زمینه تشکیل یک دولت مرکزی قوی را در افغانستان مهیا کرده بود. این است که دولت ابدالی بقیادت احمد شاه تاسیس شد. احمد شاه در سال مرگ پدرش زمان خان در شهر هرات متولد شد (۱۷۲۲) میلادی. چون محمد خان ابدالی رقیب پدرش بحکومت هرات منتخب گردید، مادر احمد شاه با طفل خود به شهر فراه نقل مکان نمود. از آن بعد تا استیلاي نادرشاه خراسانی در هرات و فراه، احمد شاه در هیچ گونه فعالیت سیاسی و نظامی برادرش ذوالفقار خان شرکت نداشت. از آن بعد او با برادرش به دربار پادشاه گلجایی قندهار (شاه حسین) پناهنده شده و در آن جا محبوس سیاسی

پوپلزايي، موسی خان اسحق زايی، نصرالله خان نورزايی و غيره) همدیگر را رد می‌کردند. تنها کسیکه در این جرگه راجع بخود حرف نمی‌زد احمدخان ابدالی بود، زیرا عشیره او سدوزايی، از حیث کمیت خوردتر از سایر عشایر بود. گرچه جد او دولت خان وقتی رئیس ابدالی های ارغستان و پدرش زمان خان رئیس حکومت ابدالی هرات بودند، ولی اختلاف خانهای غلجايی و ابدالی که همدیگر را نفی می‌کردند، خلایبی تولید کرد که بایستی حتماً پُر میشد. پس در روز نهم جرگه، طرفین یکنفر عضو جرگه را حکم تعیین کردند که هرکه را او به سلطنت انتخاب کند، همه بوی بیعت نمایند. شخص حکم یکمرد روحانی بود که به هیچ قبيله، حتی قندهار، تعلق نداشت و او همان صابر شاه نام کابلی پسر متصوف استاد «لایخوار» از اهل کابل بود که طبقات مختلف قندهار به او ارادت و اعتماد داشتند. این صوفی سیاستمدار برخاست و احمد ابدالی را به حیث پادشاه معرفی کرد و هم خوشه گندمی را در عوض تاج به کلاه او نصب نمود. فیودالهای بزرگ اگر خواستند یا نخواستند، مجبور به بیعت و تصدیق سلطنت این مرد جوان گردیدند. این است که احمد خان ابدالی به عنوان «احمد شاه» به پادشاهی کشور اعلان شد.

فرمان دهی بسر برد او با طبقات مختلف اجتماعی محشور گردید و عروج و سقوط دولت افغانی و نادری را در هرات و قندهار و خراسان و ایران به چشم دید. تمام این حادثه ها در هوش و قضاوت او تاثیر برانگیزنده نموده و در طبع و اخلاقیاتش توازن و پخته گی ایجاد کرد. در عین زمان احمد شاه از تحصیل دریغ ننمود و در زبان های دری و پشتو صاحب سواد گردید. حتی در پشتو شعر میسرایید. او از نظر فزیکي قوی و متناسب الاعضا و سوار مقاوم و سپه کش دلیری بود.

همینکه نادرشاه افشار کشته شد و اختلال در اردوی بزرگ او پدید آمد، قشون افغانی که مرکب از چهار هزار غلجايی و دوازده هزار ابدالی و ازبک بود، بصوابدید قوماندان عمومی نورمحمد غلجايی و احمد خان ابدالی بطرف قندهار حرکت کردند. در قندهار که مرکز بین الاقوامی افغانستان بود، نورمحمد خان به خان های غلجايی و ازبک و ابدالی و هزاره و بلوچ و تاجیک پیشنهاد کرد که جرگه ئی تشکیل و پادشاهی انتخاب شود. این جرگه در اکتوبر سال ۱۷۴۷ میلادی در عمارت «مزار شیر سرخ» در داخل قلعه نظامی نادر آباد منعقد گردید و نه روز دوام نمود. در طی این جلسات اتفاق آرا ممکن نمیشد، زیرا موضوع مهم و هر خان مقتدر طالب سلطنت بود، در حالیکه خانهای رقیب (از قبیل نورمحمد خان غلجايی، محبت خان

روحاني، جان ميکنند. فيودالهاي مسلط اين منطقه، با اطاعت و تاديه ماليات بدولت هاي مركزي افغانستان براي حفظ قدرت منطوقوي خود تا اواخر قرن نژدهم در مقابل تسلط مستقيم دولت مركزي مقاومت سرسختي نشان دادند و هم مردم خود را از سير متوازي با انكشاف بطي ساير حصص كشور باز داشتند. بعدها عوامل ديگر اقتصادي و فقر و فشار سياسي دولت مركزي، عمر اين توقف و انجماد را تا اوایل قرن بيستم بدرازا كشاند. در حالیکه همين مردم سرسخت و کاري افغانستان بودند که قوت بشري چنگيزخان را در خود فرو برده و با وجود جذب خون مغل، ديگر از مغل خالص و زبان مغلي در مرکز افغانستان اثری نگذاشتند. همچنين بدرجه دوم مردم ولايات شمالي افغانستان نيز در مضيقه نظام فيودالي سخت فشرده ميشدند.

و اما در جوار افغانستان ايران بعد از مرگ نادرشاه خراساني، در گرداب هرج و مرج داخلي و ملوک الطوايفي فرورفته، ديگر قادر به تجاوز در ممالک همسايه نبود. در بخارا و ماورالنهر نيز دولت جنيدی روبه انحطاط نهاده و اشراف فيودال در مناطق مختلفه كشور حتى پايخت بخارا مستقل شده بودند، دربار جنيدی بخارا با مدعيان تازه تاج و تخت دست و گريبان بود، تا جايیکه شش سال از جلوس احمدشاه نگذشته بود که محمد رحيم خان مدعی

احمد شاه بعد از پادشاه شدن، ثابت کرد که آگاه از اوضاع داخلي کشور و همچنان مطلع از اوضاع سياسي و نظامی ممالک همجوار افغانستان است، و هم قادر است که از اين اوضاع برفع افغانستان عملاً استفاده کند. شرايط داخلي و اوضاع ممالک همجوار نيز براي تشکيل یک دولت مستقل در افغانستان مساعد بود. در داخل کشور طبقه دهقان و مالدار يعني اکثریت ملت با طبقه شهری و پيشه ور، همه سالهاي متمدادی در زیر اداره ملوک الطوايف و لشکر کشي هاي داخلي و خارجي و ماليات و عوارض و گمرکات گوناگون، کوفته شده و طالب یکدولت مقتدر مرکزی و امنيت بودند. در غرب و شرق و جنوب کشور نيز، سالها مردم برضد استيلای خارجي و حصول آزادی ملی مبارزه کرده و اينک براي حفظ و تقويه یکدولت ملی در برابر خارجي ها آماده و حاضر بودند. قسمت مرکزی کشور، هزاره جات بيشتري از هر جای ديگر تحت نظام فيودالی و مطلق العناني ملوک طوايف سايبه ميشد و فيودالهاي مقتدر اين منطقه نسبت به دهقان و مالدار و رعيت دارای اختيارات نامحدود بودند. لهذا بيشتري از یک ميليون نفوس زحمتکش و کارکن هزاره- که از هجوم چنگيزخان به اين طرف زير ضربات خارجي و داخلي واقع شده بودند- براي اعاشه و تفريح عده انگشت شمار ارباب و مير و بيگ و

در جای عبدالله خان ثانی جنیدی نشست و پنجسال بعد عبدالعزیز آخرین پادشاه جنیدی توانست که پادشاهی سلسله خود را اعاده کند. اوضاع سیاسی خوارزم بدتر از ماورالنهر و بازیچه اغراض اشراف بود و تا قبل از ظهور احمدشاه، خان‌ها یکی پی دیگری می آمد و میرفت و در مدت کمتر از چهل سال، ده پادشاه در خوارزم کشته و یا تبدیل شده بودند، لهذا فرصت حمله به کشور دیگری را نداشتند. در هندوستان جنوبی، در عهد سلطنت اورنگزیب «حکومت مرتبه» برهبری «سیواجی» تأسیس شده بود، که بعد از مرگ اورنگزیب قوی شده و در ۳۰ سال مالک تقریباً تمام شبهه جزیره جنوبی هند گردیده بود. از این رو دولت بابری هند دیگر قادر نبود که در افغانستان مثل سابق فشار وارد کند. خصوصاً که در جبهه شمال هم یک قوه جدیدالظهور و مخالف بنام «سکبه» وجود آمده بود. محمد شاه برای نام شهنشاه هندوستان بود، والیان بزرگ او در اوده و بنگال و حیدرآباد دکن و کرناتک و غیره همه مستقل بوده و تنها خراجی به پایتخت میپرداختند. نواب‌ها نیز اسما خود را مادون والیان بزرگ (صوبه دار) میدانستند و بس.

همچنین یک قوت دیگری هم در هند وجود داشت که عبارت بود از نفوذ سیاسی و نظامی افغانها در دربار هند و در ولایت هند. در دربار دهلی مثل نجیب الدوله

افغان (نجیب خان یوسفزایی) افسر مقتدری و در ولایت کنرا و فرخ آباد و ملتان سلسله های حکمران روهیله و بنگش و ابدالی افغان (سعدالله خان روهیله احمدخان بنگش و زاید خان ابدالی) با قوای زیادی قرار داشتند. تمام این اوضاع احمدشاه را از طرف هنوستان مطمئن میساخت و در تأسیس و تحکیم دولت سرتاسری افغانستان، زمینه مساعد بدست میداد. این است که احمدشاه در اندک مدتی به آسانی توانست از جیخون تا عمان و از ولایات خراسان و سیستان تا رودبار سند، افغانستان را وحدت سیاسی بخشد.

در طی ۲۵ سال سلطنت احمدشاه، مرکزیت دولت و امنیت عمومی، طوری قایم شد که فیودال و ملاک در رفتار خود نسبت بدهقان، مسوولیت خود را در برابر دولت احساس کرد. طبقه متوسط و شهری و تاجر نیز ساحة آزادتر فعالیت بدست آوردند. این اوضاع در داخل سیستم فیودالی متمرکز اسباب استحکام دولت را فراهم نمود. از دیگر طرف احمدشاه، فیودالهای مقتدر را بواسطه اشتراک در امور مسلکی و نظامی ارضا نمود و بنظریات آنان در جرگه های موقوت اعتنا نمود و هم آنان را بیشتر در سفرهای جنگی مشغول نگهداشت. این است که بدون یکی دوبار، با عصیان آنها دچار نگردید. شدیدترین این مخالفت‌ها از طرف مقتدرترین فیودالهای قندهار (چون

باشد. همچنين احمدشاه حتی المقدور فيودال را در منطقه قبيلوی او به حکومت مقرر نمیکرد، بلکه حکام تنخواه خوار دولت را که از طبقه متوسط بودند، در علاقه های قبایلی میگماشت. قشر روحانی هم از احمدشاه راضی بود، زیرا احمدشاه به آنها احترام میگذاشت، و تمام محاکم قضایی و مساجد در دست آنان بود.

احمدشاه را بواسطه خدمات و اخلاق و تقوای شخصی او پدر میخواندند و غازی خطاب میکردند. زیرا احمدشاه تنها پادشاهی بود که در افغانستان تاج بر سر نمینهاد، دستار میبست و چپن و موزه میپوشید و در عوض تخت بر زمین مفروش می نشست. او مستقیماً با مردم در تماس میشد، با تواضع و پیشانی گشاده سخن میزد، در حل و فصل قضایا انصاف را مدنظر میگرفت، و در عین حال از قوانینی که خود گذاشته بود، جداً پیروی مینمود. احمدشاه در طول سلطنت خود به عیاشی و تجمل نپرداخت و حریص نبود. او در هیچ جنگی از مقابل دشمن فرار نکرده بود و در برابر اهالی کشور متواضع و ملایم بود. مثله (قطع اعضای انسانی) را در مجازات و خشوع و خمیدن را در تشریفات، تحریم نمود. او خانواده و اقارب خود را از مداخله و اشتراک در امور دولت دور نگهداشت، تنها تیمور ولیعهد خود را در زیر هدایت جهان خان پولزیایی، در حواشی غربی و شرقی مملکت در حالت مشق و تمرین امور

نورمحمدخان میرافغان، عثمان خان توپچی باشی، کدوخان و محبت خان پولزیایی و غیره) بعمل آمد. این ها که در روز انتخاب احمدشاه به پادشاهی، تصور میکردند تنهایی احمدشاه و ضعف قبیله اش مانع مطلق العنانی ایشان نخواهد شد، وقتیکه دیدند احمدشاه سیطره دولت را در تمام شئون اجتماعی پهن کرده و در دهن فیودالهای قوی و قدیم لگام زده است، برآشفند و هنگامیکه احمدشاه در سال ۱۷۴۹ میلادی مشغول سفر بخارج بود، توطئه قتل او و انهدام دولت مرکزی نمودند. ولی احمدشاه که استخبارات مفصلی داشت، تمام آن دسته بزرگ را در قندهار اعدام نمود. این حرکت احمدشاه حساب آینده دولت را با فیودالهای بزرگ روشن نمود. از آن بعد گرچه احمدشاه فیودالهای طرفدار دولت را آرام نگهمیداشت و عناوین و منصب و گاهی هم اقطاعی به آنها میداد و حتی بعد از مرگ فیودال، پسرش را بجای او میشناخت، معذا فیودالهای بزرگ قبایل را دور از قبیله شان، در دربار نگهمیداشت و در جنگ ها سوق مینمود، اما نمیگذاشت که در پایتخت قطعات مسلح قبیلوی داشته باشند. احمدشاه فوج های قبایلی را از مرکز دور کرد، و جای شانرا به سپاه تنخواه خوار داد. این سپاه که معاش معین از دولت میگرفت، نمیتوانست که مثل عساکر قبیلوی با مردم و رعایا در تماس

سياسی و نظامی میگذاشت. این تجرید خانواده او تا جایی بود که تاریخ و مردم، غیر از تیمور و سلیمان، دیگر اولاد احمدشاه را پوره نمیشناختند، درحالیکه او هشت پسر داشت (چون سلیمان، تیمور، شهاب، سنجر، یزدان بخش، سکندر، داراب و پرویز).

احمدشاه مصارف دربار را کمتر کرد و معاش کارکنان دولت و سپاه را در سر وقت میپرداخت. دفاتر مالی و معاش و دخل و خرج دولت وسیع و منظم بود. او همچنین در پایتخت دوایری تشکیل کرد. از قبیل وزارت (در منزله صدارت)، دیوان اعلی (وزارت مالیه)، خزانه داری، دفتر ضبط بیگی (امنیه و کوتوالی)، نسقچی باشی گری (تطبیق کننده مجازات)، داروغه گی، دفتر اخبار و هرکاری باشی (ضبط احوالات و استخبارات)، میرآخور باشی (حمل و نقل حیوانی) و چند دایره کوچک دیگر مانند باجگیر، میراب، خالصه جات، کلانتر شهری و غیره. همچنین در ولایات دوایر زیر مشغول کار شد: حاکم، پیشکار (معاون)، امیر لشکر، مستوفی، قاضی، قلعه دار، باجگیر، مامور ثالثات، میرآخور، میراب و کلانتر. همچنین در دربار دیوان انشا، عوض بیگی، مهماندار باشی، پیشخانه چی باشی، ناظر کارخانه طعام - و در اردو، لشکر نویس، (دفتری نظام)، اردو باشی، جارچی باشی، سیورسات چی و قورخانه موجود بود.

محاکم شرعی در پایتخت و ولایات در منزلت قوه قضایی کشور بود و هم جرگه یی از روسای قبایل بزرگ و افسران و مامورین عالی رتبه، وقتاً فوقتاً در پایتخت منعقد شده، در مسایل مهم نظامی و سیاسی و اداری غور کرده، نظر خود را به پادشاه میدادند. شخص پادشاه با اختیارات فوق العاده در سر تمام این تشکیلات اجرایی و قضایی و نظامی قرار داشت و رای او قاطع بود. معهداً احمدشاه در اقدامات مهم نظامی و سیاسی، به واسطه اخذ آرای جرگه، اعضای متنفذ دولت را در مسوولیت شریک میساخت. با احتیاطی که احمدشاه در سیاست خارجی افغانستان داشت، بیشتر بر اردوی قوی تکیه میکرد. این اردو مرکب از شانزده هزار عسکر منظم، سواره و پیاده، با توپخانه ثقیل و خفیف (زنبورک یا شهنگ) و نقلیات اسب و استر و اشتر و فیل بود. روی همرفته احمدشاه در تشکیل مجدد افغانستان، مرهون خط مشی موسس و پیش قدم خود، میرویس خان هوتکی است. البته احمدشاه آن طرح ناتمام را تکمیل نمود. احمدشاه در اداره افغانستان، تحکیم بنیان وحدت سیاسی را اساس قرار داد. برای تحقق بخشیدن این نصب العین، مساوات حقوقی را بین اهالی افغانستان در نظر گرفت و از لحاظ مذهب و زبان و نژاد و منطقه و قبیله، تبعیض و تفاوت کمتر شناخت، روی همرفته احمدشاه در تشکیل

مجدد افغانستان، مرهون خط مشی موسس و پيش قدم خود، ميرويس خان هوتکی است. البته احمدشاه آن طرح ناتمام را تکميل نمود. همچنين احمدشاه در لياقت سياسي و نظامی، مانند نادرشاه خراسانی از امتحان در یک مرحله معين تاريخی، کاميابانه عبور نمود.

البته اين روش اداری احمدشاه، امتياز مخصوص او نی، بلکه روش عمومي اکثر دولت های اسلامی مشرق زمين بود. زيرا تا قرن هژدهم هنوز استعمار مغرب زمين در کشورهای مشرق زمين عميق رخنه نکرده بود و برای ايجاد نفاق و اختراع اقليت و تجزيه و تقسيم ملل و ممالک شرقی کاری نشده بود. اين پسانتر بود که کشورهای شرق از اين زهر خطرناک چشيدند و در نفس هریک انشعابات از نظر نژاد یا دين یا مذهب و یا زبان خلق شده، تمامیت ارضی و هویت ملی و استقلال سياسي و اقتصادی آنان در معرض تجزيه و انهدام قرار گرفت و هنوز اين زهر قاتل در شرائین اجتماعی قسمتی از این ممالک جریان دارد.

دولت احمدشاه در داخل شرایط خاص تاريخی، توانست برای تشکیل مجدد افغانستان خدمت مهم سياسي نماید. ولی نمیتوانست بکلی از اشتباهات و اعمال نادرست برکنار بماند. مثلاً یکی از کارهای عجيب و بی فايده و حتی مضر او اين بود که در امور داخلی هندوستان مداخله

منفی نمود. به این معنی که دولت بابری هندوستان عاجز تر از آن شده بود که بتواند کشور بزرگی را اداره کند. در حالیکه گرگ استعمار در گوشه یی از خانه او کمین گرفته بود. در چنین وقتی دو قوت بزرگ و کوچک ملی در جنوب و شمال هند تشکل کرد. که آن یکی دولت مرتهه و این دیگری قوای سکهه بود. البته احمدشاه از نظر حفظ حوزه سند حق داشت که تمامیت کشور خود را تا لب دریای سند در برابر قوای توسعه طلب سکهه دفاع نماید، ولی حمله در قلب هند با مصرف خون هزاران نفر افغان و هندوستانی، برای درهم شکستن قوای ملی مرتهه، کار خطرناکی بود و هیچ گونه ارتباطی با منافع افغانستان یا هندوستان نداشت. نتیجه این فتح درخشان در واقع عجله برای برداشتن سنگی بزرگ از دم راه استعمار انگلیس بود. احمدشاه خواست این خلای بزرگ را در هندوستان بنام دين و توسط تقويه یک دولت فاسد شده که به حکم تاریخ محکوم به مرگ بود- پُر کند. در حالیکه چنین نشد، مرتهه کوفته شد و دولت بابری زنده نگردید. پس راه برای نفوذ استعمار باز تر شد. زیرا نه دولت افغانستان جانشین دولت مرده هند گردید و نه کدام قوت بزرگتری ملی هند. شاید در این جا توان گفت احمدشاه در زمان و مکانی بسر میبرد که پیشبینی از خطرات آینده استعمار برای او ناممکن بود.

مقتدر و متمرکزی تشکیل کرد و تجزیه طلبی ملوک طوایف را شدیداً سرکوب نمود. در هر حال احمدشاه در سال ۱۷۶۱ میلادی شهر موجوده قندهار را به حیث پایتخت افغانستان بساخت، که در داخل آن عمارت و مقبره خودش نمونه کامل معماری آنروز افغانستان است. همچنین او در صنایع مخصوص نظامی چون باروت سازی و اسلحه ناریه و جارحه توجه کرد. در مسکوکات احمدشاه علامه رسمی بیشتر به اشکال شمشیر و ستاره و خوشه گندم نقر شده بود و مسکوکات نقره (بنام روپیه قندهاری) در وزن دو مثقال و چند نخود، به ارزش پنجاه فلوس مسی، رایج نمود. در شهرهای کابل، قندهار، هرات، مشهد، اتک، پشاور، دیره جات، بهکر، سند، کشمیر، انواله، روهل کند، لاهور، ملتان و سرهند، مسکوکات احمدشاهی ضرب میشد.

همچنین احمدشاه که ۲۵ سال عمر خود را (به استثنای سالهای عسکر کشی) در تنظیم امور اداری و سیاسی داخل کشور به مصرف رسانده، دولت حساسی و اردوی منظمی تشکیل کرد، در صدد آن نشد که در راه انکشاف اقتصادیات و تمدن و فرهنگ از دست رفته افغانستان (بعد از تجزیه و تقسیم دونیم قرنه کشور) صرف مساعی کند. در حالیکه جهان غرب تا این وقت در علوم و اقتصادیات آنقدر پیشرفته بود که انقلاب بورژوازی انگلستان و بعداً فرانسه مرحله جدیدی را در تاریخ اروپا- یعنی پیروزی نظام سرمایه داری را بر نظام فیودالی قرون وسطایی- اعلام نمود. گرچه نتیجه این انکشاف بزرگ غرب برای مشرق زمین بسیار گران تمام شد، زیرا اژدهای استعمار غرب دم جنبانید و دهن باز کرد تا آسیا و افریقا را بلع نماید. البته احمدشاه در داخل دایره فیودالی افغانستان، دولت

منابع و مأخذ:

- ۱- فیض محمد کاتب سراج التواریخ
- ۲- عبدالحی حبیبی تاریخ افغانستان
- ۳- میرمحمد صدیق فرهنگ، افغانستان در پینچ قرن اخیر (ج ۱، ص ۱۱۵)

مؤلف نصرت الله عثمانی

بوروکراسی

میشود، سخن گفت. جان استوارت میل بوروکراسی را ضد دموکراسی می داند و آن را ضد حکومت نمایندگی و آذادی می شمارد. گاتانو موسکاه، جامعه شناس ایتالیایی، دولت مدرن را در اساس یک دولت بروکراتی می داند که ناگزیراقلیتی بر آن حاکم است. این گونه نگرش به بوروکراسی در دوران کنونی نیز همچنان استمرار یافته است. بوروکراسی غالباً با کاغذ بازی، عدم کارایی و اتلاف ارتباط داده میشود.

بسیاری از نویسنده گان دیگر، به گونه متفاوتی به بوروکراسی نگرسته اند، بوروکراسی در واقع کار آمدترین شکل سازمانی است که انسانها ابداع کرده اند، زیرا همه وظایف با قواعد و روشهای دقیق تنظیم گردیده اند. برجسته ترین تحلیل بوروکراسی، که توسط ماکس وبر جامعه شناس آلمانی انجام شده است، راه میانه ای را بین این دو نگرش افراطی در پیش گرفته است. به نظر وبر، گسترش بوروکراسی در جوامع امروزی اجتناب ناپذیراست. توسعه

همه سازمانهای امروزی تا اندازه زیادی ماهیت بروکراتیک دارند. واژه بروکراسی توسط فردی به نام دوگورنی در سال ۱۷۴۵ ابداع گردید. او به کلمه برو به معنی اداره و میزتحریر، اصطلاحی را که از فعل یونانی حکومت کردن، گرفته شده افزود. بدین سان بروکراسی به معنای حکومت مقامات اداری است. این واژه نخست فقط در مورد مقامات اداری حکومت به کار برده میشود، اما به تدریج گسترش یافته و به سازمانهای بزرگ به طور کلی اطلاق گردید. مفهوم بوروکراسی از آغاز توسط واضعش و دیگران به شیوه ای نكوهیده به کار برده شد. دوگورنی از قدرت رشد یابنده مقامات اداری به عنوان بیماری جنون اداره نام برد. نظریه پردازان سیاسی قرار بوروکراسی را قدرتی بی مهاری میدانند که میخواهد همه جامعه را ببلعد. البرو در سال ۱۹۷۰ نویسنده فرانسوی بالزاک که اصطلاح بروکراسی را رواج داد، در داستان کارمندان، بروکراسی را به عنوان قدرت غول آسایی که توسط کوتوله ها اعمال

اقتدار بروکراتیک یگانه راه رویارویی با نیازمندیهای اداری نظام های اجتماعی بزرگ است. اما، وبر همچنین معتقد است بوروکراسی معایب عمده ای دارد، که پیامدهای مهمی را برای ماهیت زندگی اجتماعی امروزی در بر دارد.

وبر یاد آور میشود که در جوامع سنتی بزرگ تعداد محدودی سازمانهای بروکراتیک وجود داشته اند برای مثال، در امپراتوری چین سلسله ماتبی از مقامات اداری، مسوول امور کلی حکومت بودند.

میلوان جیلاس نظریه پرداز اهل یوگوسلاوی، با نشر کتاب بنام « طبقه جدید » پراگنده شد. جیلاس در این کتاب بر آنست که در شوروی (اسبق) و دیگر کشورهای کمونیست طبقه ی جدیدی به قدرت رسیده که قدرت سیاسی به تنهای دردست آنست و آن بروکرسی است. نویسنده گان سوسیالیست نیز حکومت شوروی را صورت تازه ای از «کولکتیویسم بروکراتی» شمرده اند.

بروکراسی مهم دیگری که دردنیای قدیم وجود داشت ارتش بود. اما تنها در دوران امروزی است که بروکراسیها به طور کامل توسعه یافته و در بیشتر حوزه های زندگی اجتماعی یافت میشوند. وبر برای بررسی خاستگاه و ماهیت گسترش سازمانهای بروکراتیک یک نمونه آرمانی بوروکراسی رامی سازد. وبر برخی از ویژه گیهای نمونه آرمانی بروکراسی را شرح میدهد. ۱. وجود سلسله مراتب اقتدار مشخص؛ به این ترتیب که وظایف سازمان به عنوان وظایف

رسمی، توزیع شده اند. بروکراسی مانند هرمی به نظر میرسد که مشاغل دارای بالاترین اقتدار در رأس آن قرار گرفته اند. زنجیره فرماندهی وجود دارد که از بالا به پایین امتداد یافته و تصمیم گیری هماهنگ را امکان پذیر می سازد. هر مقام بالاتر، مقام پایین تر را در سلسله مراتب سازمانی کنترل و سرپرستی میکند.

۲. قوانین مکتوب بر رفتار مقامات اداری در تمام سطوح سازمان حاکم است. این بدان معنی نیست که وظایف بروکراتیک صرفاً اموری عادی و یکنواخت هستند. هر چه مقام اداری بالاتر باشد، قوانینی که با آنها سروکار دارد معمولاً انواع بسیار زیادتری از موارد گوناگون را در بر میگیرند و تفسیر آنها انعطاف پذیریشتر را می طلبد.

۳. مقامات اداری تمام وقت و حقوق بگیر هستند. به هرشغلی در سلسله مراتب سازمانی حقوق معین و ثابتی تعلق میگیرد. از فرد انتظار میرود که یک دوره خدمت را در سازمان طی کند. ترفیع براساس توانایی، ارشدیت، یا ترکیبی از این دو امکان پذیر است.

۴. میان وظایف مقام اداری در سازمان و زندگی خارج از سازمان جدایی وجود دارد. زندگی خانوادگی مقام اداری از فعالیت های او در محل کار جدا است، و از نظر فیزیکی نیز از آن مجزاست.

۵. هیچ عضو یا هیچ یک از اعضای سازمان مالک منابع مادی که برای اجرای عملیات سازمان در اختیار آنهاست نیستند. به نظر وبر،

توسعه بوروکراسی، کارگران را از کنترل وسایل تولیدشان جدا میسازند.

در اجتماعات سنتی، بزرگان و پیشه وران معمولاً بفرایندهای تولیدشان به میزان زیادی کنترل داشتند، و صاحب ابزارهایی بودند که مورد استفاده قرار می دادند.

همچنان ماکس وبر میگوید، بروکراسی امروزی شیوه بسیار موثری برای سازماندهی انبوهی تعداد زیادی از افراد است. دلایل چندی برای این امر وجود دارد:

۱. روشهای بروکراتیک ممکن است از پاره ای جهات باعث محدودیت ابتکار شوند، اما در عین حال سبب میشوند که تصمیمات بر طبق معیارهای عمومی گرفته شوند نه بر مبنای میل و هوس فردی.

۲. آموزش مقامات اداری برای این که در حوزه مربوط به وظایفشان متخصص باشند آماتور با استعداد را حذف میکند، اما میزان ازحلاصیت کلی را تضمین میکند.

منابع:

- جامعه شناسی آنتونی گیدنز ترجمه منوچهر صبوری

سال چاپ بیست و سوم: ۱۳۸۷ کتابخانه ملی ایران

- دانشنامه سیاسی (فرهنگ اصطلاحات و مکتبهای سیاسی)

داریوش آشوری، چاپ نهم کتابخانه ملی ایران .

- انترنیت

۳. برخورداری از حقوق و تمام وقت کردن مشاغل اداری امکانات فساد را کاهش میدهد، اگرچه به کلی حذف نمی کند. نظامهای سنتی اقتدار عملاً تا اندازه زیادی بر پایه آنچه که امروز ما شیوه های عملی فاسد میدانیم قرارداداشتند. برای مثال منصب داران از موقعیت خود برای مالیات گرفتن از کسانی که تحت حاکمیت آنها بودند استفاده کرده و بیشتر پولها را برای استفاده شخصی خود برداشت میکردند.

۴. این واقعیت که عملکرد از طریق امتحان یا وسایل عمومی دیگر مورد داوری قرار میگیرد، به دست آوردن مشاغل از طریق روابط شخصی یا ارتباطات خویشاوندی که کاهش میدهد - اگر چه کاملاً موقوف نمیکند.

وبر معتقد است که هرچه سازمانی به نمونه آرمانی بروکراسی نزدیکتر باشد، دردنبال کردن هدفی که برای ان به وجود آمده است اثربخش تر خواهد بود.

بنوونمل سيد حميد الله عصمت

تأثير رنگها بالای افراد و جامعه

قسمت اول

تأثير رنگها بر افراد و جامعه

«وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَدَّبَّرُونَ»

آنچه را در زمین به رنگهای گوناگون برای شما پدید آورد (مسخر شما ساخت) بی تردید در این برای مردمی که پند می‌گیرند نشانه‌ای است. (النحل: ۱۳)

تشریح:

رنگها از خصوصیات فردی، رویاها و آرزوهای ما حکایت می‌کنند. رنگها در ما سرزندگی و نشاط ایجاد کرده و در ابراز احساسات و عقاید به ما کمک می‌کنند.

امروزه رنگها به عنوان یکی از مهمترین مولفه‌های تصویری ارتباطات، کارکرد چشمگیری در بازاریابی یافته‌اند و در تبلیغات نیز اغلب به عنوان عاملی موثر نگاشته می‌شوند. رنگ اولین نشانی است که موجب جلب توجه مخاطب می‌شود، شکل و نوشته به ترتیب بعد از رنگ سبب جذب یا دفع مشتری می‌گردند. رنگ می‌تواند تأثیرات زیادی بر تصمیم خرید و نگرش مخاطبین در خصوص یک محصول داشته باشد. قسمتی از ارزیابی کیفی مردم از محصول براساس رنگ صورت می‌گیرد از این رو استفاده سنجیده از آن می‌تواند منجر به برانگیختن تمایلات مشتریان گردد. اما اغلب توجه به رنگها، محدود به مسائل فنی، زیبایی و هارمونی است و توجه اندکی به مفاهیم و تأثیرات روانی آن می‌شود.

از این رو، با شناخت تأثیرات رنگ‌ها بر تمایلات و رفتار مشتریان، مدیران بازاریابی می‌توانند فعالیت‌های خود را به صورت اثربخش‌تری انجام دهند. این مقاله به بررسی تأثیر این موضوع می‌پردازد که رنگ‌ها می‌توانند از نظر روانی بر مفاهیم بازاریابی و تبلیغاتی اثر بگذارند.

مقدمه

ارسطو، فیلسوف یونانی دریافت که نور لازمه رنگ است. در آن زمان یونانی‌ها لغت مناسبی را برای این واژه نداشتند لذا ارسطو واژه آلودگیرا برای تعریف آن به کار برد. ارسطو فکر می‌کرد که اشیاء واقعی، سیاهی خود را به نور سفیدی که بر روی آن می‌افتد تحمیل می‌کنند و زمانی رنگ‌های مختلف پدید می‌آید که اشیاء مختلف، سیاهی را به نور سفید تحمیل کنند (مرادیان، ۱۳۷۴: ۳۵).

پس از چندین قرن، نیوتن (۱۶۶۶م.) ریاضی‌دان مشهور انگلیسی اجزای نور سفید را به رشته‌ای از رنگ‌ها تجزیه کرده و آن را طیف اسپکترومنامید. او در یک اتاق تاریک و در یک سوراخ مدور به وسعت یک سوم اینچ که در پنجره‌ای بسته به وجود آورده بود منشوری شیشه‌ای قرار داد و نور آفتاب را به قسمت فوقانی دیوار مقابل اتاق منعکس کرد و با این کار رنگ‌های مختلف موجود در نور آفتاب را مشاهده کرد (همان، ۳۷-۳۹). اما امروزه دانش ما از رنگ‌ها بسیار متنوع شده است.

رنگ متشکل از نوری است که بر روی طولی از امواج توسط چشم جذب می‌شود. سپس از طریق سیستم عصبی، به مغز منتقل شده و به رنگی که می‌بینیم تبدیل می‌شود. رنگ‌ها از هفت طیف مجزا شامل: سرخ، نارنجی، زرد، سبز، آبی، نیلی و بنفش تشکیل می‌شود.

رنگ سرخ بیشترین طول موج را دارد در حالی که در بنفش این طول موج کمترین است. اگر شی که ما آن را به رنگ زرد می‌بینیم، تمام رنگ‌های طیف به جز نور زرد را جذب می‌کند. این نور جذب نشده از شی به چشم‌ها منعکس می‌شود و سپس از چشم‌ها به مغز هدایت شده و در نهایت به رنگ زرد توسط چشم مشاهده می‌شود. چشم متشکل از مخروط‌ها و رنگدانه‌هایی است که ما را قادر می‌سازد به ترتیب، رنگ و نور را ببینیم. سه نوع مخروط وجود دارد. نوع اول به رنگ آبی، نوع دوم به رنگ سبز و نوع سوم به رنگ سرخ است (Harrington and Mackie, 1993).

از زمانی که استفاده از لامپ‌های برق، برای تولید انواع نور، رواج یافت، به روشنایی و احساسات ناشی از آنها نیز توجه شد. طور مثال، در لامپ‌های نئون، رنگ‌های گرم بیشتر تولید می‌شود و رنگ‌های سرد را با آن نمی‌توان ایجاد کرد. گزارشی که در ابتدای قرن بیست و یکم منتشر شد، نشان داد که روشنایی لامپ‌های فلورسنت حداکثر ۶۷ درصد روشنایی قابل استفاده در جهان را تأمین می‌کند که این نور، کل رنگ‌های موجود در طیف نور آفتاب را تولید نمی‌کند. از این رو تولید لامپ‌هایی که تمام نور را تولید می‌کنند مورد توجه قرار گرفت این رنگ‌ها از دیدگاه روانشناسان، مزایایی را برای انسان در بر دارد. مدت‌ها بعد، نوع خاصی از روشنایی فلورسنت که تمام رنگ‌های طیف را نمایان

می کند (Veitch, 2001). طرفداران استفاده از روشنایی فلورسنت جدید معتقدند که این نور توانایی شناخت انسان را افزایش می دهد. مطالعات زیادی در خصوص ارتباط بین روشنایی با حافظه، خلق و خویو توانایی شناخت صورت گرفته است (Knez, 2001; Veitch, 2001). صرف نظر از تأثیر مستقیم روشنایی در توانایی شناختی انسان، نقش آن در پیدایش و ظهور رنگ کاملاً مشخص است.

امروزه در تبلیغات و فروش رنگ و توجه به آن از اهمیت زیادی برخوردار شده است. زمانی که به ماهیت ذهن انسان توجه کنیم حساسیت مسئله مشخص می شود. در ساز و کارهای مربوط به حس بینایی، محرکها وارد حافظه حسی می شوند و برای مدتی در حدود یک ثانیه در آنجا ذخیره می شوند. گنجایش این مخزن حدود ۱۶ ماده می باشد. در این حالت مواد و اشیاء به حافظه حسی وارد و بلافاصله محو می شوند. عبور از کنار کلکین مغازه ها و نگاهی گذرا به اشیائی که در آنجا قرار دارند دقیقاً گویای این مسئله است که نورهایی از این مواد و اشیاء، ساطع (تابان) می شود به حافظه حسی وارد و بلافاصله محو می شوند. از آنچه که مشاهده می کنیم قسمتی از آن مورد دقت قرار می گیرد و به حافظه کوتاه مدت منتقل می گردد که حداکثر ظرفیت این مخزن 2 ± 7 مورد می باشد، موارد مشاهده شده و مورد دقت قرار گرفته شده حداکثر تا ۳۰ ثانیه در این جایگاه قرار می گیرند و سپس از میان می روند تا موارد بعدی بتواند جای گیرند. با توجه به این که گنجایش این مخزن شامل ۱۶ ماده است، می توان گفت که انسان قادر نیست هر چه در اطراف اوست را مشاهده کند.

یافته های علمی پیرامون تئوری رنگها به اندازه تحقیق پیرامون تأثیر روشنایی بحث برانگیز است. روانشناسان سنتی نقش رنگ را بر شخصیت انسان انکار می کردند اما روان پزشکان از آزمون های رنگ به همراه دیگر آزمونها در تعیین شخصیت افراد استفاده می کنند. در حالی که پاسخ های فیزیولوژی، بخشی از تجربیات انسان در مبحث رنگ است، شواهدی که ارتباط رنگ های خاص به پاسخ مشخص را نشان می دهد چندان جامع نیست (Kaiser, 1984). اما دانشمندان حوزه علوم اجتماعی و روان پزشکان به این نتیجه رسیده اند که رنگها یکی از مهمترین عناصر تأثیر گذار در ارتباطات می باشند. رنگها برای برجسته کردن اطلاعات خاص و یا جلب توجه مخاطب مورد استفاده قرار می گیرند (Kaufman-Scarborough, 2001).

در بسیاری از موارد، قضاوت انسان در خصوص کیفیت محصولات یا خدمات متأثر از رنگ است. محققان دریافته اند که رنگ به صورت مستقیم بر روی ارزیابی ما از کیفیت کالا تأثیر می گذارد (Francis, 1995). به عنوان مثال طراحی بسته بندی غذاها با رنگ های متفاوت می تواند مزه های مختلفی را به مشتریان منتقل کند (Garber, et. al., 2000).

در تحقیقی که بر روی رنگ های لباس کودکان صورت گرفته مشخص شد که رنگ تا ۹۵ درصد بر انتخاب کودکان موثر است. اولویت رنگ انتخابی دختران در این تحقیق گوشتی، سرخ و نارنجی بوده

اما بالاترين رنگ انتخابی پسران آبی، سرمه‌ای، سفید و سرخ است. در خصوص ترکیب رنگ‌ها نیز بررسی‌ها نشان داده است که دختران بیش از پسران به رنگ‌های ترکیبی علاقه دارند (محمدی فر، ۱۳۸۷: ۱۸). بین جنسیت تفاوت‌های زیادی در درک از رنگ‌ها وجود دارد. لیکن به این نتیجه می‌رسیم که مردها بیشتر از زن‌ها به رنگ سیاه، مشکی و سفید تمایل دارند و زن‌ها به ترکیب‌های سرخ و آبی مکرراً عکس العمل نشان داده و با مشاهده این رنگ‌ها، توجه بیشتری از آن‌ها جلب می‌شود. از دیگر یافته‌های او این بود که ترکیب سرخ و آبی رنگ مورد علاقه بزرگسالان می‌باشد. علاوه بر این، بزرگسالان مونث، ۱۲ درصد بیش از افراد مذکر به این رنگ‌ها علاقه نشان می‌دهند. با بررسی‌ها و مطالعات پیشین، مشخص شده است که رنگ‌ها تأثیرات زیادی را بر انسان دارند که در زیر پس از معرفی مختصری از ویژگی‌های انواع رنگ، به تأثیرات این رنگ‌ها بر مفاهیم بازاریابی می‌پردازیم:

معرفی رنگ‌ها

رنگ‌های قابل مشاهده توسط گیرنده‌های حسی انسان در دامنه ماوراء بنفش و مادون قرمز قرار می‌گیرند. رنگ‌هایی که در حوزه تشخیص انسان هستند بین این دو طیف قرار دارند. در بین رنگ‌ها، زرد، سرخ و آبی را به عنوان رنگ‌های اصلی می‌شناسند. این رنگ‌ها از ترکیب رنگ‌های دیگر به وجود نیامده‌اند. اما اغلب رنگ‌ها از ترکیب این سه رنگ ایجاد می‌شوند مانند رنگ نارنجی که از ترکیب رنگ سرخ و زرد ایجاد می‌شود و یا رنگ سبز که از ترکیب رنگ آبی و زرد به دست می‌آید و یا رنگ بنفش که از ترکیب رنگ آبی و سرخ به دست می‌آید و غیره. هفت رنگ فوق یعنی سه رنگ اصلی و چهار رنگ ثانویه را رنگ‌های زنده می‌نامند. از سویی می‌توان با ترکیب رنگ‌های اولیه و ثانویه رنگ‌های دیگری را نیز تولید کرد.

اطلاعیه مدیریت مجله عرفان!

مجله وزین عرفان ارگان نشراتی وزارت معارف ج.ا.ا که در سال ۱۳۰۱ هجری شمسی نخستین شماره آن به زیور چاپ آراسته گردید، درین جریان گاه گاهی در نشرآت آن به اثر شرایط ناگوار سکتگی رونما گردیده است، که به اساس این مشکلات اداره مجله نتوانسته شماره مسلسل آن را درج کلیشه مجله عرفان نماید، بناً این اداره تصمیم گرفته که از نشر مجله ماه میزان شماره مسلسل را درج کلیشه نماید.